

Diskussion om de ryska socialdemokraternas program 1903

[Diskussion mellan D Rjazanov och G V Plechanov om programförslaget till RSDAP:s andra kongress 1903. Ur *Witnesses to Permanent Revolution*, Haymarket Books 2011, s 67-168. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

David Rjazanov: *Iskras* programförslag och de ryska socialdemokraternas uppgifter

[David Borisovitj Goldendach (Rjazanov) föddes 1870 i Odessa och avrättades av Stalin 1938. Trots att han spelade en underordnad roll inom den socialdemokratiska politiken, var Rjazanov tveklöst en av sin tids mest framstående marxistiska vetenskapsmän. I *The Rise of Social Democracy in Russia* [Socialdemokratins uppkomst i Ryssland] beskriver historikern John Keep honom som ”en energisk och talangfull författare” som var ”samtida med Lenin och mer än jämbördig med honom i marxistisk skolning”.¹ V A Smirnova, en rysk levnadstecknare skrev 1989 om honom som ”en lysande individualist” som kombinerade ”ett grundligt förhållningssätt till vetenskapliga problem med en kämpes, propagandists och bitsk debattörs okuvliga och hetsiga temperament.”² Hans oberoende var legendariskt: i sin självbiografi erinrar sig Max Beer Lenins skämtsamma beskrivning av Sovjetunionen som ”en diktatur som mildras av Rjazanov”.³

Liksom de flesta av sin generations revolutionärer satt Rjazanov under en stor del av perioden före 1917 antingen i fängelse (åren 1887, 1891-1896 och 1907) eller befann sig i exil. 1905-1906 var han aktivt indragen i organiseringen av fackföreningar och strejker, först i Odessa och sedan i St Petersburg, där han jobbade nära med Parvus.⁴ 1907 lämnade han Ryssland och åkte till Tyskland, där August Bebel introducerade honom i det tyska socialdemokratiska partiets arkiv, inklusive Marx' och Engels' dokument. Vid den tiden hade dessa dokument inte organiserats eller katalogiserats systematiskt, delvis med undantag för Eleanor Marx' utgåva av sin fars artiklar om Krimkriget⁵ och Franz Mehring utgåva av Marx och Engels' tidiga skrifter.⁶ Många dokument hade lånats och aldrig återlämnats, ett stort antal fanns hos Eduard Bernstein i hans hem, andra hade Marx' dotter Laura och hennes make Paul Lafargue i Paris, och många brev och andra artiklar var utspridda i privata bibliotek.

Efter Paul och Laura Lafargues död 1911 sorterade Rjazanov deras dokument till arkivet och lade till andra dokument som hade återfunnits i bibliotek i London, Paris, Rom Florens, Tyskland, Schweiz och Österrike. Mellan 1909 och 1917 arbetade han med det tyska socialdemokratiska

1 Keep J L H, *The Rise of Social Democracy in Russia*, Oxford: Oxford University Press, 1963, s 85.

2 Smirnova, V A, ”D. B. Rjazanov”, i *Tragitjeskie sud'bij: repressirovannje utjenje Akademii nauk SSSR*, red I G Arefeva, Moskva: Nauka, 1995, s 144

3 Beer, Max, *Fifty Years of International Socialism*, London: G Allen & Unwin, 1935, s 205.

4 Zeman och Scharlau, *The Merchant of Revolution: The Life of Alexander Israel Helphand (Parvus), 1867-1924*, Oxford: Oxford University Press, 1965, s 81.

5 Aveling, Eleanor Marx och Aveling, Edward, red, *The Eastern Question: A Reprint of Letters Written 1853-1856, dealing with the Events of the Crimean War*, London: Frank Cass, 1969. Nytryck av 1897 års upplaga.

6 Mehring, Franz, red, *Gesammelten Schriften von Karl Marx und Friedrich Engels, 1841 bis 1850*, Stuttgart: J H W Dietz Nachf, 1902.

partiet och samlade ihop och redigerade Marx' och Engels' arbeten från 1850-talet och 1860-talet, som publicerades på tyska 1917.⁷ Medan han genomförde denna forskning, skrev för tyska och österrikiska tidningar, höll föreläsningar och samlade material till ett annat projekt om Första Internationalens historia, upptäckte Rjazanov omkring 250 tidigare okända artiklar och brev av Marx och Engels.⁸

Före 1917 var Rjazanov varken bolsjevik eller mensjevik. Han deltog i antikrigskonferensen i Zimmerwald 1915, och när han återvände till Ryssland i april 1917 förenade han sig kort med Trotskij i den partioberoende Interdistriktskommittén (*mezjrajontsi*) tills båda anslöt sig till bolsjevikpartiet på sommaren 1917.⁹ Mellan 1918-1920 var han aktiv både i fackföreningsarbete och i Kommissariatet för utbildning. Även om han under 1920-talet regelbundet deltog på partikongresserna, så var han huvudsakligen sysselsatt med arkivarbete och akademisk forskning.

Mellan 1918 och 1920 var Rjazanov chef för de nya Statsarkivens administration, och hjälpte till att bilda både Socialistiska akademien och Marx-Engels-institutet, där han mellan 1921 och 1931 tjänstgjorde som direktör. Under 1920-talet fick han ett stort antal bibliotekssamlingar från utlandet, och 1930 ägde Marx-Engels-institutet mer än 450.000 publikationer utöver 175.000 dokument, inklusive materialet av Marx och Engels från de tyska socialdemokratiska arkiven. Under sin tid vid institutet publicerade Rjazanov Marx' och Engels' samlade verk,¹⁰ liksom verk av Plechanov och Hegel, tillsammans med ett flertal förmarxistiska klassiker om politisk ekonomi. Fram till 1930 hade institutet publicerat 150 viktiga verk, nästan samtliga redigerade av Rjazanov.

Detta vetenskapliga arbete tog slut när Rjazanov arresterades i februari 1931, efter att ha blivit indragen i rättegången mot det så kallade "mensjevikiska centrumet". I en rapport till Förbundet för militant dialektisk materialism, som hade sammankallats för att fördöma både "mekanistisk revisionism" och "mensjeviserande idealism", erinrade sig M B Mitin, en av de mest motbjudande av de stalinistiska "filosoferna", att Rjazanov 1924 hade sagt: "Jag är varken bolsjevik eller mensjevik, jag är marxist." Enligt Mitin var det omöjligt "att vara marxist utan att vara leninist, att vara marxist utan att vara bolsjevik".¹¹ Den 8 mars 1931 svarade Trotskij på arresteringen av Rjazanov med en artikel med rubriken "Fallet kamrat Rjazanov", där han erinrade om Lenins kommentarer:

När Lenin talade om hans starka sidor tänkte han på hans idealism, hans djupa hängivenhet till den marxistiska läran, hans enastående lärdom, hans ärlighet i principer, hans oförsonliga försvar av arvet efter Marx och Engels. Det var just därför som partiet satte Rjazanov i ledningen för Marx-Engels-institutet, som han själv hade skapat.... Om Rjazanov någonstans, om så bara med några ord, hade hänsyftat på det faktum att Marx och Engels bara hade varit föregångare till Stalin, då skulle dessa skrupelfria ungdomars knep ha misslyckats.... Men Rjazanov gick inte med på det... Rjazanov föll offer för sin personliga ärlighet.¹²

7 Rjazanoff, N, *Gesammelten Schriften von Karl Marx und Friedrich Engels 1852 bis 1862*, 2 band, Stuttgart: Dietrich 1917.

8 Smirnova 1995, s 146.

9 För en redogörelse om Interdistriktskommittén som har skrivits av en aktiv medlem, se Iurenev, "Mezjrajonka", *Proletarskaja Revoljutsija*, 1924, 1,24, s 109-139 och 2, 25, s 114-143.

10 Denna samling fick titeln *Marx-Engels Gesamtausgabe* (förkortat till *MEGA*), som utvidgades och med början på 1980-talet gavs ut på nytt av de sovjetiska och östtyska kommunistpartierna.

11 M G Yaroshevsky, (red), *Repressivnaja nauka*, Sta Petersburg, "Nauka", 1991, s 478.

12 L Trotskij, "The Case of Comrade Ryazanov", 8 mars 1931, på engelska i *The Militant*, 1 maj 1931, i översättning av Max Shachtman.

Rjazanov anklagades för "sabotageverksamhet på det historiska området", utslöts ur partiet och landsförvisades till Saratov, där han under 6 år arbetade på ett universitetsbibliotek. 1937 arresterades han på nytt och anklagades för att vara med i en "högeropportunistisk trotskistisk organisation". Den 21 januari 1938 dömde Sovjetunionens Högsta domstols militärkollegium honom till döden av en exekutionspatrull. Domen verkställdes samma dag. Varken 1931 eller 1938 erkände Rjazanov någon skuld. Han rehabiliterades postumt, juridiskt 1958 och i politiska avseende av kommunistpartiet 1989.

Under åren före revolutionen 1905 kom Rjazanovs viktigaste teoretiska bidrag 1902-1903, då Lenin och Plechanov skrev ett utkast till ett nytt program till tidningen *Iskra*. Rjazanov var ansluten till gruppen Borba [Kamp], som bildades i Paris på sommaren 1900 och tog sig sitt namn i maj 1901. Utöver Rjazanov ingick i gruppen den framstående marxistiske historikern Jurij M Steklov (Nevzorov) och E L Gurevitj (V Danevitj, J Smirnov). Borba gav ut flera skrifter om programtiska frågor. En av dessa har vi redigerat och översatt här, och den ägnade 302 sidor åt att bedöma *Iskras* program och speciellt kritisera Lenin, utifrån en ståndpunkt som Reidar Larsson, den historiker som efter nästan 70 år återupptäckte Rjazanovs och Borba-gruppens roll för utvecklingen av teorin om den permanenta revolutionen, beskrev som "revolutionär ekonomism".¹³ Vid den tiden ansåg Rjazanov att Lenin inte bara var dåligt informerad vad gällde marxismens historia, utan också lutade åt en "opportunistisk" kompromiss med den ryska liberalismen.

Rjazanovs kritik av *Iskras* program är anmärkningsvärt, eftersom det nästan i varenda detalj förbådar teorin om den *permanenta revolutionen*, som vanligtvis förknippas med Leo Trotskijs arbete *Resultat och framtidsutsikter*. För både Rjazanov och Trotskij framstod den ryska kapitalismens uppkomst som ett "undantag" från Västeuropas "mönster". En stor del av den ryska industrin finansierades från utlandet och införlivade på så sätt den senaste teknologin. Den storskaliga industrin innebar att arbetarklassen hade större möjligheter att organisera sig och att borgarklassen var mer sårbar. Dessa omständigheter tydde på att den ryska liberalismen skulle vara politiskt ineffektiv och att socialdemokratin skulle leda revolutionen mot det tsaristiska enväldet.

Ledmotivet att Ryssland var ett undantag var inte nytt. På 1840-talet hade slavofila författare hävdad att Ryssland var moraliskt överlägset det kapitalistiska Europa. Alexander Herzen, som till en början var en "västerniserande" kritiker av slavofilerna, delade så småningom deras intressen för byakommunen, och hoppades i början av 1850-talet att Ryssland skulle hoppa över kapitalismen och gå direkt till socialismen. Den ryska marxismens framväxt på 1880-talet var en historia om kamp mellan revolutionära narodniker, som trodde att terror skulle utlösa en omedelbar socialistisk omvandling, och den marxistiska gruppen Osvobozjdenije Truda (Arbetets frigörelse), som påstod att Ryssland var underkastat de allmängiltiga lagar som Marx och Engels hade upptäckt.

Georgij V Plechanov, Osvobozjdenije Trudas främste ledare, tvivlade inte på att Ryssland skulle följa det kapitalistiska utvecklingsmönstret. Men i Osvobozjdenije Trudas program från 1883 betonade han också vissa säregenheter i den nära förestående klasskampen. I ett land där den kapitalistiska produktionen ännu inte dominerade var "medelklassen oförmögen att ta *initiativet* under kampen mot absolutismen", vilket betydde att socialdemokratin inte bara skulle kämpa mot staten och borgarklassen som i Västeuropa, utan också mot kvarlevorna av livegenskap:

13 Reidar Larsson, *Theories of revolution : from Marx to the first Russian revolution*, Stockholm : Almqvist & Wiksell, 1970.

Rysslands arbetande befolkning förtryckts direkt av hela tyngden från den enorma polisdespotiska staten och lider samtidigt av allt det elände som finns inneboende i den kapitalistiska ackumulationens epok... Dagens Ryssland lider – som Marx en gång sa om den västeuropeiska kontinenten – inte bara av den kapitalistiska produktionens utveckling, utan också av denna utvecklings otillräckligheter.¹⁴

Eftersom borgarklassen var alltför svag för att ta initiativet mot absolutismen, skulle störtandet av monarkin och skapandet av en demokratisk konstitutionell regim huvudsakligen falla på det organiserade proletariatet. Som han sa till den Andra internationalens första kongress i Paris 1889: ”Den revolutionära rörelsen i Ryssland kommer antingen att segra som en revolutionär *arbetarrörelse* eller inte segra alls.”¹⁵

I sitt försök att tillbakavisa narodnikernas teori om det ryska ”undantaget” lyckades Plechanov egentligen bara formulera om frågan. Det blev uppenbart när det Ryska socialdemokratiska arbetarpartiets nya program förbereddes 1902-1903. I detta sammanhang lade Lenin två nya element till diskussionen: för det första betonade han i *Vad bör göras?*¹⁶ vikten av en organisation med yrkesrevolutionärer, på bekostnad av ”ekonomisternas” besatthet av fackföreningar; för det andra omarbetade han metodiskt socialdemokratins jordbruksprogram. Lenin var övertygad om att industriarbetarna skulle behöva stöd från lantbruksproletariatet, och ansåg att kvarlevorna av livegenskap måste avskaffas genom att återlämna den mark bönderna hade förlorat (de så kallade avstyckningarna) vid tiden för Påbudet om frigörelse 1861. Genom att uppmuntra utvecklingen av ett kapitalistiskt jordbruk hoppades Lenin skynda på klasskiktningen på landsbygden, främja klasskampen inom jordbruket och säkerställa böndernas stöd till arbetarnas kamp mot enväldet.

Trots att det nya programmet var ämnat att ena de socialdemokratiska fraktionerna med ett klart principuttalande och tydliga krav, undkom inte Lenin heller dilemmat med Rysslands uppenbara säregenhet. 1901 hade han skrivit att de ryska socialdemokraterna hade övergivit den narodniska tron på ”Rysslands *självständiga* utveckling”,¹⁷ men ändå grundade han uttryckligen partiets jordbruksprogram på Rysslands ovanliga omständigheter:

vi kräver att kvarlevorna av livegenskap avskaffas, fullständigt och ovillkorligt ...; vi hävdar att den mark som adelns regering tog från bönderna, och som än idag håller bönderna i faktisk trälldom, är böndernas mark. Således intar vi – *undantagsvis och på grund av specifika historiska omständigheter* – en ståndpunkt som försvarare av småegendomar....¹⁸

Medan Västeuropas socialister kämpade för att störta kapitalismen, ansåg Lenin också att en rysk revolution mest direkt skulle gynna den framväxande borgarklassen. 1901 hade han skrivit att socialdemokrater och liberaler skulle kunna hitta en gemensam grund under kampen mot det tsaristiska enväldet:

De ryska socialdemokraterna har aldrig varit blinda för att den politiska friheten, som de framför allt kämpar för, i *främsta rummet* kommer att gagna bourgeoisien.... Förmår liberalerna organisera sig i ett parti ... kommer [vi] att understödja deras krav och bemöda oss om att libe-

14 G Plekhanov, *Selected Philosophical Works*, band 1, Moskva: Progress Publishers, 1974, s 355.

15 G Plekhanov, ”Speech at the International Workers’ Socialist Congress in Paris (14-21 July 1889)”, i *Selected Philosophical Works*, band 1, s 400.

16 Lenin, *Vad bör göras?*, på marxistarkiv.se.

17 Lenin, ”Semstvons förföljare och liberalismens Hannibaler”, *Samlade skrifter i urval*, Stockholm: Arbetarkulturs förlag 1943, band 3, s 268, kursivering tillagd.

18 Lenin, *The Agrarian Programme of Russian Social-Democracy*, i *Collected Works*, band 6, s 149.

ralernas och socialdemokratins verksamhet ömsesidigt skall komplettera varandra. Om de inte förmår det, så kommer vi inte heller i detta (mer sannolika) fall att lämna liberalerna åt sitt öde, utan vi skall försöka att stärka förbindelserna med enskilda personer, göra dem förtroga med vår rörelse, understödja dem genom att i arbetarpressen avslöja alla regeringens nedrigheter och de lokala myndigheternas intriger, samt draga dem med till att understödja revolutionärerna. Ett liknande utbyte av ömsesidiga tjänster mellan liberalerna och socialdemokraterna äger rum också nu, det måste bara utvidgas och stärkas.¹⁹

Rjazanov tyckte att Lenins förstående inställning till småegendomar och borgerliga liberaler var motsatsen till ett proletärt revolutionärt program. 1850 hade Marx och Engels förkunnat att arbetarnas stridsrop måste bli ”*Den permanenta revolutionen*”.²⁰ I sin kommentar till Iskras programförslag avslutade Rjazanov det verk vi har översatt här med ett liknande krav på ”revolution i permanentens”. Han hade för avsikt att lägga fram sin kritik inför det Ryska socialdemokratiska arbetarpartiets andra kongress, som möttes i Bryssel på sommaren 1903, men förnekades denna möjlighet.

Den andra kongressen hade sammankallats i förhoppning om att ena partiet, men ledde i själva verket till en oförsonlig splittring mellan mensjeviker och bolsjeviker. Den omedelbara tvistefrågan gällde hur en partimedlems ansvarigheter skulle definieras, men den större frågan rörde motstridiga åsikter om arbetarklassens organisering. Mensjevikerna hoppades på en massrörelse likt den i Tyskland och andra västeuropeiska länder. Men i *Vad bör göras?* hävdade Lenin att

Den enda allvarliga organisationsprincipen för dem som arbetar i vår rörelse måste vara: den strängaste illegalitet, det strängaste urval av medlemmar och utbildning av yrkesrevolutionärer.²¹

Rjazanov fördömde Lenins snäva formulering. I sin kommentar till programmet innan kongressen protesterade Rjazanov:

Vi får aldrig glömma att socialdemokratien är *en klass*’ parti, inte en *sekt*, att det är *massornas* parti, inte individernas, och att det har som mål att skapa *historia* inte historier. *Historia* görs bara av *massorna*.

Efter Lenins seger vid kongressen skrev Rjazanov en redogörelse om partisplittringen och fördömde ”organisationsfetischismen”, ”sektarismen” och en framväxande ”*personkult*”.²² Precis som Rosa Luxemburg menade han att ”Socialdemokratins ’slutmål’ på samma gång är ’utgångspunkten’.” En socialistisk befrielse kunde inte börja med att arbetarklassen *lydde*. I ett parti som betraktades som en sammansvärjning ”kommer organisationen att bli en samling får, och funktionärerna kommer att förvandla sig från dess tjänare till dess ’diktatorer’.”²³

Hittills har [parti-] kommittéerna tjänat arbetarna; nu tjänar arbetarna kommittéerna. Ovillkorlig lydnad krävs av alla: arbetarna ska lyda kommittéerna, som i sin tur ska lyda centralkommittén, och under centralorganets [*Iskras*] övervakning – som räknar med arbetarmassor som är beredda att underordna sig – ska den sistnämnda förbereda, beordra och framkalla ett allmänt väpnat uppror.²⁴

19 Lenin, ”Semstvons förföljare och liberalismens Hannibaler”, *op cit*, s 266-268.

20 Marx och Engels, [Centralledningens hänvändelse till förbundet, mars 1850](#), på marxists.org.

21 Lenin, [Vad bör göras?](#), s 69.

22 Rjazanov, N, *Razbitja illjuzij: K voprosu o prithinach krizisa v nasjei partij*, Genève 1904, s 16, 62, 77, 84-85 och 112-113.

23 *Ibid*, s 84.

Rjazanovs kritik av Lenin gjorde honom ökad bland bolsjeviker, och den rabblades från och med 1931 upp i det oändliga, och gjorde honom till sist till offer för det förfall av partiet som han hade förutspått mer än ett kvarts sekel tidigare. Även om han aldrig förekom som framträdande politisk ledare efter striderna 1903 är hans vetenskapliga bidrag enorma och odiskutabla.²⁵ I nedan översatta verk utmärker han sig inte bara som marxistisk tänkare, utan också som en som kunde respektera Marx' bedrifter och samtidigt också öppet diskutera hans taktiska misstag. Rjazanovs kommentarer till *"Iskras" programförslag och de ryska socialdemokraternas uppgifter* ger unika insikter i de principer som stod på spel under de tidiga partidiskussionerna. När Rjazanov tog itu med frågan om Rysslands "ovanlighet", var han den första marxist som översatte "underutvecklingens" börda till den historiska möjligheten till en *permanent revolution*. Denna insikt förtjänar ensam att ge honom en plats jämte Leo Trotskij som en av den första ryska revolutionens enastående visionärer.]

* * *

""Iskras' programförslag och de ryska socialdemokraternas uppgifter""²⁶

Del I: Teoretiska frågor

Vad ska vi kräva av programmet? Partiprogrammet måste vara en kort, tydlig och konsekvent framställning av principer. Ett program är inte samma sak som ett manifest, som på en och samma gång är en anklagelse mot den existerande samhällsordningen och ett försvar av "den nya framväxande tingens ordning". Ett program är en krigsförklaring mot det existerande systemet, och tar redan på förhand hänsyn till alla faktorer som leder till segern, samtidigt som det också visar motståndaren bilden av sin egen framtid och oundvikliga nederlag. Ett program är en sorts trosbekännelse för partiet och ett *memento mori*²⁷ för dess motståndare....

Som en teoretisk definition av det kapitalistiska samhället och en formulering av de materiella och intellektuella beståndsdelarna i det socialistiska systemet som det skapar, som en diagnos av dess "sjukdomar" och en prognos av dess nära förestående öde, måste programmet ha ett fullständigt internationellt innehåll. Men programmets övergripande teoretiska innehåll kompliceras av ett element. Oavsett hur allmänna socialdemokraternas principer än må vara, och oavsett hur oundvikligt det är att arbetarrörelsen kommer att anamma dem vid ett visst skede i sin utveckling, så sker detta anammande inom ramen för olika förhållanden som beror på ifrågavarande lands speciella utveckling och den kombination av internationella ekonomiska och politiska förhållanden som råder vid en speciell tidpunkt.²⁸

24 *Ibid*, s 72. Jämför detta med Trotskijs anmärkning 1904: "... dessa metoder i partiets interna politik [leder] till att partiorganisationen ... först ersätter partiet som helhet, därefter ersätter centralkommittén organisationen, slutligen ersätter en enda 'diktator' centralkommittén." (*Våra politiska uppgifter*, på marxistarkiv.se, s 38.)

25 Rjazanov tilldelades Röda fanans orden för sin forskning. För en mycket utförlig utvärdering av hans vetenskapliga arbete, se den essäsamling (mer än 600 sidor) som tillägnades honom på hans 60-årsdag: *Na boevom postu: Sbornik k sjestidesjatiletiju D. B. Rjazanova*, Moskva: Gosudarstvennoe izdatelstvo, 1930.

26 [Rjazanov, N, *Materialij dlja vyrabotki Partijnoi Programmij. Vypusk II: Projekt programmij 'Iskrij' i zadatji Russkich Sotsial-Demokratov*, Genève: Izd. gruppjij "Borba". Det ryska socialdemokratiska partiets program, som är ämnet för Rjazanovs kommentar, antogs i augusti 1903. {På svenska, [Program för Rysslands Socialdemokratiska Arbetarparti \(RSDAP\)](#), på marxistarkiv.se – öa.}]

27 [Påminnelse om ens dödlighet.]

28 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 13.]

[...]

Om vi vill betona vårt programs ortodoxa karaktär, kan vi inte bara peka ut vårt mål utan vi måste också *understryka* de medel med vilka vi socialdemokrater, till skillnad från alla andra socialistiska partier, försöker uppnå detta mål. Bernsteins formulering att ”rörelsen är allt, slutmålet intet” är meningslöst nonsens i varje avseende. Det är en formulering utan innehåll. En rörelse utan ett mål är obegriplig.²⁹

[...]

Kollektivism, kommunism, socialism – det är ”slutmålet” för den ekonomiska rörelse som äger rum framför våra ögon, och vars utvecklingslagar först upptäcktes av Marx och Engels. Själva det kapitalistiska systemets utveckling förbereder alla materiella och ekonomiska förutsättningar för det socialistiska systemet. Socialismen har *redan* blivit en ekonomisk möjlighet. Men hur kan denna möjlighet förverkligas? Verkligheten ger själv svaret även på denna fråga. Och vad säger den?

Den säger att historia är historien om klasskamp, att alla större förändringar av samhällsförhållandena är ett resultat av en klass' kamp mot en annan, och att den enda tanke som har några framtidsutsikter att förverkligas är den som har en organiserad klass bakom sig. Den klassens revolutionära diktatur är en nödvändig förutsättning för ett sådant förverkligande. Men finns det en klass i dagens samhälle i vars intresse det vore att förverkliga socialismen? Enligt *socialdemokraternas* åsikt är svaret ja. Den klassen är proletariatet....

... [S]ocialdemokratins, dvs. proletariatets, ”slutmål” ... är en *social revolution* och *proletariatets revolutionära diktatur*.... Ett sådant ”slutmål” ... föreskriver med järnhård logik den sorts ”rörelse” som leder fram till det, och bestämmer klart och exakt taktikens alla aspekter. Socialdemokratins *strävar medvetet efter att bli och förbli proletariatets rörelse*, och går med kraft mot alla försök att dölja den klasskamp som pågår framför oss. Och genom att se att proletariatets klasskamp mot borgarklassen, när den har förts till sitt naturliga slut, är den enda vägen att befria arbetarklassen, måste den energiskt gå mot alla försök att ersätta denna kamp med någon sorts ”samarbete” mellan proletariatet och borgarklassen. Som Kautsky säger ”är socialdemokratins mål och rörelse tätt sammanbundna, och den ena får inte skiljas från den andra”

Socialdemokratins ”slutmål” är samtidigt ”utgångspunkten”. Det är just på grund av att det *existerande* systemets motsättningar bara kan lösas slutgiltigt av socialismen som socialdemokratins gör socialismen till utgångspunkt för sin ”direkt revolutionära kamp” och till tyngdpunkten i all sin propaganda och agitation.³⁰

[...]

”Proletariatets kamp mot bourgeoisien är till en början nationell till formen, men inte till innehållet. Varje lands proletariat måste naturligtvis först bli färdigt med sin egen bourgeoisie.”³¹ Men just på grund av att ”proletariatets stora befriande rörelse” bara är en nationell kamp till ”formen”, måste socialdemokratins program underförstått också uttrycka ”arbetarklassens internationella funktioner”

29 [*Ibid*, s 48-49. Hänvisningen är till Eduard Bernstein (1850-1932), den mest framstående tyska ”revisionisten”, som betvivlade möjligheten av en socialistisk revolution och istället förespråkade klassamarbete för att uppnå demokrati och sociala reformer. Bernsteins mest sammanhängande redogörelse kom i [Socialismens förutsättningar och socialdemokratins uppgifter](#), på marxistarkiv.se.]

30 [*Ibid*, s 39-51.]

31 [Citatet är från Marx/Engels, [Kommunistiska manifestet](#), på marxistarkiv.se, s 9.]

i det speciella landet.... [D]en ryska arbetarklassens mest omedelbara *nationella* uppgift är på samma gång en av hela den internationella proletära rörelsens viktiga uppgifter. Ett störtande av den ryska absolutismen, den europeiska reaktionens viktigaste verktyg, kommer att undanröja ett av de största hindren i vägen för det internationella proletariatets ”stora befriande kamp”.... Den ryska arbetarklassen kommer att få förnyad styrka ... från kunskapen att den tar på sig uppgiften att befria hela Ryssland från den tsaristiska despotin, och även hela den internationella rörelsen från en av sina mest fruktansvärda fiender.³²

[...]

Det kapitalistiska produktionssättets utveckling har fullständigt förvandlat både världshandeln, och tillsammans med det också världsmarknaden.... Som Parvus säger,

blir den nationella produktionen i olika länder sammanlänkad, vilket leder till att den förlorar sin nationella karaktär: istället för internationalism kommer kosmopolitism. Den nationella produktionen förlorar sitt oberoende. Den underordnas när produktionsverksamheten i olika länder blir sammanlänkade och ömsesidigt betingade delar i en enda producerande helhet: den är inte placerad i något speciellt land och blir därför just en världsmarknad.³³

[...]

Det är just denna utveckling som i varje land skapar ett proletariat vars intressen inte bara är *identiska* i de olika länderna, utan också *gemensamma*. Medvetenheten om detta faktum sprider sig alltmer bland de arbetande klasserna i olika länder, och den gamla utopiska uppfattningen om ”folkens internationella brödraskap” lämnar alltmer plats för ”arbetarklassernas internationella brödraskap i gemensam kamp mot de härskande klasserna och deras regeringar”.³⁴

[...]

Ortodoxa marxister har aldrig påstått att proletariatet, arbetarklassen, redan *utgör* befolkningens stora majoritet, bara att det kommer att *bli* majoriteten.

När den ryska socialdemokratien först tvingades kämpa för sin rätt att existera, när den visade att ”den revolutionära rörelsen i Ryssland bara kan segra som arbetarnas revolutionära rörelse”, mötte den invändningen, att i Ryssland ”finns det av en befolkning på 100 miljoner bara 800.000 arbetare som har förenats av kapitalet”, och att ”arbetare som kan utöva en klassdiktatur knappast ens existerar”.

Hur svarade den ryska socialdemokratiens teoretiker? ... [D]e åberopade ”vårt samhällslivs dynamik” och arbetarklassens obestridliga *tillväxt*. Detta faktum var för dem mycket viktigare än att i varje ögonblick ta upp frågan om antalet arbetare.³⁵

32 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 53-54.]

33 [*Ibid*, s 58-59.] Ingen har visat den samtida världsmarknadens kapitalistiska karaktär så bra som Parvus gör i sin berömda artikel om världsmarknaden, (”Der Weltmarkt und die Agrarkrisis”, *Die Neue Zeit*, vol 14 nr 1, s 197-202, 276-283, 335-342, 514-526, 621-631, 747,758, 781-788, 818-827), även om han begränsar sin uppgift till den världsmarknad som redan har *bildats*.

34 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 59-60.]

35 [*Ibid*, s 63.] Den legala marxismens företrädare, speciellt Tugan-Baranovskij, specialiserade sig på att ta upp denna fråga. De tänkte troligen på kamrat Axelrod när han skrev följande rader: ”Samtidigt såg 1880-talets marxistiska ungdomar ... den enda garantin för vår socialdemokratiska rörelsens framgång i industriproletariatets numeriska tillväxt.” (*Rabotnik*, nr 5-6, s 16.)

[...]

Vi behandlar den *ryska* socialdemokratin program. Vi har därmed rätten att förvänta oss ... en analys av den ryska verkligheten. Idag diskuterar ingen om Ryssland genomgår en kapitalistisk utveckling eller inte. Den frågan avgjordes för längesedan. Det är inte bara uppenbart att kapitalismen håller på att "segra", utan att den i själva verket redan segrat. Men det betyder inte att vår kapitalism befinner sig på samma utvecklingsstadium som kapitalismen i Västeuropa, och inte ens där är kapitalismen densamma överallt. Det vi hittar är olika kapitalistiska stadier, som i varje land utvecklas enligt specifika omständigheter. Det enda som är gemensamt är kapitalismens karaktäristiska särdrag och dess utvecklingstendenser.³⁶

[...]

Del II: Praktiska frågor

De allmänna frågor som socialdemokratin står inför

Socialdemokratin är partiet för proletariatet som har blivit medvetet om sina klassintressen. Det är ett socialistiskt parti eftersom det ser huvudorsaken till det kapitalistiska systemets alla missförhållanden i det privata ägandet av produktionsmedlen, och det antar målet att avskaffa dessa missförhållanden genom att omvandla produktionsmedlen till samhällsägande. Det är ett demokratiskt parti eftersom en fullständig demokratisering av staten och samhällssystemet – en demokratisk republik – är det grundläggande villkoret för en fri utveckling av proletariatets klasskamp. Det är ett revolutionärt parti eftersom det bara kan uppnå sina mål med hjälp av en revolution.³⁷

[...]

Även om det inte är befolkningens majoritet, så representerar det socialdemokratiska partiet ändå den klass som växer och utvecklas med kapitalismen samtidigt som andra klasser går tillbaka och försvinner. Dessutom är det också det enda parti som på samma gång som det är direkt inblandat i det nuvarande, redan *idag* är *framtidens* parti.³⁸

[...]

Om socialdemokratin för fram klasskampens *princip*, är det bara i den meningen att det genom att vara *proletariatets* parti inte kan undgå att ovillkorligt vara mot alla försök att dämpa klasskampen mellan proletariatet och borgarklassen, och ersätta den med fredlig samexistens eller samarbete mellan dessa klasser. Om socialdemokratin försvarar de förtryckta klassernas intressen bättre och mer beslutsamt än något annat demokratiskt parti, så är det bara på grund av att det uteslutande är proletariatets parti och bara representerar dess intressen. Det enkla skälet till det är att bara den klassens intressen är "framsteg" och social utveckling. Proletariatets klassintressen är det enda kriterium som gör det möjligt att hitta fram i det nuvarandes labyrint....

Som det mest utvecklade partiet måste det stå i *ledningen* och vara hela den revolutionära rörelsens förtrupp mot det existerande systemet. Men för detta syfte behöver det inte *rekrytera* andra klasser. Det måste dra dem till sig med hjälp av exempel, genom att vara den mest revolutionära klassens

³⁶ [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 64.]

³⁷ [*Ibid*, s 83-84.]

³⁸ [*Ibid*, s 84.]

parti.... Varje inskränkning av proletarietets *klasskrav* för att inte riskera stundens allmänna samsyn är därmed inte bara ett förräderi mot proletarietets sak utan också mot den samhällsliga utvecklingens intressen. Omvänt är ett kraftfullt uttryck av dessa ”snäva” klassintressen för närvarande socialdemokratins allra bästa taktik.³⁹

[...]

Hur ... uppstår klassmedvetandet? ”Känn dig själv” – det tröttnar socialdemokratien aldrig på att säga till arbetarklassen. En nära granskning av dess egen existens, dess levnadsförhållanden, leder arbetarklassen till en medvetenhet om sitt historiska uppdrag, som bestäms av just dessa levnadsförhållanden. Hand i hand med detta måste den också inse förutsättningarna för sin befrielse, som inte är möjlig utan en förståelse av det nutida borgerliga samhällets organisering....

Den objektiva förutsättningen för denna självkänedom från arbetarklassens sida är att de yrkesgrupper som utgör proletarietet kristalliseras till en klass som har en enhetlig medvetenhet om sina gemensamma intressen, eller med Marx’ ord, att arbetarklassen förvandlas från en klass *an sich* till en klass *für sich*.⁴⁰

[...]

[K]amrat Lenin ... håller inte med om dessa självklarheter.... [H]an försöker ”skjuta” oss i riktning mot följande uppfattning:

Det politiska klassmedvetandet kan bibringas arbetaren *endast utifrån*, dvs. från ett område utanför den ekonomiska kampen, utanför arbetarnas förhållande till företagen.⁴¹

[...]

”Bibringa arbetarklassen politiskt klassmedvetande *utifrån*” är lika absurt som att ”locka massorna till aktiv politisk kamp”. *Les extrêmes se touchent*.

Alla debatter under senare år handlar om en central punkt: en del personer anser att arbetarklassen är ett passivt element som måste vaccineras med socialdemokratiska principer med hjälp av någon sorts homeopatiska injektioner, så att den gradvis kan ”lockas” in i aktiv politisk kamp, medan andra tror att arbetarklassen i kraft av sina omständigheter är den mest revolutionära klassen i Ryssland.... Arbetarklassens aktiva protest uppstår lika oundvikligt från de givna samhällspolitiska omständigheterna som arbetarklassen själv.

... Därför är åsikten att socialismen bibringas proletarietet utifrån av den borgerliga intelligentsian lika felaktig som uppfattningen att socialdemokratien växer fram ”av sig själv” inifrån proletarietet. Den sortens tänkande ger proletarietet både ”för mycket ära och för mycket vanära”.⁴²

39 [*Ibid*, s 85-86.]

40 [*Ibid*, s 88-89. Från en klass *i sig* till en klass *för sig*.]

41 [*Ibid*, s 89-90. Hänvisningen är till Lenin, *Vad bör göras?*. Hela citatet lyder:

”Det politiska klassmedvetandet kan bibringas arbetaren *endast utifrån*, dvs. från ett område utanför den ekonomiska kampen, utanför arbetarnas förhållande till företagen. Det enda område, varifrån denna kunskap kan hämtas, är området för *alla* klassers och samhällsskiktets förhållande till staten och regeringen, området för de inbördes förhållandena mellan *alla* klasser. Därför kan svaret på frågan: vad bör göras för att bibringa arbetarna politisk kunskap? inte endast bli det som praktikerna, särskilt de som lutar åt ekonomismen, i de flesta fall nöjer sig med, nämligen att ’gå ut till arbetarna’. För att bibringa *arbetarna* politisk kunskap måste socialdemokraterna *gå ut till alla klasser av befolkningen*, måste de sända avdelningar av sin armé *åt alla håll*.” (*Vad bör göras?*, s 39.)]

[...]

”Vetenskapspersoner” behövdes för att utarbeta ”proletariatets ekonomi”, och på grund av historiska omständigheter värvas de självklart från intelligentians led.... [S]ådana personer är från *intelligent-sian*, men de är inte *borgerliga*. I den stora majoriteten fall är de representanter för det ”tänkande proletariatet”,⁴³ som inte kan acceptera ett samhällssystem som omvandlar vetenskapen till ett verktyg för utsugarnas styre och underordnar konst och hantverk till sitt behag.

Inte heller kan man säga att arbetarklassens klassmedvetande utvecklas utanför förhållandet mellan arbetare och arbetsköpare.... Arbetarklassens klassmedvetande utvecklas när *klasskampen* börjar mellan proletariatet och borgarklassen....

Trots allt ”skjutande” från kamrat Lenin ... kan vi inte förstå påståendet att ”Det enda område, varifrån denna kunskap kan hämtas, är området för *alla* klassers och samhällsskiktets förhållande till staten och regeringen, området för de inbördes förhållandena mellan *alla* klasser.”⁴⁴

Kamrat Lenin går för långt. *Socialdemokrater* kan inte utveckla arbetarklassens medvetande utan att väcka medvetenheten om motsatsen mellan *dess* intressen och alla andra klassers intressen. Just på grund av att proletariatet är den enda *verkligt* revolutionära klassen, och just på grund av att den är den ”egendomslösa” klassen som är berövad privat egendom, kan inte utgångspunkten för socialdemokraternas propaganda vara ”*de inbördes förhållandena mellan alla klasser*”. Det grundläggande villkoret för att socialdemokratins propaganda och agitation ska nå framgång är därför att betona proletariatets specifika klassposition. Först efter att ha betonat vad som särskiljer prole-

42 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 91-92. Detta var det uttryck Marx använde när narodnikern Michailovskij anklagade honom för att tolka den samhälleliga utvecklingen som universella lagar som bortsåg från de olika ländernas historiska erfarenheter. Se Walicki, *The Controversy Over...*, s 186.]

43 [Dessa ord använde Plechanov i ”Socialism and Political Struggle”, *Selected Philosophical Works*, band 1, Moskva: Progress Publishers 1974, s 100. Kautsky använde samma ord i *The Social Revolution and The Day after the Revolution*, Chicago: Kerr 1902, s 109.]

44 [Hänvisningen är till kapitel 3 i *Vad bör göras?*. I motsats till de så kallade ”ekonomisterna”, till vilka han räknade Rjazanov, hävdade Lenin att producerande arbetare är alltför upptagna med den omedelbara fackföreningskampen för att på egen hand förstå de sociala och politiska förhållandens *helhet*, inklusive socialdemokratins förhållande till bönderna och den liberala borgarklassen. Samtidigt hävdade Lenin att socialdemokraterna måste bygga upp ett stöd bland befolkningens alla klasser:

”Vi måste ’gå ut till alla klasser av befolkningen’ som teoretiker, som propagandister, som agitatorer och som organisatörer. Att socialdemokraternas teoretiska arbete måste vara inriktat på att studera alla säregenheter i de enskilda klassernas sociala och politiska ställning råder det inget tvivel om. Men i detta avseende görs ytterst litet, opropotionerligt litet jämfört med det arbete, som är inriktat på att studera säregenheterna i fabrikslivet. I kommittéerna och cirklarna träffar ni personer, som t o m fördjupar sig i specialstudium av någon viss gren av järnindustrin, men ni skall knappast finna exempel på att organisationernas medlemmar (vilka som ofta är fallet av en eller annan orsak nödgas lämna det praktiska arbetet) speciellt skulle sysselsätta sig med att samla material om någon dagsaktuell fråga i vårt sociala och politiska liv, som kan ge anledning till socialdemokratiskt arbete bland andra befolkningsskikt. På tal om den bristande skolningen hos flertalet av arbetarrörelsens nuvarande ledare kan man inte låta bli att nämna skolningen även i detta avseende, ty detta sammanhänger också med den ’ekonomiska’ uppfattningen om ’en nära organisk förbindelse med den proletära kampen’. Men huvudsaken är givetvis *propagandan* och *agitationen* bland alla folkskikt. För den västeuropeiske socialdemokraten underlättas denna uppgift genom folkmöten och sammankomster, vilka är tillgängliga för *alla*, och genom parlamentet, där han talar till deputerade för *alla* klasser. Vi har varken parlament eller mötesfrihet, men vi kan i alla fall anordna möten med arbetare som vill lyssna till en *socialdemokrat*. Vi måste också kunna anordna möten med representanter för alla de klasser av befolkningen, som vill lyssna till en *demokrat*. Ty den är ingen socialdemokrat, som i praktiken glömmer att ’kommunisterna understödjer överallt varje revolutionär rörelse’, att vi därför är skyldiga att *inför hela folket* framlägga och framhäva *de allmänt demokratiska uppgifterna* utan att för ett ögonblick dölja våra socialistiska åsikter. Den är ingen socialdemokrat, som i praktiken glömmer sin plikt att gå *i spetsen för alla*, när det gäller att resa, skärpa och lösa varje allmänt demokratisk fråga.” (*Vad bör göras?*, s 40-41.)]

tariatet kan vi utan risk gå in på ”området för alla klassers och samhällsskiktets förhållande”, först då kan vi peka på kontaktpunkterna mellan arbetarklassen och andra samhällsklasser, i synnerhet de som är i opposition, under förutsättning att vi aldrig underlåter att samtidigt poängtera statens klasskaraktär, som i sin tur ändrar de besuttna klassernas och de egendomslösas inställning till den.... Trots allt ”skjutande” från Lenin kan jag inte förstå varför socialdemokrater måste gå ut bland befolkningens alla klasser för att bibringa arbetarna ett politiskt medvetande.⁴⁵

[...]

Kamrat Lenin ger en grym vrågbild av *vår* rörelse med denna kommentar:

Nu har en väldig mängd krafter dragits med i rörelsen, alla de bästa representanterna för de bildade klassernas unga generation kommer till oss, överallt i landsorten finns det personer, som är tvungna att leva där och som tidigare har deltagit i rörelsen eller nu önskar göra det, folk som dras till socialdemokratin (medan vi 1894 kunde räkna de ryska socialdemokraterna på fingrarna). En av de viktigaste politiska och organisatoriska bristerna i vår rörelse är att vi *inte* förstår att sysselsätta alla dessa krafter, att ge alla ett passande arbete....⁴⁶

Tyvärr är detta bara en ”dröm”... Vårt problem är just det faktum att ... vi har för få personer som kan gå till arbetarna med den socialdemokratiska propagandans *levande* ord. En *muntlig kommentar* ... är mycket viktigare än något som är skrivet.

När våra praktiska uppgifter nu blir alltmer komplicerade, måste vi förbereda den ryska arbetarklassen på den avgörande striden, vi socialdemokrater måste själva ”gå ut till arbetarna” och kalla samman ”den unga generationens bästa representanter”!

Exakt vilka uppgifter står vi inför?

Rysslands speciella kännetecken och de ryska socialdemokraternas uppgifter

Det cirkulerar fortfarande många fördomar bland ryska socialdemokrater som borde ha kritiserats för längesedan. Dessa fördomar härrör från det faktum att vi vid vår bedömning av ryska förhållanden vägleds av Västeuropas ”mönster”. Det hände därför att vi under diskussionerna med våra förespråkare av ”undantag”⁴⁷ överbetonade utvecklingslikheterna mellan Ryssland och de västeuropeiska länderna samtidigt som vi åsidosatte eller förbisåg Rysslands särdrag.

Men faktum är att Ryssland utvecklas på ett mycket unikt sätt. Vårt partis arbete kan bara vara effektivt *i historiska mening* om vi, samtidigt som vi följer den vetenskapliga socialismens allmänna principer också börjar med en riktig analys av alla säregenheter i Rysslands historiska utveckling.⁴⁸

[...]

Det enda som krävs är att komma ihåg att vi talar om de *specifika dragen* i Ryssland historiska utveckling, som inte på något sätt hindrar den från att, i allmänna ordalag, gå igenom precis samma faser som ”Västeuropa”. Men även bortsett från olika längd, har var och en av dessa faser specifika

45 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 94-95.]

46 [Även detta citat är från Lenin, *Vad bör göras?*, s 43.]

47 [Syftar på narodnikerna, som trodde att Ryssland kunde nå socialismen utan att genomgå det kapitalistiska stadiet.]

48 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 99-101. Det är anmärkningsvärt att det första kapitlet i Trotskijs *Ryska revolutionens historia*, som skrevs nästan 30 år senare, har rubriken ”Särdrag i Rysslands utveckling”.]

drag som kan tillskrivas en lika kraftfull inverkan från internationella förhållanden. Den fas som Ryssland finner sig i för närvarande är ”på randen till den borgerliga revolutionen”, som de viktigaste länderna i Västeuropa gick igenom för längesedan, och Rysslands ställning är verkligen helt unik.⁴⁹

a) *Den första säregenheten – kapitalism under ”öppen tillsyn” av socialismen*

På randen till sin borgerliga revolution hade inte ett enda land i Västeuropa lika mycket storskalig industri som det ”Heliga Ryssland”.... Inte ett enda västeuropeiskt land upplevde samma halsbrytande snabba kapitalistiska utveckling som vårt land.... I ”Västeuropa” ägde de teknologiska och ekonomiska revolutionerna rum under hundratals år, medan de i Ryssland har koncentrerats till en period på knappt 100 år.... [V]i kan säga, att när kapitalismen i Ryssland väl befriades från liv-egenskapen så har den på bara fyra decennier fullbordat ett större ”destruktivt” och ”konstruktivt” arbete än vad den gjorde i England under period på flera sekel.

Samtidigt har också en socialistisk rörelse vuxit fram, som vad gäller intensitet inte har någon like ens i den tyska revolutionära rörelsens historia före 1848. Sedan 1850-talet har vi haft en oavbruten tradition, inte bara av socialistiskt tänkande utan också socialistisk praktik. På 1880-talet samlade denna rörelse all sin kraft med målet att ge Ryssland möjlighet att undvika kapitalismen och gå vidare till socialismen. I slutet av 1870-talet bortsåg *narodovolsij*⁵⁰ från historiens lagar, och gjorde ett oerhört djärvt försök att i ett enda svep göra sig av med både absolutism och kapitalism. De var övertygade om att absolutismens fall skulle bli en direkt inledning av kapitalismens fall. De straffades hårt för sin djärvhet, och idag tillrättavisas de fortfarande ibland hårt för sin sociologiska okunnighet. Men om det inte vore för deras anmärkningsvärda sociologiska praktik och bittra erfarenheter, skulle vi knappast förstå den vetenskapliga socialismen bättre idag än vad 1870-talets ”rena” marxister gjorde.⁵¹

[...]

Vi får inte glömma den ytterst viktiga omständighet att den socialistiska rörelsen i vårt land inleddes *redan* när kapitalismen *fortfarande* var i sin linda. *Detta* särdrag hos Rysslands samhällsutveckling hittades inte på av slavofiler⁵² eller pro-slavofila revolutionärer. Det är ett

49 [Rjazanov, *Materialij dlja*..., s 104.]

50 [Narodniska anhängare till gruppen som kallade sig *Narodnaja Volja* (Folkviljan).]

51 [Rjazanov, *Materialij dlja*..., s 104-107.] Våra ”socialistrevolutionärer” betraktas vanligtvis som ”återupplivade” *narodovolsij*. Det är helt fel. De ligger inte närmare *narodovolsij* än Bernstein ligger nära Marx. Historiens stora personer ”återupplivas” aldrig utan *omvandlas* till framtida generationers aktivitet, de generationer som växer upp på sina stora föregångares erfarenheter. Bara en liten primitiv stam, som ingenting lär och ingenting glömmer, kan drömma om att besegra sin fiende genom att helt enkelt ställa sin tidigare hövdings skelett i frontlinjen, den hövding som en gång gav den stora segrar. Stör därför inte de döda krigarnas kvarlevor, och klaga inte på att en ”förlupen kula” kan träffa under stridens hetta. Frammana dem inte genom att skrika, skramla med lerkrukor eller slå på trummor. ”Var det ni som vågade kalla på mig? Ni liknar bara dem som ni kan förstå, men inte mig.” Men inte heller ni, kamrater, ska störa dessa kämpars aska, de kämpar som är oss så nära. När ni slår mot era fiender smädar ni inte dessa stora gengångare. Ni har varken med ”vandaler” eller ”personer som har återupplivats” att göra, bara personer som har väckts upp av proletariatets stridslarm och som, även om de fortfarande halvsover, har klätt sig i någon annans fjädrar. [Rjazanov framställer 1880-talets ursprungliga narodniker som de ”stora gengångare” som socialdemokraterna fortfarande kritiserade för att de hoppades undvika kapitalismen, och som socialistrevolutionärerna fortfarande imiterade vid en tidpunkt då kapitalismens utveckling hade gått mycket längre. Hans positiva bedömning av *narodovolsij* hängde samman med hans egen förväntan att kapitalismen i Ryssland hade en kort framtid.]

52 [Slavofilerna var romantiska konservativa, huvudsakligen från den bildade aristokratin, som ansåg att det Heliga Ryssland inte skulle besudlas av det kapitalistiska västs materialism och sekularism. I princip ansåg de att enväldet

obestridligt faktum som vi alla är medvetna om och som kommer att bli till stor fördel för vår arbetarklass, under förutsättning att de ryska socialisterna inte slösar bort sin energi på att bygga luftslott i tsardömets och *vetje*-epokens stil.⁵³

Eller, skulle vi nu lägga till, ens i den kapitalistiska epokens stil.⁵⁴

[...]

Processen att lägga ”grunden” [till kapitalismen] i vårt land har alltid utsatts för socialistisk kritik. De ryska socialdemokraterna har skött om detta, och de kommer att vara tvungna att fortsätta göra det ännu mer kraftfullt. Genom att blottlägga den primitiva ackumulationens alla metoder, kommer de att brännmärka varje steg som vår kapitalism tar under sin ”fredliga” utveckling. De kommer också att avslöja den hycklande verkligheten bakom allt tal om ekonomiska framsteg, civilisation och kultur, med vilket den försöker dölja alla slags kapitalisters rovgiriga bedrifter. Till sitt förfogande har de rika erfarenheter i Västeuropa, och de kommer att använda dessa bedrifter för att utveckla proletariats klassmedvetande och varna andra utsugna klasser för faran de står inför. De kommer också att gå mot varje försök att skynda på kapitalismens utveckling med ”konstgjorda medel”. De kämpar mot alla reaktionära företag som småbourgeoisien genomför, och måste då också undvika att bli förespråkare åt kapitalisterna.⁵⁵ Det finns inget behov att försvara vissa speciella *kapitalist*grupperns bedrifter för att visa *kapitalismens* historiska betydelse. Det jobbet kan vi överlämna till kapitalisterna själva och deras stövelslickare, tillsammans med de omedelbara bekymren om ”ekonomiska framsteg”.⁵⁶

Bara på detta sätt kommer inget ansvar för den kapitalistiska utvecklingen att falla på socialisterna, trots att denna utveckling verkar till socialisternas fördel. Det är det enda sätt på vilket socialdemokratin kan visa alla arbetande massor att den representerar proletariats, att den i det moderna sam-

var lämpligt för Ryssland – under förutsättning att regeringen genomförde reformer som att befria trälarna, garantera medborgerliga friheter och skapa någon sorts begränsad politisk representation. Den slavofila rörelsen var mest aktiv på 1840- och 1850-talen, och många av dess idéer och åsikter anammades senare i förändrad form av narodnikerna, som försvarade Rysslands kollektivjordbruk med hjälp av revolutionär kamp mot den tsaristiska staten.]

53 G Plechanov, *Nasji raznoglasija* (Våra meningssättningar), s 212. [Se Plechanov, *Selected Philosophical Works*, band 1, s 284.] ”*Vetje*”-stilen syftar på förhoppningarna att kunna bygga socialismen på basis av de förkapitalistiska byägorna. *Vetje* var den medeltida lagstiftningen i staden Novgorod. ”Den kapitalistiska epokens stil” syftar på förväntningarna att kapitalismen måste utvecklas enligt västeuropeiskt ”mönster” innan den socialistiska revolutionen skulle bli praktiskt möjlig.

54 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 108.]

55 [Rjazanov syftar på en åsikt som var förhärskande bland de flesta marxister före 1905, inklusive Lenin, att den kommande revolutionen främst skulle gynna kapitalistklassen genom att skapa en konstitutionell republik istället för enväldet.]

56 I vårt land fungerade P Struve som just en sådan förespråkare medan han fortfarande presenterade kapitalismen för folket och försökte se till att den skulle ha tillgång till intelligentsians salonger. [Pjort Bergardovitj Struve (1870-1944) publicerade *Krititjeskie zametki k voprosu ob ekonomitjeskom razvitij Rossij* (St Petersburg: Skorochodov, 1894). Under en period var han knuten till Plechanov och Lenin, men 1901 övergav han sitt akademiska flörtande med marxismen för att omfatta liberala krav på medborgerliga rättigheter i en konstitutionell monarki.] Han försöker ständigt visa att kapitalismen inte är ansvarig för de missförhållanden som tillskrivs den. Den här sortens oroliga tongångar finns rikhaltigt i våra legala marxisters skrifter. Här är ett exempel: ”Av vad följer det egentligen att våra företagens ansträngningar att utnyttja fördelarna med förkapitalistiska produktionsmetoder ska tillskrivas vår kapitalism, och inte till de kvarlevor av det förflutna som bromsar kapitalismens utveckling och i många fall bevaras med hjälp av lagstiftning?” (V Ilyin, *Razvitie kapitalizma v Rossij*, s 394.) På de följande sidorna kommer vi att få fler tillfällen att åberopa denna författare. [Vladimir Ilyin var i själva verket Lenin, som Rjazanov här jämför med Struve och de legala marxisternas ”stövelslickare”. Se Lenin, *The Development of Capitalism in Russia*, i *Collected Works*, band 3, s 495 {inte med i svenska översättningen – öa}]

hället inte bara kämpar mot utsugningen av anställda arbetare utan på samma gång också kämpar mot alla andra sorters utsugning och förtryck.

Samma unika särdrag hjälper oss också att propagera för socialismen, där en av de viktigaste förutsättningarna för framgång är proletarietets förståelse att den kapitalistiska produktionsprocessen är av en historiskt övergående karaktär. I andra länder där kapitalismen har funnit ”i evinnerliga tider”, har dess utveckling åtföljts av att det har uppstått en sorts arbetarklass, som på grund av sin utbildning, sina traditioner och vanor ser detta produktionssets krav som självklara naturlagar. Alla de oräkneliga plågor och det lidande som är priset för utvecklingen av denna produktionsform, allt det blod som har spillts under den primitiva kapitalackumulationens historia – allt detta döljs av tjocka lager damm som har byggts upp under många sekels historia.... Ett exempel går att se i Nederländerna, där kapitalismen utvecklades mycket tidigt. Vartefter tiden gick gestaltades samhällslivet i detta land i vissa stabila former, och Nederländerna förvandlades till ett sorts borgerligt Kina. Vi kan se samma sak i England. Men idag ökar den industriella utvecklingstakten, speciellt i unga länder. ”Inte bara kan den ryska kapitalismens utveckling inte vara så långsam som i t ex England, utan dessutom kan inte dess existens bli lika långvarig som den har varit ödesbestämd att bli i de ’västeuropeiska länderna’.”⁵⁷ Det är också förståeligt att kapitalismens snabbare utvecklingstakt skyndar på utvecklingen av dess konsekvenser. Alla ”fasta och förstenade relationer” löses upp ännu snabbare, och resultatet är att folket, inklusive proletariet, blir *ännu mer* tvingat att noga titta på sina egna ömsesidiga relationer och sina levnadsförhållanden. Dessa omständigheter förklarar socialdemokratins snabbare tillväxt i Tyskland, Österrike och Italien, och låter oss samtidigt hoppas att socialdemokratins utveckling i vårt land kommer att gå ännu snabbare.⁵⁸

b) Den andra säregenheten – vår borgarklass’ politiska sterilitet

Politiska reformer är inte det socialistrevolutionära partiets uppgift. Alla dessa åligganden måste lämnas till personerna som kallar sig liberaler. Men i vårt land är dessa personer helt kraftlösa. Oavsett av vilka skäl, har de visat sig vara oförmögna att ge Ryssland fria institutioner eller garantier för personliga rättigheter. Sådana institutioner är så livsnödvändiga att ingen verksamhet är möjlig utan dem. Av denna orsak måste det socialistrevolutionära partiet själv ta på sig ansvaret för att krossa despotismen och ge Ryssland de politiska former inom vilka den ideologiska kampen kommer att bli möjlig.⁵⁹

Så formulerade *narodovoltsij* (främst Zjeljabov) sina uppfattningar vid Voronezjkongressen.⁶⁰

[...]

57 G Plechanov, *Nasji raznoglasija*, s 299. [Se Plekhanov, *Selected Philosophical Works*, band 1, s 335.]

58 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 111-114.]

59 E Serebryakov, Obsjtjestvo ”Zemlja i Volja” [Land och frihetsförbundet].

60 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 114. Andrej Ivanovitj Zjeljabov (1851-1881) var en av ledarna för den narodniska organisationen *Narodnaja Volja*, och avrättades för sin del i organiseringen av mordet på tsar Alexander II 1881. De tidiga populistiska rörelserna i Ryssland tog avstånd från en ”politisk revolution”, som de ansåg vara en borgerlig sysselsättning, och var istället för en ”socialistisk revolution”.]

[G]ruppen *Osvobozjdenije Truda*⁶¹ poängterade också ... vår medelklass' oförmåga att ta några *initiativ* under kampen mot absolutismen. Detta tänkande framfördes i det första programförslaget....⁶²

... Det andra förslaget skrevs under helt annorlunda förhållanden.... [En] ”medelklass” har oemotståndligt uppstått samtidigt med kapitalismens utveckling.... Detta förstärkte övertygelsen att socialdemokratin i Ryssland... skulle ”följa med borgarklassen eftersom den sistnämnda är revolutionär under sin kamp mot den absoluta monarkin, det feodala jordägandet och småbourgeoisien”.⁶³

... [Kamrat Axelrod skrev att] ”mönstret i väst visar att störtandet av absolutismen leder till borgarklassens styre”. *Ergo* ”var det framförallt till borgarklassens fördel”.⁶⁴ Samma mönster antyder att borgarklassen tog upp stridsfanan mot enväldet. Men låt oss titta närmare på frågan.

Det är sant att olika skikt inom borgarklassen i Västeruropa förde kamp mot enväldet, men även där blev den mer framgångsrik när proletariatet deltog aktivt i kampen och drev på borgarklassen. De mest beslutsamma kämparna för demokrati var småbourgeoisien i städerna. Industrin stor- och mellanbourgeoisie kämpade mycket mindre konsekvent. De enda undantagen var England och Frankrike, där dessa borgerliga skikt försvarade konstitutionella garantier (en begränsad monarki) under kampen mot absolutismen, som stöddes av de feodala godsägarna och finansaristokratin....

Redan i Tyskland var det fallet att ”bourgeoisien hade oturen att anlända försent”.⁶⁵ Den lyckades inte ens erövra en odelad makt, och när den nu har försäkrat sig själv de politiska förutsättningar som krävs för deras jakt efter mervärde, har den överlämnat makten till reaktionärer.... Den skrämades av det franska proletariats uppror, som inte förebådade några särskilt ljusa framtidsutsikter för borgarklassen, och den förfasades över att höra att det tyska proletariatet – som redan på 1840-talet hade uttryckt sitt missnöje med det som borgarklassen bara såg som ofullkomligheter hos den politiska regimen – nu var redo att säkerställa de omständigheter som krävdes för en fri utveckling av sin egen *klasskamp mot borgarklassen*....

... Någon kan mycket väl fråga: ”Men motsäger inte detta *Det kommunistiska partiets manifest* av Marx och Engels?

Poängen är att Marx och Engels överskattade den tyska borgarklassens progressiva karaktär. De kände bara till erfarenheterna i England och Frankrike, som tydde på att ... borgarklassens historiska uppdrag är att erövra politisk frihet. De var därför övertygade om att den kommande revolutionen skulle leda till borgarklassens makt, att de sociala och politiska förhållanden som åtföljde denna makt skulle bli ett vapen i de tyska arbetarnas händer mot borgarklassen själv, och att denna

61 [”Osvobozjdenije Truda” grundades 1883 och var den första ryska marxistiska organisationen. Gruppen översatte och spred marxistiska verk i Ryssland och blev hårda kritiker av den populistiska ideologin, *narodnitjestvo* (narodnism). Lenin skrev senare att gruppen lade den socialdemokratiska rörelsens teoretiska grundvalar. Gruppen följdes 1895 av Kampförbundet för arbetarklassens frigörelse och 1898 av det Ryska socialdemokratiska arbetarpartiet.]

62 [I det första programförslaget skrev Plechanov: ”En av de mest skadliga konsekvenserna av produktionens bakåttsträvande tillstånd var och är fortfarande medelklassens underutveckling, och i vårt land är den fortfarande oförmögen att ta *initiativet* under kampen mot absolutismen.” (Se Plekhanov, *Selected Philosophical Works*, band 1, s 355.)]

63 [Plekhanov, ”Second Draft Programme of the Russian Social-Democrats”, *Selected Philosophical Works*, band 1, s 358-362.]

64 [Pavel Borisovitj Axelrod (1850-1928) var ursprungligen medlem i den narodniska gruppen *Zemlja i Volja*, men blev senare en av grundarna till ”Osvobozjdenije Truda”.]

65 [Det hade varit Marx' slutsats 1848. Marx, ”The Bourgeoisie and the Counter-Revolution”, *Neue Rheinische Zeitung*, nr 169, Köln 11 december 1848, i Marx/Engels, *Collected Works*, band 8, s 186-213.]

nya kamp skulle *börja* direkt efter de reaktionära klassernas fall i Tyskland. I detta fall skulle den borgerliga revolutionen med nödvändighet fungera som en omedelbar inledning till arbetarnas revolution.

Den taktik som Marx och Engels antog 1848-1849 följde logiskt från dessa åsikter. De ville göra sällskap med borgarklassen, och intog medvetet en ställning inom den borgerliga demokratins yttersta vänster, och skiljde sig bara genom sina mer extrema politiska krav. Under hela 1848 och början av 1849 hjälpte de borgarklassen att föra *deras* politiska kamp, föreskrev vid varje steg på vägen dess handlingsprogram, ”sköt” den i riktning mot en beslutsam opposition och tog själv initiativ för att vägra en kompromiss.... Men Marx och Engels hela arbete var förgäves. Faktum är att arbetarnas och småbourgeoisens mest radikala skikt *gjorde* revolutionen. Som Engels sa, *uthärdade* borgarklassen bara revolutionen, och han och Marx insåg snabbt att de på ett överdrivet sätt hade idealiserat borgarklassen, som visade sig vara fullständigt oförmögen att fullfölja *sitt eget* historiska uppdrag.

Medan Marx och Engels använde sin energi för att ge borgarklassen en knuff, ansåg dessutom den *redan* framväxande arbetarrörelsen att det var dess tur att agera. Kommunistiska förbundet inledde sin egen aktivitet alltför sent, och den uppnådde inget i betydelsen att sammanbinda sitt ”slutmål” med arbetarrörelsen, som agerade helt ”spontant”. Medan kommunisterna kämpade inom den borgerliga demokratins led och gav den ledning,

sattes strejker, fackföreningar och producentkooperativ igång [av arbetarna] och det förglömdes att det framför allt var frågan om att först erövra, genom politiska segrar, det fält där sådana saker kunde förverkligas på en varaktig grund.⁶⁶

I ljuset av *Neue Rheinische Zeitungs* erfarenheter insåg Marx och Engels snart sitt misstag. Medan de ”drev på” borgarklassen kunde de inte, trots de bästa avsikter, som hängivna kommunister bara fungera som den borgerliga demokratins yttersta vänster eller dölja det faktum att de genom att ”skjuta på” borgarklassen bara desto snabbare hamnade ”i konflikt”. Som ett resultat av det kom de till slut att ”skjuta bort” borgarklassen, som inte hade något intresse av att fortsätta en revolution som hade prackats på dem.... Det blev uppenbart att arbetarklassen inte kunde vänta på en borgerlig seger som förutsättning för att kunna börja med sin *egen* uppgift.... Men det var redan försent. Borgarklassen var redan så skrämmd att den skyndade sig att underkasta sig absolutismens vrede och nåd, på bekostnad av inte bara arbetarna utan också bönderna.

Jag har sagt att Marx och Engels ”*gjorde ett misstag*”. Men det finns olika sorters misstag. För att använda Marx’ ord, var detta ett misstag av världshistorisk natur som hade sina rötter i objektiva villkor. Men om vi vill undvika att upprepa detta misstag, om vi vill undvika att göra våra egna strikt ”subjektiva” misstag, då får vi inte blunda för ett av Rysslands ”speciella” kännetecken, nämligen det faktum att vår borgarklass har visat sig vara alldeles särskilt oförmögen att ta några som helst revolutionära initiativ.

[...]

Vår finansbourgeoisie är precis lika reaktionär som sin motsvarighet i Västeruropa. Alla dess intressen knyter den till det totalitära systemet. Dess rent politiska inflytande minskas av det faktum att

66 [Engels, [Till kommunistiska förbundets historia](#), på marxists.org.]

den ryska staten kontrollerar huvudkällorna till hela landets cirkulation av pengar och krediter, och även av det faktum att utländska lån har den dominerande rollen i systemet med statliga krediter.

Vad gäller den industriella stor- och mellanbourgeoisins oppositionella roll i vårt land, så är den praktiskt taget obefintlig. De drömmer inte ens om att föra denna roll längre än industrins så kallade intressen. Bara vår handelsbourgeoisie är *liberalt* hågad, tillsammans med den del av godsägarna som har lyckats bli *industri* kapitalister, det vill säga som inte bara är intresserade av att tillägna sig mervärde utan också av ”produktionen” av det. Det är runt dessa personer som den borgerliga intelligentsian samlas. Alla dessa element hindras under absolutismen och skulle inte ha några invändningar mot att ”begränsa” den, men alla sådana strävanden fördärvas innan de kan slå rot. Frånsett det hindras vår liberalisms flygtur av ”de obeslutsamma stämningarna inom de samhällsskikt som inte är vana vid det politiska livet”. Om den tyska borgarklassen ända fram till 1848 kunde glädja sig över illusionen att händelser som de schlesiska vävarnas uppror bara berodde på det politiska systemets ofullkomligheter, så har deras ryska motsvarighet ätit så mycket från kunskapens träd att den är omedveten om några sådana illusioner. Den fruktar inget så mycket som *revolutionens* dödliga hot, även om den enligt mönstret antas gynnas av revolutionen *mer än alla andra*. Den fruktar inte bara proletariatet utan också småbourgeoisins växande missnöje.

Med andra ord: i Ryssland har borgarklassens ideologi – *liberalismen* – ”vissnat redan innan den har blommat”.⁶⁷ Produktionens tillväxt i vårt land mäts i timmar snarare än i dagar. Medelklassens underutvecklade förhållanden har blivit en legend men de gör fortfarande motstånd mot all medveten kunskap om sitt eget befriande uppdrag.

Våra ”ärliga och omutliga, kloka och utbildade liberaler”, som ”verkligen har medkänsla med sitt lidande fosterland”,⁶⁸ är häpnadsväckande älskvärda när de jämför ”Tjernysjevskij, Dobroljubov och andra med flugor som smutsar ner en målning som har målats av en stor konstnär” (med hänvisning till ”epoken av stora reformer”).⁶⁹ Och våra ryska radikaler och konstitutionalister, bland vilka det med Lenins ord finns ”många kloka personer”, kan inte ens resonera sig fram till den mest fundamentala ”grundläggande rättighet” – rätten för alla medborgare att delta i landet politiska liv. ”Folkets övergripande frånvaro i det liberala lägret”, som kamrat Martov⁷⁰ uttrycker det, har aldrig visat sig lika slående som nu...

Tillsammans med *Iskra* hoppas kamrat Plechanov fortfarande att den ryska liberalismen får nytt liv. Kamrat Plechanov är övertygad om att när ”tanken sprider sig inom de ryska liberalernas led att det ryska proletariatets politiska uppvaknande inte är en myt utan en helt obestridlig sanning”, så kommer en verklig liberal rörelse att uppstå i vårt land. Inspirerad av detta projekt förväntar sig kamrat Martov optimistiskt ”framtidens män som kommer att ge nytt liv till den ryska liberalismen”, och

67 [Detta var Plechanovs uttryck 1885. I *Nasji raznoglasija* skrev han: ”Vår kapitalism kommer att vissna innan den har tid att blomma ut *fullständigt* – en garanti för detta ser vi i de internationella förhållandenas starka inverkan.” Se Plekhanov, *Selected Philosophical Works*, band 1, s 335.]

68 Plechanov s 174. [Syftar på en recension av Plechanov i *Zarja* nr 2-3. Se även Plechanovs svar till Rjazanov i denna bok, ”’Ortodoxt’ pedanteri”.]

69 [Syftar på Alexander II:s (1818-1881) regeringstid, ”tsarbefriaren” som ”befriade” bönderna genom att officiellt avsluta träldomen 1861. Yttrandet rörande Tjernysjevskij fanns i en bok som Plechanov recenserade och som diskuteras i nästa dokument i denna bok.]

70 [Julius Martov (1873-1923) var ursprungligen medlem i den judiska socialistiska gruppen Bund, och anslöt sig 1895 till Lenin för att bilda Kampgruppen för proletariatets befrielse i St Petersburg. 1903 bröt Martov med Lenin på grund av den sistnämndes åsikt att partimedlemskap skulle begränsas till ”yrkesrevolutionärer”. Han blev senare mensjevnikfraktionens främsta ledare.]

han förutspår att vi kommer att få våra egna stora ”Johan Jacoby och (!) Lafayette⁷¹ där vi nu bara har det deprimerande spektaklet [nu stockas kamrat Martovs röst av ”tårar”] med den fredliga kulturella utvecklingens riddare.”

”Låten hoppet fara, ni som inträden här”⁷² i denna värld av människor som varken lever eller är döda när de jublar över detta firande av nonsens!

Historien har lurat liberalismen på ett grymt sätt. Verkligheten är att en ”verklig liberal rörelse” bara kan uppstå där proletariatet är just en myt – och *inte* ett obestriddigt faktum. Det ryska proletariatets revolutionära kamp är så livfull att den inte kan ha några andra effekter än att väcka folk, till och med personer så slöa som våra liberaler. Men redan när de gnuggar sina ögon börjar de tänka för sig själva: ”Går det inte att dra ’nytta’ av det här?” Våra framtida Jacoby och (!) Lafayette föredrar att gömma sig under ”måttfullhetens” träd, och har redan börjat räkna de kastanjer de kommer att få andra att raka ur elden. Även om de är ”hängivna anhängare av lag och ordning” som ”är mot användning av våld, av höga såväl som låga” vet de också mycket väl att en revolution *non olet*.⁷³ Tillsammans med sina nya ledare säger de till sig själva: ”Ett måttfullt parti med en listig taktik kan dra nytta av en intensifierad kamp mellan de extrema samhällselementen” – och som förslagna realister inom politiken (och givetvis idealister utanför politiken) börjar de redan bli fjompiga förespråkare av ”förhandlingar om vapenstillstånd” med absolutismen i väntan på den tidpunkt då de kommer att bli ”fjompiga parlamentariker”....

Men här kommer jag att bli attackerad av författaren till ledaren i *Iskra* nr 16 [Lenin, som säger]:

Det är särskilt i fråga om den politiska kampen som ”klass-ståndpunkten” kräver att proletariatet ger kraft åt varje demokratisk rörelse.... Vi kommer emellertid inte att glömma, att om vi vill skjuta någon framåt, måste vi hela tiden hålla våra händer på dennes axlar. Proletariatets parti måste lära sig att fånga varje liberal just i det ögonblick när han är beredd att röra sig framåt några centimeter och få honom att gå fram en meter. Om han är förhårdad kommer vi att gå framåt utan honom och över honom.⁷⁴

... Proletariatets parti ... kan då och då ”skjuta” liberalerna ”framåt”, men det kräver bara att vi använder den skoningslösa kritikens ”piska” mot varje kalkborgerliga banalitet i deras ”icke bindande måttfullhet”. *Iskras* erfarenheter visar hur hopplöst detta ”skjutande” av liberalerna är.... Oavsett hur elegant handske som sitter på ”handen som vilar på liberalernas axlar”, och oavsett hur varsamt den behandlar våra ”kloka och utbildade, ärliga och omutbara liberaler, som verkligen har med-

71 Bara någon som rycks med av profetisk extas och ett ”längtansfullt sinnestillstånd” – som kamrat Martov uppenbarligen gjorde när han ”komponerade” dessa inspirerande rader – kan förklara ordet ”och” som förknippar Johann Jacoby, en verkligt stor och övertygad demokrat (och senare socialdemokrat) med den teatrala divan från Champ-de-Mars. [Johann Jacoby (1805-1877) kämpade på 1840-talet för en konstitution i östra Preussen och stödde 1848 en demokratiskt konstitutionell monarki. På 1860-talet var Jacoby medlem i Tyska nationella förbundet och det Progressiva partiet. Som Lantdagsdeputerad under den preussiska konstitutionskonflikten krävde han att man skulle vägra betala skatt och dömdes till fängelse. I september 1870 protesterade han mot annekteringen av Alsace-Lorraine och gick senare med i det socialdemokratiska partiet.]

72 [Skylten över Dantes ingång till helvetet: ”I som här inträden, låten hoppet fara”.]

73 [När den romerska kejsaren Vespasian ombads att rättfärdiga en skatt på offentliga urinoarer, svarade han: ”*Pecunia non olet*” (Pengar luktar inte).]

74 Uppenbarligen är det ”sak samma” för Lenin, att döma av hur ofta han använder uttrycket ”skjuta framåt”. Men i det långa loppet slutar allt detta ”skjutande framåt” och ”skjutande mot” med att man ”knuffar isär”. [För detta citat, se Lenins artikel i *Iskra*, nr 16, 1 februari 1902. (Lenin, ”Politisk agitation och ’klass-ståndpunkten’”, [Lenins kamp mot ekonomisterna](#), på marxistarkiv.se, s 54) Där försäkrade Lenin: ”Den proletära demokratins politiska krav skiljer sig inte i princip från den borgerliga demokratins, den skiljer sig bara i grad.” (s 54)]

känsla med sitt lidande fosterland”,⁷⁵ våra ”framtida Jacoby och (!) Lafayette” har ett tillräckligt klassbaserat luktsinne för att ”hitta” alla som med sin andra hand hoppas upptäcka ”alla förfalskare av den revolutionära marxismen på det teoretiska planet”....

Vi antas skicka hälsningar till ... våra nya allierade. [Lenin säger att] vi ska hjälpa dem:

Man kan se att *de är fattiga*; de kan bara publicera ett litet flygblad, som ges ut i en sämre form än arbetarnas och studenternas flygblad. *Vi är rika*. Vi ska ge ut det i tryckt form.... Man kan se att de är svaga; de har så lite kontakt med folket att deras brev går från hand till hand som om det i själva verket vore ett privat brev. *Vi är starka*. *Vi kan och måste sprida detta brev ”inom folket”*, och först och främst inom proletariatet, som är redo för och redan har börjat kampen för hela folkets frihet.⁷⁶

Med den här sortens insmickrande och salvelsefulla språk ”uppmuntrade” *Iskra* de ”gamla zemstij” i samband med deras brev från mars 1902. Och bara två veckor senare gottade sig de ”stackars” *zemstij* redan åt sin ”egen” mans [Struves] röst. En ny planet uppenbarade sig vid den illegala litteraturens horisont – inte en låstastidning utan en verklig tidskrift – *Osvobozdenije*.⁷⁷

Men *Iskra* var ändå inte nöjd, och ville inte acceptera liberalerna som de verkligen är. Det lämnar den till källborgarna. Självtillräcklig behöll den sitt heliga missnöje med livet. Det var inte *er* jag ”sköt framåt”; det var inte *er* jag ”uppmuntrade”. Och med en ilsken hand ”skjuter” den nu ”bort” den verkliga liberal som visar sig framför den. ”Skönt att slippa dom!” ”Och han försvinner utan ett ens få en hälsning!”

Men icke desto mindre välkomnar jag, ”en hemlig och omedveten anhängare till ekonomismen”,⁷⁸ *Osvobozdenije* och önskar den framgång av hela mitt hjärta. Jag gör det inte bara för att Struve ”försvann” från det marxistiska lägret. Liksom många ortodoxa personer hade han bara ”rykte” om sig att vara marxist. Och vi kan bara fira det faktum att han ”försvann” från kretsen av våra mest ”inflytelserika” marxister. Ett bra gräl är alltid bättre än en dålig vapenvila, speciellt med personer som är ”måttfulla”.... Det finns ytterligare ett skäl till varför jag välkomnar *Osvobozdenije* och önskar den framgång av hela mitt hjärta: nu när våra liberaler till sist har visat sina kort och talat tydligt är de inte längre något hot. Det finns inget behov av att slita någon ideologisk täckmantel från *denna* borgarklass, den täckmantel som de använde i andra länder för att dölja sina klassintressen. Det vi ser framför oss är de besuttnas ”nakna intressen” och de politiska beräkningarnas ”hjärtlösa pengar”.⁷⁹

[...]

75 Å andra sidan är det förtjusande att se hur *Iskra* behandlar sina ”kamrater”. Istället för att ”skjuta dem framåt” ”skjuter” den ”mot” dem; istället för att ”sörja” så ”krossar” den dem. ”Vad skulle ni få oss att göra när de här personerna inte förstår en ’diskret antydning!’” Då tar den av sig handskarna och ”plockar fram det glödande järnet, spikarna och oljan” – kort sagt kokar den vax [för att hålla i offrets sår] för att driva ut djävulen!

76 Se följetongen i *Iskra* nr 18. (Rjazanovs kursivering.) [Artikeln är av Lenin, ”A Letter to Zemstvoists”, *Iskra* nr 18, 10 mars, *Collected Works*, band 6, s 158. Han citerar och diskuterar ett stencilerat brev som spreds vid ett möte med Zemstvo-församlingarna.]

77 [En tidning som redigerades av Struve men utan samband med den marxistiska gruppen ”Osvobozdenije Truda”.]

78 [1901 hade Rjazanov försökt medla i tvisten mellan *Iskra* och de så kallade ”ekonomisterna”, övertygad om att den ekonomiska och den politiska kampen var oskiljaktiga och att ingen av dem kunde få företräde på bekostnad av den andra.]

79 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 115-126.]

... Alla illusioner är skadliga, och det gäller i synnerhet klassillusioner, men den skadligaste av alla är illusioner om en annan klass. Ju fortare vi överger sådana illusioner, desto bättre kommer det att bli.⁸⁰

[...]

Det är också dags för *Iskra* att överge sina illusioner. Vi bör förstås inte ta liberalerna precis som de är. Vi måste ta dem som de *kommer att bli*, och i detta sammanhang är det desto mer trängande att göra sig av med illusioner, speciellt när vi har andra sätt att göra det än att använda "honung"!⁸¹

Oavsett hur avskyvärd vår borgarklass ibland må vara, och trots att vi inte kan förvänta oss något från dem till oss själva, så måste vi ändå alltid stöda, och kommer vi alltid att stöda, varje "ljusstråle" i detta gråa kungadöme, varje glimt av politisk anständighet i dess mitt. Men detta stöd får under inga omständigheter innebära att vi kommer att "förbereda oss så att *proletariatet* i händelse av att *någon zemstvo som är det minsta ärlig* förolämpas av den tsaristiska regeringen, kommer att kunna svara med demonstrationer mot pompadour-guvernörerna, de desperata gendarmerna och jesuit-censurerna".⁸² Även här överdriver *Iskra*. Den "rörs" av de "stackars" *zemstij*s bedrövlige uppträdande, och likt en god mor har den som plikt att sköta om *alla* sina barn och vara speciellt öm mot de som är sjuka eller oroliga. Jag skulle föredra att de *ärliga zemstvoerna* svarade *själva*, inte med demonstrationer (de är för respektabla för det) men åtminstone med petitioner mot *de ytterst flagranta* förolämpningarna mot proletariatet och bönderna. Men – för att låna din energiska stil, kamrat Lenin – jag har fått slut på tålmodig väntan. Så, vad bör göras?

Du är en högt ansedd spartan,
jag är blott en borgerlig dogmatiker.

Med risk för att "tas för" ekonomist, eller till och med befordras till en högre rang som "hemlig ekonomist", kan jag vara djärv nog att upplysa dig, utan avsikt att förarga eller skada, att vårt stöd inte får gå längre än att för arbetarklassen poängtera behovet av solidaritet med liberala strömningar i en eller annan fråga, i en eller annan uppgift, under kampen mot absolutismen. Vi kommer offentligt att brännmärka de gemena bedrägerier som vår regering begår mot till och med vänliga liberaler.

80 [*Ibid*, s 123.]

81 Det senaste numret av *Iskra* visar att också den håller på att bli "sjuk och trött" på våra "kloka och utbildade" liberaler. Och som vanligt överdriver den saker och ting. Händelsen i zemstvon i Voronezj visar sig vara "undantaget som bekräftar regeln", och brevet från Evrejnov rubbar balansen så mycket att den faller i armarna på *Moskovskie vedemosti*. Långt från att vara en Jeremia förvandlades den genast till en Jesaja: "Åh, denna zemstvos tjänstvillighet och oppositionens hantlangare! ... Vad kommer det att krävas för egyptisk tortyr och ryska skorpioner för att de liberala zemstvomännens underdånigt böjda ryggar äntligen ska sträcka på sig, för att tvinga dem att inte se sig själva som en lärning 'som representerar den ryska regeringen' utan som en självsäker arbetare för folkets frigörelse?!" (Se "Bobtjinskij i opposition" i *Iskra* nr 27.) Stackars *Iskra*! Den väntar redan på en liberal, men förvissade "drömmer" den om "en arbetare för folkets frigörelse"! [Rjazanov syftar på Trotskij, "Bobchinskij v oppositsii", i *Sotjinenija*, band 4, Moskva och Leningrad: Gosudarstvennoe Izdatelstvo, s 48-50. Pjotr Ivanovitj Bobtjinskij var en landsbygdsjunkare i Nikoalj Gogols komedi *The Inspector General*. Bobtjinskijs och Dobtjinskijs (en annan beskäftig godsägare) roller i pjäsen var huvudsakligen att sprida skvaller.]

82 *Iskra*, nr 18. Det hela är en salvelsefull och sentimental följetong om de "stackars" zemstvoerna och det "rika" proletariatet. *Le jaurèsisme ou va-t-il se nicher!* Vår *Iskras* vana att "slumpmässigt och förtäckt ströva omkring" är speciellt tydligt när den strövar in på frågan om demonstrationer. Bevisa för mig nu att jag är en "omedveten ekonomist"! Det kommer att ge mig en bra möjlighet att diskutera demonstrationer med er. [Rjazanov kritiserar Lenins "Brev till zemstvoister".]

Våra tyska kamrater ville också ha en annan sorts borgarklass. Men det tyska proletariats parti "lade" aldrig "en hand" på liberalernas axel. Likaså har det ryska proletariats alldeles för mycket eget arbete att göra. Vi ska givetvis, tillsammans med Jeremia Martov, "klaga" så mycket vi vill över det faktum att det inte finns någon Jacoby och (!) Lafayette i vårt land, men vi har mer givande saker att göra.

Poängen är att vi inte får låta oss distraheras av ett mönster. Och som kamrat Lenin helt riktigt sa, har vi ingen användning av "ett slaviskt ... ja än värre, ett aplikt efterhärmande".⁸³ Det vi verkligen behöver är en intelligent och kritisk inställning till Västeuropas erfarenheter som gör det möjligt för oss att bedöma dem självständigt, samtidigt som vi alltid avgör vår egen linje i linje med så tillförlitliga kriterier som den vetenskapliga socialismens principer. Historien upprepar sig inte. Det enda som upprepas är ordningsföljden på samhällsutvecklingens viktigaste faser, men varje gång äger de rum i en helt nytt historiskt sammanhang som beror på den unika inriktningen på varje given "samhällsorganismers" historiska utveckling. Och om vi vill undvika att se hur något som först ägde rum som en tragedi upprepas som en fars, så måste vi noggrant studera vår egen situations *speciella kännetecken*. Att vi har konstaterat att vår borgarklass är oförmögen till beslutsamma initiativ under kampen mot absolutismen måste, upprepar jag, göra att vi tar saker och ting i våra egna händer. Det kommer att bli särskilt enkelt med tanke på att våra speciella omständigheter redan har givit upphov till ett annat unikt kännetecken i den ryska historien som blir allt tydligare.

Poängen är, att under kampen för Rysslands politiska befrielse, vilken, som liberalismens Hannibaler säger,⁸⁴ är vår tids överhängande uppgift, har det socialistiska partiet själv tagit initiativet och redan från början fått aktivt stöd från arbetarklassen. Det var *Narodnaja Voljas* bestående bidrag. Och i linje med Ryska socialdemokratiska arbetarpartiets manifest kan vi säga att: "Som socialistisk rörelse och strömning fortsätter RSDAP alla tidigare ryska revolutionära rörelsers arbete och traditioner. Med en fullständig erövring av den politiska makten som sitt viktigaste och mest omedelbara mål, strävar socialdemokratin efter samma mål som redan var tydligt uppsatt av de ärorika personerna i Narodnaja Volja."⁸⁵

[...]

Givetvis var ... *narodovoltsij* ... bara en liten grupp hjältar från den socialistiska intelligentsian och arbetarklassen. Bönderna förhöll sig likgiltiga till deras kamp. Men saker och ting har förändrats sedan dess. Nu har vi en klass som i kraft av sin ställning är den ryska absolutismens oförsonliga fiende – en fiende som inte kan tillfredsställas av varken "stora" eller "inte så stora" reformer. Det är den enda samhällsklass vars minsta politiska program är *allmän rösträtt*. Den kommer inte att nöja sig med mindre, och den har inget annat alternativ än att stå i ledningen för rörelsen för befrielse av det nutida Rysslands alla förtryckta klasser och skikt. Uppgiften är svår, men på grund

83 [Lenin, *Vad bör göras?*, s 6.]

84 Deras enda likhet med den verkliga Hannibal är deras puniska rådighet, eller som de "uppriktiga" romerska "narodnikerna" skulle säga, deras liderlighet. Men det finns en annan likhet. Efter att ha svurit sin ed insåg Hannibal *ännu inte* att han skulle bli tvungen att lita till en kartagensk borgarklass som alltid var beredd att sälja sin frihet för en spottstyver, alltid beredd att sluta fred och få vapenvila. Den olycklige Hannibal dog, men han dog "tragiskt". Och vad kan vi säga om våra egna Hannibaler, som ännu inte har krigat men redan ropar på fred och vapenvila? Lämna Hannibal i fred och studera istället "Greve Camillo Benso Cavour's liv och arbete". [När Hannibal var nio år tog hans far, Hamilcar, honom till ett tempel för att svära på att "aldrig bli vän med Rom". Sammanhanget för denna hänvisning finns i Lenin, "The Persecutors of the Zemstvo and the Hannibals of Liberalism", *Collected Works*, band 5.]

85 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 129-132.]

av Rysslands unika utveckling måste proletariatet axla den. Det betyder förstås inte att det kommer att fullborda denna uppgift *på egen hand*. Utöver vissa borgerliga skikt som nämndes tidigare, så finns de också andra element i vårt land som kan marschera *sida vid sida med arbetarklassen* under dess kamp för politisk frigörelse. Även i Ryssland kommer arbetarklassens politiska befrielse bara att fullbordas med hjälp av småbourgeoisins alla olika skikt. Denna hjälp kommer att komma från småbourgeoisien både i städerna och på landsbygden, det vill säga bönderna i ordets rätta mening.

Vi använde uttrycket *sida vid sida med arbetarklassen*, och dessa ord sammanfattar i själva verket hela skillnaden mellan ståndpunkten att Ryssland befinner sig på randen till sin borgerliga revolution och Tysklands borgerliga revolution under motsvarande epok. Där ville kommunisterna marschera *sida vid sida med borgarklassen*. De utsåg borgarklassen till rollen att dominera den politiska kampen i syfte att inleda *sin egen* kamp och sitt eget motstånd efter *borgarklassens* seger. Men det visade sig att uppgiften var alltför svår, eftersom proletariatet inte kunde anpassa sig till borgarklassens ”långsamma takt” och till slut gick före den. I vårt fall måste socialdemokraterna redan från början *själv ta på sig* kampen mot absolutismen, och låta borgarklassen antingen gå *sida vid sida med arbetarklassen* eller sacka efter den.

Med andra ord *kan inte* den främsta initiativtagaren till och mest energiska kämpen för Rysslands politiska frigörelse *vara någon annan* än den ryska socialdemokratin, som representerar denna klass' intressen.

Den *måste* spela denna roll. Den stöds inte bara av enskilda personers hjältemod utan också av massornas hjältemod, som i *historiska* ordalag är ojämförligt mer fruktbart. Den stöds av samhällsutvecklingens samtliga objektiva förhållanden. Den stöds inte bara av praktiken utan också av teorin – av den mest revolutionära teori som världen någonsin har upplevt, eftersom det är teorin för den mest revolutionära klass som världen någonsin har upplevt.

Jag har redan sagt att *narodovoltsij* förde sin kamp motvilligt. Precis som alla *narodniker* på 1870-talet var de övertygade om att ett samhällsrevolutionärt partis uppgift inte var politiska reformer. Ett eko från denna inställning kunde fortfarande höras i Osvobozjdenije Truda-gruppens första program. De ansåg att medelklassens underutvecklade tillstånd var ett av den underutvecklade produktionens allra *skadligaste* konsekvenser, och de menade att det var den enda orsaken till att den socialistiska intelligentsian skulle ta på sig en så ovanlig roll.⁸⁶

Socialdemokratin har nu övergivit denna fördom. All klasskamp är politisk kamp. Det betyder att proletariatet inte kan låta bli att ta på sig politiska uppgifter. Och om den inte har *sin egen* politik, kommer andra partier, borgerliga partier, oundvikligen att ta den på släp.

I de västeuropeiska länderna kämpade proletariatet ofta under borgarklassens fana och högsta ledarskap. Därav följde dess intellektuella och moraliska beroende av liberalismens ledare, dess tilltro till de liberala mottoens enastående helighet och dess övertygelse om det borgerliga systemets oantastlighet. I Tyskland tog det Lassalles hela energi och vältalighet bara för att *undergräva* arbetarnas moraliska band till de progressiva. Vårt ”samhälle” har inget sådant inflytande över arbetarklassen, och det finns inget behov för socialisterna att skapa det från noll. De måste visa arbetarna sin egen proletära fana, ge dem ledare från sina egna proletära led. Kort sagt måste de säkerställa att det inte blir det borgerliga ”samhället” utan arbetarnas hemliga

86 Som kamrat Plechanov helt riktigt konstaterade, hade *tjernopredeltsij* [medlemmar i gruppen Svart fördelning], ingenting mot politisk frihet, och skulle ha blivit mycket nöjda om liberalerna hade erövrat det. Enligt deras egen uppfattning skulle den socialistiska intelligentsian ägna sig åt den enda uppgift som bara den kunde fullborda.

organisationer som får det dominerande inflytandet över arbetarnas tänkande. Detta kommer att skynda på det ryska socialistiska arbetarpartiets bildande och tillväxt avsevärt, och det kommer att kunna erövra sig en hedersplats bland de andra partierna, efter att i sin barndom ha främjat absolutismens fall och den politiska frihetens seger.⁸⁷

De senaste 20 åren har visat att de historiska förhållandena nu är mer gynnsamma för att skapa ett ryskt socialistiskt arbetarparti som kan leda kampen mot absolutismen. Det betyder att det är ännu viktigare att vi gör oss av med fördomen att *de politiska friheter för vilka de ryska socialdemokraterna är de främsta förkämparna* i första hand kommer att gynna *borgarklassen*.⁸⁸ Denna skadliga fördom skapar en illusion att det ryska proletariatet och borgarklassen har *gemensamma* politiska uppgifter, vilket är omöjligt eftersom borgarklassens och proletariatets politiska uppgifter inte är identiska. Politisk frihet, som *socialdemokraterna* är de främsta förkämparna för, förutsätter *allmän rösträtt*. Är det något som vår liberala borgarklass vill ha?

Denna fördom är också skadlig eftersom den antyder gemensamma intressen för ekonomiskt motsatta klasser och skapar illusioner att *alla* klasser marscherar mot det ryska folkets huvudfiende, enväldet. I själva verket blundar denna illusion för det faktum att borgarklassen kan ta ifrån proletariatet segerns frukter om vi inte koncentrerar alla våra ansträngningar på att förbereda arbetarnas sorna på den politiska kamp de står inför. Det är därför vi inte får distraheras av kampen mot det ryska folkets huvudfiende. Vi får inte glömma, att ju mer arbetarklassen är förberedd för kampen mot hela det borgerliga samhället, desto mer kommer den att få av absolutismens fall. Vid en tidpunkt då andra oppositionella och revolutionära partier är mer intresserade av att störta enväldet än något annat, får socialdemokratin som företräder den samhällsklass' intressen som är mest mot

87 G Plechanov, *Nasji raznoglasija* [Våra meningsskiljaktigheter], s 310. Vilken tur för kamrat Plechanov att han skrev dessa rader vid en tidpunkt då kamrat Lenin seglade "med mesanseget nere" och ännu inte hade tänkt ut en "plan". Annars skulle han ha blivit förhörd om "demagogisk verksamhet", "skoningslöst slagits med spöt" och uteslutits ur "vårt" parti! [Plechanovs kommentar finns i Plechanov, *Selected Philosophical Works*, band 1, s 343.]

88 N Lenin, "The Persecutors of the Zemstvo and the Hannibals of Liberalism", *Zarja*, nr 2-3, s 310. [Angående liberalerna skrev Lenin:
"De ryska socialdemokraterna blundade aldrig för det faktum, att de politiska friheter för vilka de är de främsta förkämparna i första hand kommer att gynna borgarklassen. Bara en socialist som är genomdränkt av utopismens eller den reaktionära narodnikismens värsta fördomar skulle av detta skäl invända mot att föra kampen mot enväldet. Borgarklassen kommer att dra fördel av dessa friheter och vila på deras lagrar – men proletariatet måste ha frihet för att utveckla kampen för socialism till det yttersta. Och socialdemokratin kommer orubbligt att föra kampen för befrielse, oavsett borgarklassens olika skiktets inställning till den. I den politiska kampen intresse måste vi stöda allt motstånd mot det förtryckande enväldet, oavsett på vilka grunder och i vilka samhällsskikt det visar sig. Av det skälet är vi ingalunda likgiltiga till det motstånd som uttrycks av vår liberala borgarklass i allmänhet och zemstvoliberalerna i synnerhet. Om liberalerna lyckas organisera sig i ett olagligt parti, så desto bättre. Vi kommer att välkomna det ökande politiska medvetandet i de besuttna klasserna; vi kommer att stöda deras krav, vi kommer att bemöda oss om att arbeta så att liberalernas och socialdemokraternas arbete kommer att komplettera varandra ömsesidigt. Men även om de inte lyckas göra det (vilket är troligare) så kommer vi inte att betrakta dem som förlorade, vi kommer att försöka stärka kontakterna med enskilda liberaler, göra dem bekanta med vår rörelse, stöda dem genom att i arbetarpressen avslöja regeringens och de lokala myndigheternas alla föraktliga handlingar, och försöka få dem att stöda revolutionärerna. Ett sådant utbyte av tjänster mellan liberaler och socialdemokrater pågår redan. Det måste utvidgas och permanentas. Men även om vi redan är beredda att genomföra detta byte av tjänster så kommer vi aldrig, inte under några omständigheter, att sluta att föra en beslutsam kamp mot de utbredda illusionerna i det politiskt underutvecklade Ryssland i allmänhet och bland de ryska liberalerna i synnerhet. Med en omskrivning av Marx berömda yttrande avseende revolutionen 1848, kan vi säga om den ryska revolutionära rörelsen att dess utveckling inte så mycket ligger i att uppnå positiva framsteg som i att befria sig från skadliga illusioner. Vi har frigjort oss från anarkismens och den narodniska socialismens illusioner, från förakt mot politik, från tron på Rysslands exceptionella utveckling, från övertygelsen att folket är redo för en revolution, och från teorin om maktövertagandet och den duelliknande kampen mellan enväldet och den heroiska intelligentsian." (*Collected Works*, band 5, s 79-80.)

enväldet inte någonsin glömma att ”ju klarare arbetarklassen ser sambandet mellan sina ekonomiska behov och sina politiska rättigheter, desto mer utbyte kommer den att få från sin politiska kamp”.⁸⁹ Och för detta syfte behövs bara att de ryska socialdemokraterna fullständigt anammar den moderna socialdemokratins principer, och utan att begränsa sig till politisk propaganda ständigt gör klart för sina åhörare att ”ekonomisk frigörelse är det stora mål som varje politisk rörelse borde vara underordnad som ett medel”.⁹⁰

Ingen bland oss kan säga när revolutionen kommer att bryta ut. Men inte ens enligt *Iskras* uppfattning är den särskilt långt borta. Och vi måste ”även under den förkonstitutionella perioden” göra alla tänkbara ansträngningar ”för att förändra de existerande ryska samhällsliga styrkeförhållanden till arbetarklassens fördel”, ”så att vår arbetarklass redan under inledningsperioden av Rysslands konstitutionella liv kommer att kunna gå framåt som ett separat parti med ett klart avgränsat socialt och politiskt program”.⁹¹ Vi kommer att kunna uppnå detta först när socialdemokratin blir den mest utvecklade klassens ledande kämpe. Bara om proletariatet är organiserat som en hotande revolutionär kraft före och under revolutionen, kommer den att bli ryggraden i hela rörelsen för politisk befrielse och den viktigaste armén, till vilken extra avdelningar som skickas av andra samhällsklasser kommer att lockas.

Förr eller senare kommer den dag att komma då Ryssland kommer att uppleva den politiska frihetens gryning. Ju mer vårt parti arbetar för denna stora dag, ju mer aktivt det deltar i varje enskild händelse *idag*, ju närmare det knyter sin verksamhet till varje aspekt på arbetarklassens liv, ju snabbare och mer framgångsrikt kommer det att utvecklas ”dagen efter revolutionen”, och ju mindre kommer risken att vara att det på det politiska livets område kommer att stöta på något borgerligt parti som kommer att lita till det för hjälp och sedan dra en del av arbetarklassen efter sig. Vi ser redan hur aktivt vårt parti deltar i en stor del av de nuvarande händelserna, och hur gynnsamma förhållandena är för att skapa möjligheter för det att ta ledningen för rörelsen för att befria alla arbetande och förtryckta folk i Ryssland. Vi ska nu också se hur ett tredje särdrag redan har gjort det möjligt för vårt parti att knyta alla sina aktiviteter till varenda yttring av arbetarklassens liv, och att denna möjlighet kommer att bli ännu större om det bara vet hur det ska använda den.⁹²

c) Den tredje säregenheten: arbetarrörelsens enorma tillväxt inom enväldssystemets gränser

Vi har redan nämnt att inget av länderna i ”Västeuropa” på randen till sin borgerliga revolution hade en så högt utvecklad storindustri som Ryssland.⁹³ Det förklarar också det faktum att arbetarklassen

89 G Plechanov, *Nasji raznoglasija*, s 310. [Plekhanov, *Selected Philosophical Works*, band 1, s 343.]

90 *Ibid*, s 310-311. [*Ibid*, s 343-344.] Om jag inte trodde att korrespondenten i *Iskra* (nr 22) bara förde fram sin åsikt ”utifrån”, då skulle jag när jag läste att ”man i arbetarcirklar sällan hör någon nämna ’löner’ eller ’mervärde’ – det är det ryska folkets fiende som får proletäreernas hela uppmärksamhet”, så skulle jag, tillsammans med kamrat Plechanov, tro att våra arbetare redan var strandsatta mellan ”ekonomismens” Skylla och ”politikens” Karybdis. Vår korrespondent låter som ”sirenens sång från en paradisfågel”, men rycktes helt enkelt iväg när han sjöng *Iskras* och *Zarjas* lov, vars spridande enligt honom är den viktigaste uppgiften just nu. *C'est mon opinion, et je le partage!*

91 Plechanov, *Sotsializm i polititjeskaja borba* [Socialism och politisk kamp], s 73. [Plekhanov, *Selected Philosophical Works*, band 1, s 102.]

92 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 134-139.]

93 [I sin *Ryska revolutionens historia* påpekade Trotskij samma sak när han diskuterade den ryska industrins omfattning och koncentration före bolsjevikrevolutionen: ”Under samma tid som jordbruksmetoderna som helhet, ända fram till revolutionen, stannade kvar på 1600-talets nivå, befann sig den ryska industrins tekniska och kapitalistiska struktur på samma nivå som de utvecklade ländernas och överträffade dem till och med i vissa avseenden. Små företag, med mindre än hundra arbetare, sysselsatte 1914 i Förenta staterna 35 procent av det totala antalet industriarbetare, i Ryssland endast 17,8 procent. De två län-

inte någon annanstans utvecklades med samma hastighet före den borgerliga revolutionen. Före revolutionen i England, framträdde proletariatet på den historiska scenen bara ”som en annan klass som led mer än resten”. Till och med i Levellerrörelsen⁹⁴ försvann den helt bland småborgare och hantverkare vid tiden för den ”ärorika revolutionen”. En självständig proletär rörelse utvecklades bara där kapitalistiska förhållanden ursprungligen uppstod, det vill säga i byn, men där förblev den ett isolerat fenomen. I Frankrike var arbetarklassen ett mer aktivt element – även innan revolutionen gjorde den sin närvaro känd under en hel rad strejker och uppror som ofta bröt ut just innan revolutionen. Till och med i mitten av 1700-talet (1757) skapade det arbetande folket en ”hämnare” från sina led i form av Damiens,⁹⁵ som till upplysningens encyklopedisters och filosofers stora fasa och indignation ville påminna sitt folks ”älskade” fader om sina barns lidande och plågor – genom att knivhugga honom. 1789 spelade arbetarna i städerna redan den avgörande rollen för att störta den ”gamla samhällsordningen”. Försöket från Babeufs⁹⁶ anhängare att, i allians med återstoden av de revolutionära demokraterna, erövra en större del av bytet åt proletariatet slutade med ett misslyckande och var en av de främsta faktorerna bakom bildandet av det bonapartistiska kejsardömet, vars uppdrag var att försvara den borgerliga samhällsordningen mot proletariatet.

Som redan *Kommunistiska manifestet* konstaterade, hade Tyskland i detta avseende det bättre ställt: ”Tyskland ... fullbordar [den borgerliga revolutionen] under mer framskridna betingelser för den europeiska civilisationen över huvud taget och med ett långt mer utvecklat proletariat än England på 1600-talet och Frankrike på 1700-talet”.⁹⁷ Men Tyskland hade fortfarande inte en arbetarrörelse i ordets rätta mening. Den storskaliga industrin var fortfarande i ett elementärt skede. De flesta av de berömda ”upproren” och strejkerna genomfördes av hantverkare. Det stämmer, att utöver medlemmar från ”intelligentsian” deltog även andra i de revolutionära rörelserna på 1830- och 1840-talet, men ända fram till bildandet av Kommunistiska förbundet var huvuddelen av arbetarna hantverkare. Före revolutionen 1848 hade inte Tyskland någon organiserad strejkrörelse. Kommunistiska förbun-

dena hade, relativt sett, ett i det närmaste identiskt antal företag som sysselsatte mellan hundra och tusen arbetare. Men de stora företagen, med över tusen arbetare var, sysselsatte i Förenta staterna 17,8 procent av arbetarna och i Ryssland 41,4 procent! För de mest betydelsefulla industridistrikten är den senare procentsiffran högre: För Petrograddistriktet 44,4 procent, för Moskvadistriktet hela 57,3 procent. Vi får ett liknande resultat om vi jämför den ryska industrin med brittisk eller tysk. Detta faktum – som för första gången fastslogs av författaren 1908 – går knappast ihop med den banala idén om Rysslands ekonomiska efterblivenhet.” (Trotskij, [Ryska revolutionens historia del 1](#), s 8.)]

94 [Levellers var den republikanskt demokratiska delen av Cromwells armé under den ”ärorika revolutionen” mot Karl I av England. Se Bernstein, *Cromwell and Communism: Socialism and Democracy in the Great English Revolution*, London: George Allen & Unwin 1963 [1895].]

95 [Robert François Damiens (1715-1757) var betjänt vid jesuitkollegiet i Paris, och försökte 1757 utan framgång mörda Ludvig XV av Frankrike. Han var den siste personen i Frankrike som avrättades med det traditionella och fruktansvärda dödsstraff som användes vid furstemord, vilket var att dra och dela kroppen i fyra delar med hjälp av hästar.] Damiens dog som hjälte efter otrolig tortyr och lidande. Till och med Voltaire, som överöste denne ”vågalsige dåre” med lika grova glåpor som vi kan höra från våra ”kloka och utbildade, ärliga och omutliga” aristokratledare, hade ändå en klar respekt för denna fanatiker. Den tidens ”liberaler” utnyttjade givetvis Damiens ”minne”. Denna märkliga episod från 1700-talets franska historia har fullständigt glömts bort. Icke desto mindre är det dags att rentvå minnet av denne hjälte från de hädelser och det förtal som än idag upprepas av lärda historiker. Det är också dags att någon skrev historien om den ”olagliga” rörelsen på randen till den stora revolutionen.

96 [François Noel (Gracchus) Babeuf (1760-1797) var en radikal förespråkare av jordbruksreformer och social jämlikhet. Han fängslades under Skräckväldet, befriades efter Robespierres fall 1794, men fortsatte att angripa den termidorienska reaktionen, och fängslades återigen en kort period 1795. 1796 ledde Babeuf planeringen av ett uppror för att återupprätta 1793 års konstitution. En informatör avslöjade komplotten och Babeuf avrättades i maj 1797.]

97 [Marx/Engels, [Kommunistiska manifestet](#), s 22.]

det bildades alltför sent för att få några djupa rötter bland arbetarna. Det lyckades knappt publicera sitt *Manifest* innan revolutionen bröt ut.

Vi har redan sett hur Marx och Engels, som proletariatets första teoretiker vid tiden för revolutionen, tillskrev en enorm betydelse till den ekonomiska kamp som hade ägt rum fram till 1848. De ansåg att deras uppgift inte bara var att vara *arbetarklassens* förtrupp, utan att de för att undvika att hamna i Blanquis och hans anhängares tragiska ståndpunkt,⁹⁸ inte hade något annat val än att tjäna som *demokratins* förtrupp.

Medan de var upptagna med rent politisk kamp och allierade sig med demokraterna och ägnade all sin revolutionära glöd åt försöket att erövra fullständig politisk frihet, så var arbetarklassen upptagen med strejker, etc., i huvudsak under ledning av Born.⁹⁹ Marx' och Engels' misstag förvärrades av Borns och hans kamraters misstag. En revolution kräver organisering, men när revolutionen väl har börjat är det revolutionära partiets paroll inte organisering utan förbehållslös kamp.

Vi har tyvärr ingen Marx eller Engels bland oss, men vi har verkligen mycket mer gynnsamma historiska omständigheter. Det finns inga tvivel om att arbetarrörelsen har vuxit enormt redan innan "den borgerliga revolutionen". Det började redan på 1870-talet. Och samtidigt med det ökande antalet revolutionärer från arbetarklassen växer också strejkrörelsen oemotståndligt....¹⁰⁰

[...]

Givetvis förutsatte detta vissa "materiella" betingelser, vilka, som vi har sett, inte existerade under motsvarande period i England, Tyskland eller Frankrike. Men utöver dessa "materiella" betingelser måste det också finnas "intellektuella" betingelser.

Och de existerar verkligen i form av socialdemokraterna. En typisk säregenhet i Ryssland är att den ekonomiska kampen och fackföreningsrörelsen utvecklas bland arbetarna i direkt proportion till den socialdemokratiska propagandans utveckling. Det krävdes den fulla kraften i tanken på arbetarklassens befrielse för att bland arbetarna väcka ett medvetande om deras yrkesintressen och på så sätt skapa en *medveten* strejkrörelse. Fackföreningsrörelsen i Ryssland är ett direkt resultat av socialdemokratin, och ju mer effektivt den socialdemokratiska propagandan bedrivs desto snabbare och mer medvetet kommer den ekonomiska kampen att öka – en kamp som är så älskad men också djupt missförstådd av våra "ekonomister".

98 [(Louis)-Auguste Blanqui (1805-1881) var en legendarisk fransk revolutionär som såg de rika som angriparna under klasskampen och arbetade för revolutionen med hjälp av ett hemligt sällskap som skulle störta den härskande klassen med hjälp av ett konspiratoriskt överraskningsanfall. Även om han var socialist, så ansåg Blanqui att revolutionen måste upprätta en tillfällig diktatur för att skola massorna och omstrukturera samhället i socialistisk form.]

99 [I *Socialdemokratins två taktiska linjer i den demokratiska revolutionen* diskuterar Lenin Stephan Borns roll. Se även fotnoter i Marx/Engels, *Collected Works*, band 9 och Mehring, *Karl Marx - hans livs historia. Del 1*, kapitel 6.]

100 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 139-141.]

Låt oss betrakta den mest talangfulla bland dem, författaren till *Arbetarnas sak i Ryssland*.¹⁰¹ Fast övertygad om att arbetarna till en början måste framträda som klass i "ekonomiska" ordalag, betraktar han bara socialismen som en "inspirationskälla". Sedan,

när arbetarklassen oavbrutet har utvecklats under klasskampen och deltagande i statens angelägenheter och det politiska livet i en fri stat, och *känner sig stark nog, så kommer den naturligtvis att ta på sig uppgiften att förändra systemets själva grundvalar* som skapar ojämlikhet mellan rika och fattiga och gör det nödvändigt med klasskamp mellan dem.¹⁰²

Att socialdemokrater måste börja med denna uppgift även inom "arbetarrörelsen", att de måste ta det som sin utgångspunkt – det är något som vår "ekonomist" från *Iskra*-gruppen inte kan förstå, av den enkla anledningen att socialismen för honom aldrig har varit något annat än "slutmålet". Han kan inte begripa varför det är så viktigt att den ekonomiska kampen leds av inga andra än socialdemokraterna, det vill säga av ett parti som *ända från början* har som mål att förändra den existerande samhällsordningens grundvalar.

Precis som alla typiska ekonomister lever författaren till *Arbetarnas sak i Ryssland* bara i nuet. Att tro att proletarietets ekonomiska kamp kan användas "för revolutionen" får det att krypa i hans skinn och får honom att tänka på blanquism. Han vill inte pådyvla arbetarna en olämplig uppgift. Han väntar tålmodigt tills arbetarklassen mognar på eget bevåg. Han har bara den allra vagaste idé om den stora skolande roll som socialdemokratin har, och som leder varenda uttryck för proletär aktivitet och leder den mot ett enda mål – att utveckla klassmedvetandet.¹⁰³

[...]

Redan under "enväldsregimen" för arbetarklassen ekonomisk kamp, trots de ytterst ogynnsamma omständigheter som har påtvingats den i vårt land. Och *socialdemokratins* plikt är att skynda sig att hjälpa den – i en så stor omfattning som det är möjligt under enväldsregimen. En politisk organisation av revolutionärer måste möjliggöra de nya kampmedel som den politiska friheten kommer att ge.

Men så länge socialdemokratin är socialdemokrati måste den också försvara arbetarnas samtliga "små" behov och "små" krav. Det finns inga "rent ekonomiska" krav – även om de bara består av att "lägga en kopek till rubeln". Alla sådana krav måste knytas till de allmänna politiska förhållandena och utnyttjas för att väcka arbetarmassornas politiska och klassmedvetande. Genom att försvara dessa "små" behov och vara arbetarklassens enda försvarare – en försvarare utan "intressen vid sidan om" – visar socialdemokratin samtidigt *tydligt* för arbetarna, att vårt parti till och med inom de nuvarande begränsade politiska förhållandena är den mest beslutsamma kämpen för att förbättra arbetarklassens ställning.¹⁰⁴

101 Enligt kamrat Lenin är denna författare medlem i *Iskra*-gruppen. [Författaren var Julius Martov, och boken *Rabotjeje delo v Rossij* publicerades i Genève 1899. Fem efterföljande upplagor publicerades. Se Getzler, *Martov, A Political Biography of a Russian Social Democrat*, Cambridge: Cambridge University Press 1967, s 39.] Nu har han förstås ändrat sin uppfattning, och vi hoppas att hans broschyr kommer att genomgå grundläggande redaktionella förändringar i *Iskras* "litterära laboratorium". Framförallt kommer det att bli nödvändigt att avlägsna alla spår av den "gamla hunden" från den, som A.B hänvisar till med sådan indignation i artikeln "Vilka är lärdomarna från majdagarna i Charkov?", i *Zarja* nr 1. [Se även Lenin, "Preface to the Pamphlet *May Days in Kharkov*", i *Collected Works*, band 4, s 357-365.]

102 *Rabotjeje delo v Rossij*, s 73.

103 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 142.]

104 [*Ibid*, s 142-145.]

[...]

Vårt proletariat har redan påbörjat sin ekonomiska kamp, och arbetarnas massrörelse, i den mening som praktiskt folk förstår den, kommer att växa sig starkare ju snabbare kapitalismen utvecklas. Det är inte vi som skapar den eller framkallar den, men det är vår plikt att hjälpa den överallt och på alla sätt vi kan. Det är just på grund av att vi är *revolutionära* socialdemokrater som vi inte får besvara varje yttring av ”ekonomisk kamp” med ”ekonomiska” flygblad.¹⁰⁵ Den viktiga frågan är inte om vi ger ut flygblad av ”politisk” eller ”ekonomisk” natur. Det är viktigare, ojämförligt mycket viktigare, att dessa flygblad ges ut av *socialdemokrater* vars uppgift det är att sammanföra alla ”små” fakta i proletariats liv och aktiviteter till en enda helhet. Bara socialdemokrater kan med framgång bekämpa all den förvirring som uppstår ur olika lokala, yrkesmässiga och nationella skillnader. Och eftersom det bästa sättet att förhindra att olika sorters ”rent fackliga rörelser” uppstår och växer är att leda proletariats ekonomiska kamp, så får vi aldrig glömma Borba-gruppens¹⁰⁶ ord i sin *Deklaration* rörande publikationer:

Om den revolutionära socialdemokratin skulle nonchalera frågan om proletariats organisering, eller lämna det helt till en eller annan sorts ”ekonomister”, skulle den också oavsiktligt hjälpa till att gynna utvecklingen av förhållanden där arbetarklassen kan hamna under inflytande av icke socialistiska element eller element som är fientligt inställda till socialismen. Dessutom måste den revolutionära socialdemokratin hjälpa arbetarklassen att klargöra och uttrycka sina omedelbara krav med hjälp av dess egna erfarenheter och den västeuropeiska arbetarrörelsens historia och praktik, och på så sätt fullständigt införliva de omedelbara kraven med rörelsens uppgifter i sin helhet, och göra allt för att göra arbetarnas massrörelse till en socialdemokratisk rörelse. Genom att så att säga stå vid arbetarrörelsens vagga och noga ombesörja även dess minsta behov och orädd försvara dess intressen, så skapar socialdemokratin traditioner inom arbetarklassen som aldrig kommer att göra det möjligt för den borgerliga demokratin, oavsett hur revolutionär den än må vara, att ta arbetarrörelsen på släp.¹⁰⁷

105 [Lenin var mer intresserad av att publicera politiska ”avslöjanden” än ekonomiska flygblad.]

106 [Rjazanov var ledare för Borba-gruppen, som senare bröt med både bolsjevikerna och mensjevikerna.]

107 ”Deklaration”, s 9. Efter att ha fått denna ”deklaration” höll *Iskra* den ”djärvt och oföväget” gömd i brevlådan, istället för att ta itu med dess viktiga delar. I detta kungadöme av mörka skuggor såg den förstås det ”ojämförliga lilla ordet” *Personencultus*. Om den någonsin har tittat på den tyska och österrikiska socialdemokratins historia, så skulle den förvisso avstå från att använda detta ord, som bara visar dess egen ”ojämförliga okunskap”. Liebknecht, Bebel och Adler fördömde all *Personencultus*. Det är sant att de första två tvingades hantera framstående personer. Inte alla är så lyckligt lottade. När Adler protesterade mot en *Personencultus* i enhetsresolutionen vid Heinfeldkongressen, hade han att göra med personer vars namn redan hade glömts bort av folk som är mindre slarviga med sådana saker är *Iskra*. Okunskap är något som kan botas. Men *Iskra* tolkade ordet ”subjektivt”. I detta fall finns inget att göra. Poprisjtjin var också indignerad när han protesterade mot kulten av sin egen person. Och *Iskra* ”blinkar” underfundigt mot denna erfarna man för att antyda att Borba-gruppen ”har knölen mitt framför näsan” ”Som en erfaren man kommer du att utifrån detta oöverträffade och makalösa lilla ord förstå vad som ligger bakom det hela.” (*Iskra* nr 18.) En erfaren man som inspireras av en kult för personen Ferdinand, kungen av Spanien, tror nu att Borba-gruppen är ”knölen mitt framför näsan”. Vilket intressant fall av *folie à deux*, [Denna not syftar på Lenins kommentar ”Om Borba-gruppen”, som publicerades i *Iskra* i mars 1902. Där skrev Lenin så här:

”K.N. Du frågar vad Borba-gruppen är. Vi vet att flera av dess medlemmar har bidragit till *Zarja* (två artiklar) och *Iskra* (3 rapporter, 2 artiklar och 1 kommentar). Flera artiklar som de skickade till oss publicerades inte. Nu har de publicerat en tryckt ’deklaration’, som klagar på vår ’odemokratiska’ inställning och till och med bedriver kampanj ... mot en *Personencultus*! Som en erfaren man kommer du att utifrån detta oöverträffade och makalösa lilla ord förstå vad som ligger bakom det hela. Och när *Borba* publicerar sin artikel mot *Vad skall man börja med?*, vars avvisande de också talar om i deklarationen – då kommer även kamrater som är helt oerfarna i partiangelägenheter att förstå varför vi inte tog emot dessa bidrag med öppna armar. Vad gäller ’demokrati’, se *Vad bör göras?*, IV, e. Det som sägs där om *Rabotjeje Delo* gäller även för *Borba*.” (Lenin, *Collected Works*, band 6, s 160.)]

Socialdemokratin måste göra allt för att *arbetarrörelsen redan nu, innan störtandet av enväldet och på randen till revolutionen, blir ännu närmare lierad med socialismen*. Bara på detta sätt kommer den revolutionära socialdemokratin att se till att arbetarklassen vid tiden för revolutionen kommer att använda all sin energi och revolutionära glöd för att kräva fullständig politisk frihet, utan att distraheras från huvuduppgiften, och utan att använda sina krafter på ekonomiska experiment. Vi måste göra allt för att säkerställa att arbetarklassen vet att den högsta formen för dess *klasskamp* är den politiska kampen, och det kommer bara att ske om vi revolutionära socialdemokrater leder den ekonomiska kampen.

Bara under dessa omständigheter kan vi garantera oss de mest gynnsamma förhållandena för vår aktivitet dagen efter revolutionen. Genom att kraftigt minska risken för att det uppstår en ”rent facklig rörelse”, så minskar vi också risken för en splittring mellan den socialdemokratiska arbetarrörelsen och arbetarnas massrörelse.¹⁰⁸

d) *Slutsatser: vad lär vi oss av den tyska socialdemokratins erfarenheter?*

På grund av den ryska historiska utvecklingens alla särdrag som vi har diskuterat, kan vi se att den ryska socialdemokratins praktiska uppgifter är komplicerade.... De uppgifter som till och med den tyska socialdemokratin bara kunde genomföra stegvis står nu fullt utvecklade framför den ryska socialdemokratin, vid en tidpunkt då den ännu inte har motsvarande politiska förhållanden.

Men även om det inte bara finns ett ”mönster”, så måste vi ändå bekanta oss med den västeuropeiska arbetarrörelsens erfarenheter. Den tyska socialdemokratins enorma framgångar berodde till stor del på att de visste hur de skulle utnyttja de engelska och franska arbetarrörelsernas erfarenheter. Den tyska arbetarrörelsen steg fram på scenen mycket senare och växte, som Engels sa, upp på de engelska och franska arbetarrörelsernas axlar, och använde deras med stor möda uppnådda erfarenheter för att undvika att upprepa deras misstag. Vår rörelse uppstod ännu senare än den tyska arbetarrörelsen, och kan och måste av detta skäl dra fördel av dess lärdomar. Det är därför kunskap om den tyska arbetarrörelsens historia, teori och praktik är så viktig för oss.

Tyvärr visar kamrat Lenin att denna kunskap sorgligt nog saknas bland våra ”politiska hövdingar”. [Lenin skriver:]

Tänk på Tysklands exempel. Vilken historisk tjänst var det Lassalle gjorde den tyska arbetarrörelsen? Det var att han *drog bort* denna rörelse från den progressistiska tradeunionismens och kooperativismens väg som den spontant slagit in på (*under benägen medverkan av personer som Schulze-Delitzsch och hans gelikar*).¹⁰⁹

... *Lassalle drog bort den tyska arbetarrörelsen från den progressistiska tradeunionismen* – hur kan man ta upp sin penna för att skriva sådant nonsens?...

Stackars kamrat Lenin! Vad han kämpar mot denna tradeunionism! Marx, Engels, Lassalle, Liebknecht – alla gjorde de inget annat än kämpade mot tradeunionismen.

108 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 146-148.] Denna sida av frågan behandlas utförligt i artikeln ”Lärdomarna av Podchalimov och fackföreningarnas frihet” (se *Kalendar*). Våra Ozerov, Wurm och andra av enväldets anhängare drömmer om fria fackföreningar i Ryssland. Denna artikel visar att det inte finns ett enda land där fackföreningarna legaliserades före de socialistiska politiska förbunden. Kamrat Lenin tror tvärtom att det inte gäller för alla länder. (Se Lenin *Vad bör göras?*) Jag väntar fortfarande med spänning på att han ska visa just vilka ”vissa” länder han tänker på. Om han har rätt, då kommer våra lärda Podchalimovar att få en viss grad av giltighet.

109 V Lenin, *Vad bör göras?*, s 20.

Lassalles historiska tjänst är att han lade grunden till ett självständigt arbetarparti. Kanske skulle han, liksom de som följde honom, ha försökt att dra bort arbetarrörelsen från tradeunionismens väg, om han inte hade dött innan den tyska fackföreningsrörelsen uppstod....

Och Liebknecht? Vet du, kamrat Lenin, vilken historisk tjänst han och hans kamrater bidrog med? Givetvis kämpade de mot den progressistiska tradeunionismen. Precis som du gjorde de ordet "tradeunionism" till en sorts "spöke". Är det inte så?

Ack! Även detta är bara en "dröm".... Faktum är att Liebknecht och hans kamrater, långt från att *dra bort* arbetarna från denna väg, faktiskt "sköt dem framåt". Och hur gjorde de det?

De (Liebknecht och de andra eisenacharna) beslutade att ta aktiv del i hantverkarrörelsen som började under andra halvan av 1860-talet. De förstod dess enorma betydelse för att organisera stora massor arbetare, och *av rädsla för att om den lämnades åt sig själv skulle locka proletariatet till den sorts lindring för stunden som man eftersöker i England, så tog de själva initiativet i denna fråga, och upprättade således ett nära band mellan de socialistiska propagandagrupperna och hantverkarnas organisation.* Tack vare sin förståelse för arbetarrörelsens principer och verktyg lyckades det nya socialistiska partiet avsevärt höja arbetarmassornas sociala medvetenhet och självkänsla, och räddade den alltyska fackföreningen från demoralisering.¹¹⁰

[...]

För Liebknecht och Bebel var socialismen aldrig bara ett "slutmål". Den viktigaste punkten i hela deras arbete, och den mest trängande uppgiften för dagen, under vilken alla andra var underordnad, var att förändra grundvalarna i en samhällsordning som vilade på klassmotsättningar.... [F]ör dem införlivade socialismen arbetarnas sak. Med andra ord, oavsett hur viktiga proletariatets ekonomiska och politiska organisationer må vara i sig själv, så måste de underordnas organisering i den sociala revolutionens namn, det vill säga den socialdemokratiska organisationen. Oavsett om proletariatets omedelbara intressen är ekonomiska eller politiska så är de aldrig fristående. De är alltid underordnade framtidens intressen, den sociala revolutionens intressen. Om de bara vore omedelbara och fristående så kommer de aldrig att nå bortom det borgerliga samhällets gränser. Hela proletariatets enda klassintresse är tanken på den sociala revolutionen.

Jag säger därför återigen att ... det bara är genom att kämpa för socialismen som vi också på ett riktigt sätt kan kämpa för arbetarnas sak. Ju mer bestämt och energiskt vi arbetar som *socialdemokrater*, ju mer bestämt och energiskt kommer vi också att kämpa för arbetarklassens "omedelbara intressen" och för att förbättra dess ställning. Det enda sätt på vilket vi kan förbättra dess ställning i det kapitalistiska samhället är genom att *leda den framåt* mot *detta* samhälles "slutmål", som är socialismen.

Det är just för att Liebknecht och Bebel var socialdemokrater som de kämpade för att förkorta arbetsdagen, höja lönerna och skapa förhållanden som skulle motverka arbetarklassens fysiska, mentala och moraliska nedbrytning. Det är också just för att Liebknecht och Bebel var socialdemokrater som de kämpade för politisk frihet och en demokratisk republik. Det är bara under

110 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 148-151.] P Axelrod, "Det socialdemokratiska partiets resultat i Tyskland", (*Obsjtjina*, nr 8-9). Denna artikel skrevs 1878, när kamrat Axelrod fortfarande var bakunist, men en mycket unik sådan. Den innehåller fortfarande en hel del skarpsinniga observationer som kamrat Axelrod inte skulle förkasta heller idag. Den vore också till hjälp åt kamrat Lenin, eftersom den skulle bekanta honom med de viktigaste fakta om den tyska socialdemokratins historia på 1870-talet.

förhållanden av fullständig politisk frihet som proletarietets klasskamp kan utvecklas fritt, och det är bara i en demokratisk republik som proletarietet kan komma till makten.¹¹¹

[...]

Det är vad den tyska socialdemokratins erfarenheter lär oss. Det är det som gör dess politik till en modell för socialdemokratiska partier i alla länder.

Men den tyska socialdemokratins lysande framgångar hade också en annan sida. De dömde den tyska liberalismen till ett bedrövligt liv, vilket kamrat Molotov helt berättigt konstaterade i en artikel som jag starkt rekommenderar till kamrat Lenin:

... en av orsakerna till den tyska socialdemokratins kraftfulla utveckling var tveklöst det faktum att de tyska arbetarna jämförelsevis tidigt organiserade sig i ett självständigt politiskt parti med ett samhälleligt revolutionärt program. När de gjorde det, undergrävde de förstås samtidigt inte bara den borgerliga liberalismens betydelse, utan också i ännu högre grad den småborgerliga demokratins betydelse, och drev båda två mot väggen. Resultatet blev att arbetarmassorna enades och gjorde det möjligt för dem att stå på egna fötter, och väcka dem till ett politiskt liv, när de annars skulle ha stått utanför politiken i ett tillstånd av likgiltighet och apati.¹¹²

Vi har redan sett att särdragen i Rysslands historiska utveckling har skapat gynnsammast möjliga förhållanden för organiseringen av ett självständigt politiskt arbetarparti. Det är dags för oss att glömma bort att ”hålla en hand på liberalernas axel”. Det är också dags att förstå, att om de historiska omständigheterna har dömt våra liberaler till maktlöshet, då kommer organiseringen av ett socialdemokratiskt parti att minska deras betydelse ännu mer. Så sluta sörja, kamrat Martov, och skaka av dig det ”bedrövliga sinnestillstånd” som tynger ner dig på grund av ”den allmänna bristen på folk i det liberala lägret”. Låt oss bara sätta igång att organisera det socialdemokratiska partiet och låt det visa att det är det mest revolutionära partiet – och då kommer våra framtida Jacoby bara att visa sig för att omedelbart ansluta sig till socialdemokratins led, precis som Johann Jacoby gjorde 1871 efter Liebknechts och Bebels heroiska handling.¹¹³ Och vad gäller våra Lafayette som kommer att skjuta folk på Kazanorget,¹¹⁴ så kommer vår liberalism att ge dem mer än tillräckligt – utan dina tårar, kamrat Martov, och utan att du ”skjuter dem framåt”, kamrat Lenin!

Därför är det ryska socialdemokratiska partiets uppgifter följande:

att organisera arbetarklassens oberoende politiskt parti med ett revolutionärt socialdemokratiskt program i följande syfte: socialdemokratisk skolning av arbetarklassen genom att avslöja hela det moderna samhällets och statens klasskaraktär; utveckla klassmedvetandet med hjälp av propaganda och agitation; leda både proletarietets ekonomiska och politiska kamp; samordna dess ekonomiska kamp mot borgarklassen (fabriksägarna) och dess politiska kamp mot regeringen i en socialdemokratisk kamp mot klassamhället och dess klasstat; underordna proletarietets ekonomiska och politiska organisering under dess socialdemokratiska organisation för

111 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 160-161.]

112 Molotov, *Zarja*, nr 1, s 233-234. Senare kommer jag att få tillfälle att tala om våra småborgerliga demokrater. [P Molotov var en pseudonym som Parvus ibland använde. Se Katkov, *Russia 1917: The February Revolution*, London: Longmans 1967, s 78.]

113 [I april 1872 anslöt sig Jacoby till det socialdemokratiska partiet. Liebknecht hade vägrat att rösta för krigskrediter, gjorde en vädjan till de franska och tyska arbetarna att gå mot kriget, gick mot den tyska annekteringen av Alsace-Lorraine och uttryckte sin solidaritet med Pariskommunen, både i parlamentet och i pressen. Som ett resultat av det arresterades och dömdes han för anklagelser om ”avsikter att förråda”, vilket ledde till två års fängelse. August Bebel hade likaså vägrat att rösta för krigskrediter och dömdes tillsammans med Liebknecht.]

114 [Torget framför Kazankatedralen i St Petersburg.]

den sociala revolutionära tankens sak, som proletarietets klassintressen, som i sig själv skiljer sig från det moderna samhällets alla andra klasser; och det socialdemokratiska partiets kamp mot kapitalismen med målet att minska det lidande som oundvikligen åtföljer exproprieringen av de arbetande massorna i ett sådant system.

Detta är den ryska socialdemokratins uppgifter, som bestäms av den ryska historiska utvecklingens säregenheter. De är de uppgifter som måste avgöra både partiets organisering och även de medel som det antar för den politiska kampen.

Vi får aldrig glömma att socialdemokratien är *en klass'* parti, inte en *sekt*, att det är ett *massornas* parti, inte individernas parti, och att dess mål är att skapa *historia*, inte historier. *Historia* görs bara av *massor*. ”Ju mer omfattande en historisk handling är, desto större kommer antalet inblandade massor att vara.”¹¹⁵ Och eftersom massorna huvudsakligen *enas* med hjälp av aktioner och kamp, så följer av det att det socialdemokratiska partiet står inför frågan att bilda dess organisation och dess kampmedel. Men i denna mening måste det alltid komma ihåg att hela dess styrka finns i de arbetande massorna, att det aldrig får isolera sig från massorna, att det ständigt måste utöka sina band till dem, och att det bara får anta de medel som inte kommer att hämma klassmedvetandets utveckling, fördunkla det eller stå i strid med masskampens praktik.¹¹⁶

Vi får heller aldrig glömma, att just på grund av att socialdemokratien vill skapa *historia*, kan den inte vägledas bara av praktikens krav. Omedelbara framgångar under historien leder inte alltid till slutgiltig framgång. *Rira bien qui rira le dernier*.¹¹⁷ Och oavsett hur svårt det ibland kan vara att ”göra” något när man vet att man inte ”gör” någonting, så finns det många aktiviteter där man måste ge upp alla förhoppningar om *omedelbara framgångar*. Socialdemokratins sak passar i denna kategori. När den för fram sina krav får den aldrig begränsa dem för att tillfredsställa ”praktiska människor”, ty de sistnämnda förlorar den revolutionära verksamhetens grundläggande villkor ur sikte och inskränker det till enbart en ”dogmatisk inställning”: revolutionärernas arbete är att sikta så långt till vänster som möjligt; ställa maximala krav på verkligheten, ”inom de existerande omständigheternas gränser”, och låta den ”objektiva logiken” i dessa omständigheter, som redan har påverkats starkt av den revolutionära aktiviteten, avgöra vilka kompromisser som är tillåtna mot bakgrund av den befintliga blandningen av samhällsekonomiska förhållanden. Att föregripa denna beräkning – som skapas av verkligheten själv och avgörs av utfallet av å ena sidan den givna samhällsformationens maximala motstånd, och å den andra den maximala styrkan hos de revolutionära krafter som har bildats i den – och ersätta ”extrema” krav med resultatet av en ”subjektiv” beräkning, skulle förstås vara mycket praktiskt. Men för att säga det så vänligt som möjligt, så skulle det inte heller visa något annat än det revolutionära tänkandets omognad.¹¹⁸

115 [Citatet är från *The Holy Family* i Marx och Engels, *Collected Works*, band 4, s 82.]

116 En analys av *Iskras* ”organisatoriska plan” ingår inte denna broschyr. Jag har redan i texten visat hur bräcklig dess teoretiska grund är, och livet har tillräckligt väl visat vilken fantasi den är. Jag är övertygad om att kamrat Lenin redan har förändrat ”sin metod” för att ”glädja kamraterna”. Att ersätta kommittéernas ”primitiva arbete” med en kapitalistisk sorts hemindustri grundad på ömsesidig tillit är mycket enklare än att skapa en organisation med de socialdemokratiska gruppernas ”helhet” som sin grund, och med sin högsta instans i en kongress som kontrollerar både ”de politiska hövdingarnas” och lokalkommittéernas aktivitet. I det första fallet känner kommittéerna bara till det ”lokala” arbetet, i det andra gör de bara ”lokalt” arbete och låter det ”gemensamma” förmedlas av en byrå, och i det tredje genomför de det ”gemensamma” arbetet under de lokala omständigheterna. Det räcker att läsa kamrat Martovs förord till ”Ett brev till kamrater propagandister” för att se vilka absurditeter det kan leda till om man ser proletarietets avgörande behov som politisk skolning som genomförs med hjälp av politiska avslöjanden.

117 [Skrattar bäst som skrattar sist.]

118 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 162-165.]

[...]

Del III: Opportunism uppklädd till ortodoxi

Låt kamrat Lenin själv tala:

För lönearbetare kräver vi reformer som skulle ”skydda dem från fysiskt och moraliskt förfall och öka deras kampförmåga”; men för bönderna söker vi bara förändringar som skulle hjälpa dem ”att utrota kvarlevorna av den gamla livegenskapen och underlätta klasskampens fria utveckling på landsbygden”.¹¹⁹

För arbetarna *kräver vi reformer*, för bönderna söker vi *förändringar*?! Åh vise Oidipus, lös gåtan!¹²⁰ Han fortsätter:

... i [partiprogrammets] arbetardel har vi inte rätt att gå utöver gränsen med krav på samhällsreformer. Men i bondedelen får vi inte stanna vid socialistrevolutionära krav. Med andra ord: i arbetardelen begränsas vi definitivt av av minimiprogrammet; i bondedelen kan och måste vi skapa ett maximiprogram.¹²¹

Uppenbarligen går minimiprogrammet på två ben: det ena är reformistiskt, det andra revolutionärt. För att inte läsaren ska tvivla på detta fortsätter Lenin:

Det vi anger i båda delarna är inte vårt slutliga mål, utan våra omedelbara krav. I båda delarna blir vi därmed kvar på basis av dagens (= borgerliga) samhälle. Däri ligger likheten mellan de två delarna. Men deras grundläggande skillnad består av det faktum att arbetardelen innehåller krav som riktas mot *borgarklassen*, medan bondedelen innehåller krav som riktar sig mot *godsägare som äger trälar*... Vi kan inte föra fram socialistrevolutionära krav bland de omedelbara kraven i arbetardelen, eftersom den sociala revolution som störtar borgarklassens styre är den proletära revolution som uppnår vårt *slutliga mål*. I bondedelen för vi fram även socialistrevolutionära krav, eftersom den sociala revolution som störtar de trälägande godsägarnas styre ... också är möjlig på den existerande ordningens grundval... I arbetardelen behåller vi vår ståndpunkt ... för samhällsreformer, ty det vi kräver där är bara det borgarklassen kan ... gå med på utan att ännu förlora sin makt... Men i bondedelen måste vi, till skillnad från samhällsreformerarna, också kräva det som de feodalt sinnade godsägarna inte kommer att och inte kan ge oss (eller bönderna) – vi måste också kräva det som böndernas revolutionära rörelse bara kan ta med våld.¹²²

119 [Se Lenin, *The Agrarian Programme of Russian Social-Democracy*, i *Collected Works*, band 6. Lenin stödde ”i princip” en senare nationalisering av all mark, men hans ”omedelbara krav var för att återställa den ”avstyckade” mark som togs från bönderna vid tiden för befrielsen:

”Så utan att hysa några illusioner om att det är möjligt för småproducenter att frodas eller ens få en uthärdlig tillvaro i ett kapitalistiskt samhälle (som Ryssland i allt större omfattning är på väg att bli), kräver vi ett fullständigt och ovillkorligt revolutionärt och inte reformerande upphävande och utrotande av livegenskapens kvarlevor. Vi anser att den mark som regeringen och aristokratin styckade av från bönderna, och som än idag håller bönderna i faktisk träldom, är böndernas mark. Således tar vi – undantagsvis och på grund av historiska omständigheter – ställning som försvarare av småegendomar... (*Ibid*, s 149.)]

120 [Syftar på Oidipus och sfinxens gåta. På väg till Thebe dödade Oidipus den thebiske kungen Laios, utan att veta att det var hans far. Han löste därefter den gåta som sfinxen gav, fick som belöning tronen i Thebe, och gifte sig slutligen med sin egen mor, som han inte heller kände till. Den ”vise” Oidipus begick utan att veta det *två dödssynder*. Med denna liknelse tänkte Rjazanov uppenbarligen på de *två delar* av programmet som Lenin diskuterade. Den gåta som sfinxen ställde var: Vad är det som har röst och ändå blir fyrfotad och tvåfotad och trefotad? Oidipus svarade: Människan, som kryper på alla fyra som spädbarn, går på två fötter som vuxen och lutar sig på en stav som gammal.]

121 [Lenin, *The Agrarian Programme of Russian Social-Democracy*, i *Collected Works*, band 6, s 117-118.]

122 [*Ibid*, s 118-119.]

Det är därför ... kriteriet med direkt och omedelbar ”genomförbarhet” i allmänhet bara går att tillämpa på vårt programs erkänt reformistiska delar och satsar, och ingalunda på ett revolutionärt program i allmänhet. Med andra ord kan detta kriterium bara tillämpas på vårt program undantagsvis, och ingalunda som en allmänna regel.¹²³

Det visar sig att förutsättningen för att uppnå kraven i programmets jordbruksdel är en revolution, medan det för att uppnå kraven i arbetardelen är möjligt med reformer.¹²⁴

[...]

Programmets författare är offer för ”mönstret”. I Västeruropa har de socialdemokratiska partierna ett ”slutligt mål” tillsammans med ”omedelbara krav” som de presenterar för den borgerliga staten. Men det som är förnuftigt i Västeruropa är helt enkelt nonsens i vårt land.¹²⁵

[...]

... Om fabrikslagarna ofta bara är döda bokstäver till och med i Västeruropa, om de även där bara åtlöds när de backas upp av ett starkt socialdemokratiskt parti som vet hur det ska försvara arbetarnas omedelbara intressen, så måste man vara extremt naiv för att tro att en fabrikslag i vårt land, där strejker är olagliga, skulle kunna ge arbetarna en *laglig* grund för att föra fram sina krav....¹²⁶

[...]

... Det är den revisionistiska strömningen [i Västeruropa] som har givit våra praktiker teorin de letar efter. Medan sansade socialdemokrater i ”väst” [t ex Eduard Bernstein] vill ställa maximiprogrammet åt sidan och bara behålla minimiprogrammet (givetvis bara för tillfället), så ser vi i vårt eget land ett unikt försök att göra socialdemokratiens minimiprogram i väst – störtandet av enväldet – till vårt maximiprogram, samtidigt som vårt eget minimiprogram begränsas till politiska rättigheter åt arbetarna och ekonomiska reformer....

... Allt detta är liktydigt med en rädsla att säga ”sanningen och hela sanningen” till arbetarna: så länge enväldet existerar finns det inga möjligheter att varken förbättra arbetarklassens ekonomiska eller politiska ställning.¹²⁷

[...]

Nej! Det vi [måste] visa är att bara ”pappersreformer” är möjliga under enväldet.... *Carthaginem delendam esse!*¹²⁸ Problemet är inte reform eller revolution, och inte heller reform *och* revolution, det är helt enkelt revolution. Inga reformer är överhuvudtaget meningsfulla ... så länge enväldet existerar.... Bara en vulgär kalkborgare kan tala om att förbättra arbetarklassens villkor i ett system där ”makalös skam och skändligheter härskar”!¹²⁹

[...]

123 [*Ibid*, s 119.]

124 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 174-175.]

125 [*Ibid*, s 176.] Ett brev från en medlem i gruppen i söder har redan påpekat denna underlighet (i nr 25), men *Iskra* förstod inte hans invändning.

126 [*Ibid*, s 180-181.]

127 [*Ibid*, s 182-183.]

128 [Före det tredje puniska kriget sägs Cato den äldre ha avslutat alla tal genom att förkunna: ”För övrigt anser jag att Karthago bör förstöras!”]

129 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 187-188.]

... Medan Osvobozjdenije Truda-gruppens program skiljde sig betydligt från [de socialdemokratiska] programmen i andra länder genom att *inte ha med* något minimiprogram ... så liknar skrivandet av det nya programmet de utländska programmen på samma sätt som två regndroppar liknar varandra. Allt ”ryskt” i det, allt som antydde att vi har ett sätt att ställa olika frågor på sätt som skiljer sig från hur de ställs utomlands – allt detta har helt enkelt försvunnit. Nu visar det sig att vi inte är så speciella. Vi har samma sorts minimiprogram som våra västeuropeiska kamrater.

Och vad är ett minimiprogram? Det består av de maximala krav [dvs. reformer] som kan ställas på det befintliga systemet....

... [Men] det är mer sannolikt ... att till och med den europeiska socialdemokratin bara kommer att lyckas uppnå sitt *minimiprogram* med hjälp av en revolution. Det är därför Kautsky tvivlar på att proletariatet kan erövra några reformer, som 8 timmars arbetsdag, innan det griper den politiska makten.

Hos oss är det ingen idé att ens tala om ett minimiprogram, eftersom vi ännu har att skapa de [konstitutionella] förhållanden där ett sådant program kan föras fram. Det ”existerande samhället och staten”, till vilka den västeuropeiska socialdemokratins minimiprogram riktar sig, är hos oss fortfarande under vardande.

Det enda krav vi kan ställa på vår nuvarande regim är ”försvinn!” och göra det snabbt. Först när vi har fått igenom detta ”krav”, kommer vi att lägga fram en hel rad politiska och ekonomiska krav till den regim som kommer att uppstå ur revolutionens skärseld. Inte för att de *utlovar* några konkreta resultat, utan bara därför att ett helt och fullständigt genomförande av dem kommer att tillåta oss att övergå till den ännu mer grundläggande frågan om att krossa hela det existerande samhällssystemets grundvalar.

När vi i vårt program på ett hypotetiskt sätt formulerar de krav som vi kommer att föra fram vid tiden för revolutionen, så får vi inte för ett ögonblick glömma att vårt minimiprogram inte har någon som helst praktisk betydelse och inte syftar på några ”positiva” uppgifter. Det enda det behöver göra är att besvara frågan vad vi ska kräva under revolutionen. Dess syfte är att lägga fram dessa krav inför de arbetande massorna, så att de när revolutionen kommer ska veta vems fanor de ska samlas under, och så att de inte ska luras av de ”ärliga och omutliga, kloka och bildade liberalerna” i en Zemskij Sobor.¹³⁰ I så fall kommer programmet att ha en enormt skolande betydelse.... Men detta program ... måste alltid påminna dem om, att utan en revolution, och tills dess enväldet har störtat, finns det inget som helst hopp om att de kan undkomma detta helvete....¹³¹

[...]

... Proletariatet kan aldrig befria sig utan att först gripa den politiska makten. Bara proletariatets diktatur kommer att göra slut på klassmotsättningarna och avskaffa klassamhället. Det är därför proletariatet, samtidigt som det för en oavbruten kamp mot fabriksägarna (borgarklassen), känner till sina egna klassintressen, och ser politisk kamp som den högsta formen för sin *klasskamp*. Bara med den sortens kamp kan det erövra den politiska frihet förutan vilken det inte kan försvara sina omedelbara ekonomiska intressen. I kraft av sina egna *klassintressen* är det den mest beslutsamma

130 [Rjazanov förväntar sig att liberalerna kommer att sammankalla en egendomsbaserad nationell konsultativ församling av den sort som tsarema ibland sammankallade på 1500- och 1600-talen.]

131 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 190-192.]

kämpen för demokratisering av hela det sociala och politiska livet. En demokratisk republik är den form i vilken proletariats klasskamp mot borgarklassen kommer att utvecklas fritt. Men den måste vara det mer än bara till namnet. Den måste garantera alla medborgare rätten att delta i hela landets politiska liv, utan att utesluta någon av befolkningens klasser. Vi har redan sagt ... att det förvisso inte är arbetarklassen ensam som kommer att störta absolutismen. ”En statlig omstörtning kan genomföras av en gemensam aktion av många ’krafter’ som, *även om de är fientliga mot varandra*, icke desto mindre är revolutionära i sin inställning till det existerande systemet.”¹³² Och vi får aldrig glömma att störtandet av den gemensamma fienden bara är det första steget, som omedelbart kommer att följas av en kamp mellan ”krafter som är fientliga till varandra”.¹³³

[...]

Kan socialdemokratin gå i *förbund* med den borgerliga demokratin för enväldets fall? Kamrat Lenin säger ja:

Men en nödvändig förutsättning för ett sådant förbund är att socialisterna har full möjlighet att klargöra för arbetarklassen att dess intressen är diametralt motsatta bourgeoisieens intressen.¹³⁴

Jag menar att sådana förbund är fyllda av faror.... Till och med i länder som åtnjuter politisk frihet är ett sådant *förbund* oundvikligen ett resultat av en försvagning av den socialdemokratiska ståndpunkten: socialdemokratin blir ett bihang till den borgerliga demokratin och *dess* yttersta vänster....

Men kamrat Lenin säger till oss att ”Arbetarklassens demokratiska politiska krav skiljer sig *principiellt* inte från den borgerliga demokratis krav, de skiljer sig bara *till graden*”.¹³⁵ Återigen är detta en av de förutfattade meningar som är grunden till opportunistens alla synder.¹³⁶

[...]

Demokratis grundläggande kännetecken är folkets överhöghet,¹³⁷ men det är ett tomt ord utan folkets fullständiga självstyre. ”[F]olkets självherravälde, d. v. s. att hela den högsta statsmakten koncentreras i händerna på en lagstiftande församling, som är sammansatt av representanter för folket”,¹³⁸ som den första punkten i *Iskras* och *Zarjas* program säger, måste därför åtföljas av krav på fullständigt självstyre i staten, provinserna [*gubernij*], städerna och byarna [*obsjtjinij*].

Självstyre i staten är en nödvändig förutsättning för att folket inte ska bli en leksak i händerna på härskarna, det vill säga *byråkratin*. Fullständig demokrati är bara möjlig där byråkratis existens som ett från folket självständigt organ har avslutats....

Varje medborgare i en demokratisk stat har, efter att ha uppnått en viss ålder och oberoende av kön, den omistliga rätten att delta i den högsta statsmaktens alla funktioner. En nödvändig garanti för

132 G Plechanov, *Nasji Raznoglasija*, s 246. [Hänvisningen är till Plekhanov, *Selected Philosophical Works*, band 1, s 298.]

133 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 223-224.]

134 [Se Lenin, *Vad bör göras?*, s 8.]

135 [Se Lenin, ”Political Agitation and the Class Point of View”, *Iskra* nr 16, 1 februari 1902, *Collected Works*, band 5, s 342.]

136 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 224-225.]

137 [Samoderzjavje]

138 Lenin, *Material för förberedelsen av program för RSDAP*, på marxistarkiv.se, s 2.

detta är allmän, lika, hemlig, direkt, aktiv och passiv rösträtt, både i valen till den lagstiftande församlingen och i alla organ för självstyre....¹³⁹

Eftersom det borgerliga samhället till själva sin natur inte kan garantera *faktisk* jämlikhet, måste det åtminstone tillhandahålla fullständig jämlikhet i alla frågor om *rättigheter*. Personer och deras vistelseort måste vara okränkbara, rörelse- och handelsfrihet, obegränsad samvets-, press- och mötesfrihet; fullständig jämlikhet mellan alla medborgare oavsett ras, religion eller kön – alla dessa krav är gemensamma för både arbetarna och den borgerliga demokratin. Men den sistnämnda kan inte gå så långt att den fullständigt demokratiserar alla medborgerliga och strafflagar. Den är knuten till de besuttnas intressen, och garanterar bara fullt skydd för de varuproducenter som faktiskt producerar varor, till skillnad från deras egen mänskliga aktivitet. Anställda arbetare som säljer sin arbetskraft som en vara, har ett fullständigt otillräckligt skydd....¹⁴⁰

... Bara arbetardemokratin kan garantera alla medborgare en sekulär skola och allomfattande, gratis, obligatorisk, allmän och hög utbildning. Bara den kan göra utbildningen verkligt allomfattande och ge alla barn som deltar böcker, kläder och mat.¹⁴¹

Bara arbetardemokratin kan införa en fullständig demokratisering av hela landets ekonomi, bara den kan fullständigt avskaffa alla indirekta skatter, avgifter och tullar, och införa progressiv beskattning av inkomster, arv och kapital....

Men arbetardemokratin kan inte begränsa sig till att ställa dessa allmänna krav, som påverkar alla klasser. Som representant för klassen av egendomslösa arbetare, som av detta skäl är tvingade att sälja sin mänsklighet som en vara, måste den för denna sorts varuproducenter säkerställa omständigheter som inte undergräver själva källan till deras tillvaro, den måste vara mot det fysiska, själsliga och moraliska förfall som hotar arbetarklassen när kapitalisternas ”frihet” att suga ut inte begränsas av lagar. Och det kan den bara göra genom att lägga fram krav på allomfattande arbetslagstiftning som skulle omfatta alla sorters medborgare som på ett eller annat sätt lever på att sälja sin arbetskraft (inklusive arbetare i städerna och på landsbygden liksom alla sorters tjänare). Det är ett krav som de ryska socialdemokraterna måste rikta sin främsta uppmärksamhet på för att säkerställa att det kommer att fullföljas så fullständigt som möjligt under den revolutionära perioden. Under den nuvarande politiska regimen är alla sådana reformer rena illusioner. En delvis förbättring av arbetarklassens ställning går bara att uppnå och vidmakthålla med hjälp av revolutionär kamp....

De två avgörande punkterna i en sådan lagstiftning är: för det första fullständig och ovillkorlig fackföreningsfrihet och strejkrätt.... Och för det andra 8-timmars arbetsdag för alla lönearbetare utan undantag....¹⁴²

[...]

Om vi väl klart och tydligt slår fast den principiella skillnaden mellan den borgerliga och arbetardemokratin krav, då är det lätt att avgöra frågan om hur de förhåller sig till varandra. I detta avseende är Marx' och Engels' erfarenheter intressanta.

139 [”Aktiv” rösträtt syftar på rätten att rösta, ”passiv” till rätten att bli vald.]

140 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 227-229.]

141 *Iskras* utkast talar bara om *fattiga* barn, och gör en helt onödig åtskillnad.

142 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 230-232.]

När de väl insåg sitt misstag och förstod att *liberalismen* hade av sagt sig sin egen historiska uppgift, så förväntade de sig, återigen genom att luta sig på de engelska och franska revolutionernas erfarenheter, att reaktionens seger bara skulle bli kortvarig, och att revolutionen snabbt skulle bryta ut igen. Men eftersom de redan ansåg, att ingen samhällsbildning någonsin försvinner innan den har utvecklat alla sina möjligheter, så drog de helt riktigt slutsatsen att de småborgerliga demokraterna måste ta på sig uppgiften att utveckla det borgerliga samhällets alla ”goda” sidor. Men redan från början misstrodde de dem, och belyste huvudprinciperna i arbetarpartiets taktik i cirkulärbrevet till Kommunisternas förbund (i mars 1850).¹⁴³

Dessutom ville de inte bli ett bihang till den borgerliga demokratin. De insisterade på att det skulle skapas ett självständigt arbetarparti som hade hämtats från arbetarkretsar, ett parti där proletariatets ställning och intressen skulle diskuteras självständigt från allt borgerligt inflytande. Arbetarna måste organisera sig, och deras lokalorganisationer måste främja närmast möjliga förbindelser till alla arbetarföreningar. Nu gick de orubbligt mot alla försök att bilda ett bredare oppositionsparti som skulle omfatta alla demokratiska element, eftersom det skulle äventyra proletariatets speciella intressen. De antog åsikten att det inte ens i händelse av kamp mot en gemensam fiende fanns något behov av ett speciellt förbund. I detta fall skulle båda parter intressen sammanfalla, och samarbetet skulle äga rum av sig själv när det blev nödvändigt. Men under och efter hela kampperioden måste arbetarpartiet alltid föra fram *sina egna* krav.

Återigen ”misstog” sig Marx och Engels. Revolutionen återuppstod inte, ändå hade Engels rätt när han 1885 åter gav ut denna hänvändelse och skrev: ”Mycket av det som sades där är än idag tillämbart.”¹⁴⁴ Han trodde att de småborgerliga demokraterna skulle kunna ta över rodret under den nära förestående revolutionen, och att socialdemokratin skulle tvingas anpassa sin taktik i enlighet med det. Personligen tror jag att Engels överskattade den småborgerliga demokratis betydelse. Men i vilket fall som helst har den borgerliga demokratin ännu inte sagt sitt sista ord, och kanske kan den ännu bli det borgerliga samhällets ”frälsare”.

Medan den borgerliga demokratin i väst har marginaliserats av socialdemokratin, har den hos oss ännu inte ens sagt sitt första ord. Samtidigt finns verkligen de beståndsdelar som behövs för att det ska uppstå ett sådant parti. Hur ska vi förhålla oss till det *om* det skulle uppstå?

Vi kommer inte ens då att ge ett sådant parti någon ”politisk tilltro”. Med vår egen klart utpräglade ståndpunkt kvar, kommer socialdemokratin för sin del givetvis att stöda dem, om de utöver allmän rösträtt i sitt program tar med kravet på fackföreningsfrihet och strejkrätt. Regelbundet stöd och tillfälliga gemensamma aktioner där och när stridens omständigheter kräver det, tillsammans med

143 [Rjazanov syftar på ”Centralledningen hänvändelse till förbundet”, där Marx och Engels talade om behovet av en *permanent revolution*:

”Även om de tyska arbetarna inte kan komma till makten och genomdriva sina klassintressen utan att helt genomgå en längre revolutionär utveckling, så har de denna gång åtminstone vissheten, att det förestående revolutionära skådespelets första akt sammanfaller med den direkta segern för deras egen klass i Frankrike och därför kommer att i hög grad påskyndas.

Men de måste själva göra det mesta för sin slutliga seger genom att göra klart för sig sina klassintressen, så snart möjligt inta sin självständiga partiställning och inte för ett ögonblick låta förvirra sig av de demokratiska småborgerarnas hycklande fraser i fråga om den självständiga organisationen av proletariatets parti. Deras fältrop måste bli: *Den permanenta revolutionen.*” (Marx/Engels, [Centralledningens hänvändelse till förbundet, mars 1850](#), på marxists.org.)

144 [Engels, [Till kommunistiska förbundets historia](#), på marxists.org.]

skoningslös kritik av den borgerliga demokratins alla illusioner – sådan är socialdemokratins politik i detta avseende.

För egen del måste socialdemokratien sträva efter att behålla och ständigt befästa sin egen ställning som den mest beslutsamma och utvecklade kampen under striden för att befria alla förtryckta klasser och alla utsugna massor. Det för oss till frågan om bönderna.¹⁴⁵

[...]

... Kamrat Lenin ... tror att: ”Det finns knappast något behov att utförligt bevisa att ett ’jordbruksprogram’ är avgörande för det ryska socialdemokratiska partiet.”¹⁴⁶

... [Ändå] känner han sig på något sätt obekvämt. Han är beredd att stöda arbetarna direkt, utan några reservationer eller villkor, men han är mycket mer försiktig gentemot bönderna:

... i vårt programförslag hänger inkluderandet av ”bondekraven” på två ytterst begränsade villkor. Vi gör ”bondekravens” legitimitet i ett socialdemokratiskt program beroende av, för det första, förutsättningen att de leder till att kvarlevorna av systemet att äga trälar försvinner, och för det andra att de underlättar en fri utveckling av klasskampen på landsbygden.¹⁴⁷

[...]

145 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 233-235.]

146 [Lenin, *The Agrarian Programme of Russian Social-Democracy*, *ibid*, s 109.]

147 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 244. Citatet är från Lenin, *The Agrarian Programme of Russian Social-Democracy*, *ibid*, s 111-112.

De krav som Lenin föreslog å böndernas vägnar var dessa:

- 1) upphävande av återköp av mark och arrenden liksom alla tjänster som nu påtvingas bönderna som en skattskyldighet;
- 2) upphävande av kollektiva förpliktelser och alla lagar som begränsar böndernas fria förfogande av marken;
- 3) återbetalning till folket av alla pengar som tagits från dem i form av inlösen av mark och arrenden; konfiskering i detta syfte av klosteregendomar och kungliga domäner, och införande av en speciell jordskatt på medlemmar av den jordägande aristokratin som fick lån för inlösen, och de på sätt erhållna intäkterna ska avsättas i en speciell offentlig fond till byakommunernas kulturella och välgörehetsbehov;
- 4) upprättande av bondekommittéer,
 - a) för att återge till byakommunerna (genom expropriering, eller när marken har bytt ägare genom återköp, etc.) den mark som avstyckades från bönderna när livegenskapen avskaffades och nu utnyttjas av godsägarna som ett sätt att hålla kvar bönderna i trældom;
 - b) för att utrota kvarlevorna av systemet med ägande av trälar som fortfarande existerar i Uralbergen, Altaj och det västra territoriet och andra av landets regioner;
- 5) ge domstolarna makt att sänka orimliga arrenden och ogiltigförklara alla avtal som innebär trældom.

Rjazanov, som förväntade sig revolution snarare än reformer, svarade att socialdemokraterna måste kräva expropriering av alla storegendomar: ”Det är det minsta krav som ett revolutionärt parti kan föra fram under en revolutionär period.” Istället för att arrendera mark från aristokratin kunde bönderna då arrendera den från staten som skulle främja kollektivjordbruk med hjälp av lantbrukarföreningar. (Rjazanov, *ibid*, s 292-293.) Det var också Marx’ och Engels’ åsikt i sin ”Hänvändelse till förbundet”: ”Arbetarna måste ... kräva att den konfiskerade feodalegendomen blir statsegendom och att den användes till arbetarkolonier, som det associerade jordbrukarproletariatet driver med stordriftens alla fördelar och genom vilka den gemensamma egendomens princip omedelbart får en fast grundval mitt bland de vacklande borgerliga egendomsförhållandena.” (Marx/Engels, [Centralledningens hänvändelse till förbundet, mars 1850](#)) Angående mark som bönderna äger för närvarande, tyckte Rjazanov att byakommunen kunde fortsätta att verka, även om enskilda bönder skulle ha rätt att lämna den. Han avslutade:

”Det kan förstås hända att den exproprierade jorden inte kommer att bli kvar i statens händer, att bönderna helt enkelt kommer att dela upp den beslagtagna marken mellan sig, eller att staten som vägleds av tanken på fri omsättning av marken, kommer att bjuda ut marken till försäljning som under den stora franska revolutionen, och att vi inte kommer att kunna förhindra detta. Men det är inte så hemskt. Även i värsta fall kommer det att vara det enda sättet att skapa en verklig klyfta mellan det förgångna och framtiden, och med ett enda revolutionärt slag avskaffa alla kvarlevor av livegendom...” (Rjazanov, *ibid*, s 293.)

... Socialdemokratins existensberättigande är att den inser att privat ägande av produktionsmedlen är källan till det moderna samhällets alla plågor. Om socialdemokratien skulle ta på sig att försvara och stärka en eller annan form för privat ägande så skulle den begå självmord, eftersom det skulle försvaga arbetarnas klassmedvetande och hjälpa till att bevara småproducenternas illusioner. Det skulle undergräva all den moraliska prestige som socialdemokratien åtnjuter som det mest framsynta och sanningsenliga partiet. Det är därför "ortodoxa" marxister ovillkorligt avvisar alla jordbruksprogram som har som mål att hjälpa bönderna som en av "det moderna samhällets klasser".

[V]i ryska socialdemokrater [säger Lenin med en ny Columbus' hela tillfredsställelse N.R.] [kommer] att försöka tillgodogöra oss Europas erfarenhet och vi kommer *mycket tidigare och mycket ivrigare* att ta itu med att vinna "lantborna" för den socialistiska arbetarrörelsen, än det har lyckats för våra kamrater i västern, vilka ännu länge efter erövrandet av den politiska friheten "famlande" sökte efter vägarna för industriarbetarnas rörelse [?]: på detta område kommer vi att överta mycket färdigt "från tyskarna", men på agrarområdet *kommer vi kanske också att utarbeta något nytt*.¹⁴⁸

"Något nytt" är upptäckten att "Allt i världen har två sidor".¹⁴⁹ Medan ett jordbruksprogram i "väst" som föreslog att "mångfaldiga småjordbruk och småegendomar" skulle bryta mot socialdemokratins principer, har vi i "öst" ett "exempellöst fall". Vi stöder ett mångfaldigande av små egendomar för att avskaffa kvarlevorna av livegendom och gynna en fri utveckling av klasskampen på landsbygden, med andra ord *i jordbrukskapitalismens utvecklings intressen*.

Den sortens jordbruksprogram är i sanning något "nytt". "Det är uppenbart", säger Kautsky, "att syftet med ett socialistiskt jordbruksprogram inte kan vara att främja en ekonomisk utveckling av jordbruket i kapitalistisk mening." Men när Kautsky tillägger att "ingen någonsin kommit på en sådan tanke" så har han fel: han visste ännu inte att det kom en "ny" ortodoxi från öst, som har upptäckt "något nytt" angående jordbruket.... Han hade ännu inte upptäckt att socialdemokraterna måste "skjuta" kapitalismen framåt, eller att det finns "undantagsfall" då socialdemokrater måste "mångfaldiga småegendomar" eftersom det kommer att gynna kapitalismens utveckling....

Marxismen har aldrig tagit på sig uppgiften att gynna klasskampens utveckling eller att föra in den, ty det skulle innebära att gynna kapitalismens utveckling. Kapitalismen utvecklas i byarna och i städerna, inom industrin (i ordets rätta mening) och inom jordbruket. Överallt ersätter den kampen mellan samhällsskikt med kampen mellan och inom klasser. Under denna process drar utvecklingen eller införandet av klasskampen inte bara in oss som revolutionärer.... Vår uppgift är att klargöra de enhetliga grundläggande tendenserna i kapitalismens utveckling, både i städerna och byarna, för att visa att klassmotsättningarna blir allt hårdare, och skoningslöst avslöja alla illusioner om att de olika arbetande klasserna har identiska intressen. Vi måste visa att oberoende producenter i både städer och byar, och oavsett alla variationer i hur kapitalismen utvecklas, är dömda att oundvikligen krossas och att antalet proletärer stadigt ökar. När vi fördömer alla försök att dämpa kampen mellan klasserna, både på landsbygden och i städerna, så måste vi fullfölja vår viktigaste positiva uppgift: att organisera proletariatet.

148 Man kan bara tänka sig vilken tillfredsställelse denna anmärkning gav den ärevärdige Olenin, som vi vet är den lyckliga ägaren till den största samlingen av citat från de tyska partikongressernas protokoll i hela världen, och som obestriddligt visar att socialdemokraterna tänkte på bönderna alltför sent och aldrig tog itu med frågan tillräckligt engagerat. [Citatet är från Lenin, "Den ryska socialdemokratins agrarprogram" (utdrag), *Samlade skrifter i urval*, band 3, Stockholm: Arbetarkultur 1943, s 377.]

149 [Lenin, "Socialdemokratins agrarprogram", *ibid*, s 374.]

Tanken att ”föra in klasskampen på landsbygden” är lika absurd som att föra in klasskampen i städerna....¹⁵⁰

[...]

Hemligheten bakom alla ”uppenbara absurditeter” i *Iskras* jordbruksprogram är helt enkelt att det *praktiskt är inriktat på perioden före enväldets störtande*.¹⁵¹

[...]

Vårt jordbruksprogram [fortsätter kamrat Lenin] är därför i praktiken i huvudsak avsett för den omedelbara framtiden, för perioden *som föregår* enväldets störtande. Hursomhelst kommer en politisk revolution i Ryssland oundvikligen att leda till så grundläggande förändringar i vårt ytterst underutvecklade jordbrukssystem att vi osvikligt kommer att tvingas revidera vårt agrarprogram.¹⁵²

[...]

... Kamrat Lenin försäkrar oss att vi kommer att vara tvungna att göra en ny analys sedan enväldet har fallit. Men vad ska vi göra under en revolutionär epok, vid en tidpunkt då enväldet tillintetgörs? Det är vad de socialdemokratiska agitatorer som vi har skickat till landsbygden frågar sig.¹⁵³

[...]

Hur går vi framåt?

... När författarna till jordbruksprogrammet från Breslau försvarade det genom att säga att det gav Erfurtprogrammet en riktig konkretisering, kallade Kautsky denna strävan att fylla programmet med ”konkreta medel” med rätta för *Detailkramerei*. När de, likt kamrat Lenin, hänvisade till behovet att ”skjuta på” jordbrukets utveckling, svarade Kautsky att ... socialdemokratien

inte till någon del har som uppgift att ens sätta jordbrukets verkliga intressen – de som är i harmoni med hela samhällets intressen – i förgrunden av sina ansträngningar, precis som den inte ser sin roll som att lägga sin energi på att befrämja industrins och handelns intressen. Det beror inte på att den ger dessa intressen ett lågt värde, utan snarare på att den är säker på att de har rikliga möjligheter att själv uttrycka sig i den moderna staten, och att staten kommer att göra allt den kan för att gynna dem.

Den måste agera på positiva sätt och bara ”skjuta” på saker när det handlar om proletarietets intressen:

Socialdemokratien, vars plikt det är att vara aktiv och positiv för proletarietets intressen, bör inta en i grunden negativ, defensiv, inställning när det under nuvarande omständigheter handlar om att skydda samhällets intressen i sin helhet. Så länge den saknar ett verkligt avgörande inflytande över det politiska livet måste de positiva delarna hamna i baksätet.¹⁵⁴

150 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 246-249.]

151 [*Ibid*, s 277.]

152 [*Ibid*, s 278. Lenin, *The Agrarian Programme of Russian Social-Democracy, Collected Works*, band 6, s 120-121, fotnot.]

153 [Rjazanov, *ibid*, s 279.]

154 Karl Kautsky, *Die Agrarfrage*, s 385-386. [Kautsky, *The Agrarian Question*, London: Zwan Publications 1988, vol II, s 391.]

Detta syftar på det socialdemokratiska partiet vid en tidpunkt då det redan åtnjuter politisk frihet och har flera representanter i parlamentet och i kommun- och landsbygdsråd. Och vad kan vi säga om den ryska socialdemokratin? Vad kan den åstadkomma i form av något ”positivt”? Vilka ”konkreta” medel kan den tänka ut, utan att utsätta sig för risken att spela i händerna på den primitiva ackumulationens alla riddare, utan att fördunkla arbetarnas klassmedvetande, utan att skapa illusioner angående möjligheten att delvis förbättra de arbetande massornas förhållanden även inom envåldssystemets gränser? Svaret är: absolut ingenting – ingenting å böndernas vägnar, och ingenting å arbetarnas vägnar.

Det är därför det är lika meningslöst att anta ett *minimiprogram* som är inriktat på *praktiska* uppgifter under perioden som *föregår* envåldets fall, vare sig vi tänker oss att hjälpa arbetarna eller bönderna. I denna mening finns det *i princip* ingen skillnad mellan de krav vi ställer å arbetarnas eller böndernas vägnar. Alla försök att uppfatta en sådan *principiell* skillnad mellan de krav vi ställer å den enas eller andras vägnar kommer – som vi har sett i *Iskras* jordbruksprogram – att leda till, och kan bara leda till, att vi överger den internationella socialdemokratins *samtliga principer*.¹⁵⁵

[...]

Låt oss anta att revolutionen redan har brutit ut. En konstituerande församling sammankallas, där de ”kloka och bildade, ärliga och omutliga” liberalerna troligen kommer att få majoritet. Socialdemokraterna måste på förhand veta att scenen för deras praktiska verksamhet inte kommer att vara parlamentet utan gatan, att även i parlamentet deras enda roll kommer att vara som kanal för det tryck som deras kamrater och de arbetare som de har inflytande över sätter på parlamentet. Deras viktigaste uppgift kommer att vara att hindra den revolutionära stormen att bedarra, att driva revolutionen framåt, och leda den till dess slutgiltiga konsekvenser. Parollen för socialdemokratins aktivitet är *revolutionen i permanens* – inte ”ordning” istället för revolution utan revolution istället för ordning.

Ju starkare revolutionen är på landsbygden, och ju mer ordningens parti tvingas slösa bort sina krafter på att jaga efter ett oräkneligt antal fiender, desto framgångsrikare kommer socialdemokratin att fullborda sitt revolutionära arbete i städerna. Det innebär att ju mer revolutionära socialdemokratins krav är, desto kraftfullare inkräktar den *faktiskt* på alla heliga och okränkbara rättigheter, desto mer erövrar folket *faktiskt* alla sina rättigheter och friheter, och ju större kretsen av personer som har ett intresse av att bevara revolutionens erövringar – desto djupare kommer klyftan mellan det förgångna och framtiden att vara, och desto gynnsammare kommer förhållandena att vara för socialdemokratins fortsatta utveckling.

Revolutionens resultat kommer i stor utsträckning att vara beroende av böndernas inställning. Om vi är intresserade av att revolutionen ska lyckas, om vi hoppas säkra en samhällspolitisk seger för det revolutionära partiet, då måste vi föra fram en hel rad åtgärder i bönderna intressen, de bönder som har behandlats orättvist av hela den befintliga regimen. Detta betyder inte att vi kommer att ”lova” dem välsignelser som vi själva inte tror kan förverkligas. Med Osvobozjdenije Truda-gruppens programs ord, kan vi säga att ”den ryska revolutionära rörelsens seger i första hand kommer att gynna bönderna”. Och om vi talar om de materiella fördelar som kommer att komma från revolutionen, så finns det ingen tvekan om att bönderna i detta avseende kommer att få mer än arbetar-

155 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 285-286.]

klassen. Men även under revolutionen, då vi ställer maximalt revolutionära krav å böndernas vägnar, så måste vi fortfarande säga till dem, att om det privata ägandet av *alla* produktionsmedel fortsätter, tillsammans med varuproduktionen, då kommer deras slutliga inträde i proletariats led att vara lika oundvikligt som tidigare, om än med mindre plåga.

Vi vill inte uppmuntra några illusioner rörande deras ställning, och måste därför också undvika att lura oss själva genom att överskatta böndernas möjliga politiska roll. Själva villkoren för deras tillvaro innebär att de är ett element som i allmänhet är oförmöget till en enad revolutionär aktivitet. Så kallade bondekrig har blivit en viktig politisk faktor först där bonderörelsen tillfälligtvis har smält samman med rörelsen i städerna. Bönderna är en del av befolkningen där det finns *identiska*, men ingalunda gemensamma intressen. De reser sig "som en man" först när de över hela landet drabbas av en hel rad spontana svåra olyckor som är ett resultat av det existerande samhällssystemet och utgör den sista droppen i deras skål av elände. Lokala intressen fortsätter att vara förhärskande, så trots deras förmåga att göra motstånd i ett viss ögonblick är bönderna lätta att fånga med ett litet bete. Det inledande utbrottet går fort upp i rök, och den ena byn efter den andra överger den "gemensamma" saken för att gå med på mindre eftergifter....¹⁵⁶

[...]

Hittills har jag förmodat att den ryska revolutionen kommer att förbli en isolerad händelse, som inte kommer att breda ut sig utanför det ryska tsardömet gränser. Personligen anser jag detta ytterst osannolikt. Enligt min åsikt är det mycket troligare att en revolution i Ryssland kommer att fungera som en signal till en västeuropeisk revolution. Rysslands öde är idag så knutet till Västeuropas öde att en så grundläggande omvälvning inte kan undgå att fungera som en kraftfull impuls till det europeiska proletariats revolutionära rörelse. Det sistnämndas ställning är idag unik. Med stöd från hela borgarklassen har reaktionen härskat i många år och tvingat proletariatet att vara väldigt försiktig. Frågan är inte så mycket att erövra nya friheter som att bevara gamla friheter som borgarklassen är beredd att ge upp. Trots ytterst gynnsamma förhållanden tar exempelvis inte den tyska socialdemokratin några avgörande steg, av rädsla för att allt de har erövat med så hårt arbete kommer att gå förlorat på grund av ett illa utformat utbrott. Det ryska proletariats förhållanden är annorlunda. Det har bokstavligen inget att förlora och allt att vinna. På grund av sina omständigheter är det också den mest revolutionära kraften inom det europeiska proletariats led. Av denna orsak håller vi helt med Kautsky när han säger:

Efter att ha tillgodogjort sig så många revolutionära initiativ från väst kan Ryssland själv nu vara redo att utgöra en källa av revolutionär energi åt väst. Den revolutionära rörelse som flamar upp i Ryssland kan bli det kraftfullaste medlet för att övervinna den anda av slapp kälkborgerlighet som börjat sprida sig inom våra led, den kan på nytt tända utfästelser att kämpa och en glödande hängivelse till våra mål.... 1848 var slaverna den svåra frost som dödade folkets vårblommor. Nu kanske de är ämnade att bli det oväder som kommer att bryta upp reaktionens is och oemotståndligt kommer att ge folken en ny, välsignad vår.¹⁵⁷

Detta resultat kommer att bli ännu mer sannolikt, ju mer flammande den revolutionära protestanda blir, som har gjort proletariatet till den mest revolutionära klassen i dagens Ryssland....

156 [*Ibid*, s 288-290.]

157 [Kautsky, "Slaverna och revolutionen", s 45-46 ovan.]

Och om det ryska proletariats revolution blir en signal till det europeiska proletariats, om den ryska revolutionen smälter samman med den västeuropeiska revolutionen, om den verkligen ”bryter reaktionens is” som har frusit ner det europeiska proletariats revolutionära energi, då kommer vår revolution att bli ett omedelbart förspel till den sociala revolutionen.

Oavsett vad som händer så måste vi ryska socialdemokrater, om vi vill ge en lojal röst till den mest revolutionära klassen i dagens samhälle, arbeta på ett sådant sätt att den nära förestående revolutionen, som otvivelaktigt kommer att äga rum på basis av borgerliga produktionsförhållanden och i den meningen förvisso kommer att vara ”borgerlig”, från början till slut också kommer att vara *proletär* i den meningen att proletariats kommer att vara dess ledande del och kommer att sätta sin klassprägel på hela rörelsen. Vi måste undvika att på förhand minska omfattningen på vårt revolutionära arbete genom att övertyga oss själva om att vår seger i första hand kommer att gynna borgarklassen. Istället måste vi hela tiden bredda och fördjupa våra försök att redan nu skapa de förhållanden som kommer att förkorta övergångsperioden från den kommande ”politiska” revolutionen till den efterföljande sociala revolutionen. Vi måste arbeta för att omvandla den politiska revolutionen till ett direkt förspel till den sociala revolutionen. I detta syfte måste vi tillbakavisa revisionismen i alla dess former. I all vår verksamhet måste vi ställa frågan om *revolutionen* på dagordningen. Vi måste förbereda, och förbereda oss, *för revolutionen*.

Oavsett vad olika kälkborgare må säga, och oavsett hur hårt olika ”kritiker” försöker argumentera för ”fredliga” framsteg, så är Marx’ ord precis lika sanna idag som de var för 55 år sedan:

Endast i en tingens ordning där det inte finns klasser och klassantagonism kommer de sociala evolutionerna att upphöra att vara politiska revolutioner. Till dess kommer den sociala vetenskapens sista ord före varje allmän nygestaltning av samhället alltid att lyda:
 ”Kamp eller död; blodigt krig eller tomma intet. Så är frågan obönhörligt ställd.”¹⁵⁸

158 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 295-298. Marx-citatet är ur *Filosofins elände. Svar på Proudhons "Eländets filosofi"*, på marxistarkiv.se, s 79. Marx citerar ur romanen ”Jean Žiska” av George Sand.]

G V Plechanov: Ortodoxt pedanteri

(1903)

[Det grundläggande ledmotivet i Plechanovs svar till Rjazanov slås fast nära slutet på artikeln.¹⁵⁹ ”Den verkliga frågan är hur vi ska uppnå segern för en demokratisk republik.” Medan Rjazanov förväntade sig en rörelse som gick *utöver* en borgerlig revolution, menade Plechanov att Ryssland var på väg att erövra ett konstitutionellt system som slutgiltigt skulle undanröja de sista kvarlevorna av livegenskap och upprätta en lagligt styrd regim med privat ägande och medborgerliga rättigheter. I *Plechanov: den ryska marxismens fader* sammanfattades Plechanovs tänkande så här av Samuel H Baron:

I linje med sin sedan länge anammade strategi, var Plechanov under den revolutionära krisen 1904-1906 främst upptagen med frågan om förhållandena mellan borgarklassen och proletariet. Enligt hans bedömning kunde den pågående omvälvningen bara vara en borgerlig revolution, och borgarklassen skulle oundvikligen ha en framträdande del i den. Men proletariet var förutbestämd att utdela de avgörande slagen. Under förutsättning att var och en av dem spelade sin föreskrivna roll skulle absolutismen störtas, borgarklassen bli den härskande makten i en demokratisk regim, och proletariet få de rättigheter som skulle göra det möjligt för det att förbereda för sin senare ekonomiska frigörelse.¹⁶⁰

Baron tillägger att Plechanovs ståndpunkt var ”en logisk konsekvens av en orubblig hängivenhet till Marx’ teori om en ekonomiskt bestämd följd av historiska stadier. I detta sammanhang kunde Rysslands omvälvning bara vara en ’borgerlig’ revolution”¹⁶¹ (givetvis med alla de reservationer som vi redan har pekat på i vår inledning till Rjazanovs kritik av *Iskras* program).

Bakgrunden till Plechanovs förväntningar kan spåras i hans på varandra följande utkast till ett socialdemokratiskt program för Ryssland. Trots att Plechanov trodde att det ryska tsardömet var underkastat historiens övergripande lagar, hade han i *Programmet för den socialdemokratiska Gruppen för arbetets frigörelse*¹⁶² (1883) skrivit att alla socialistiska partier måste ta hänsyn till de specifika omständigheterna i sina respektive länder. I Ryssland, där ”den framväxande kapitalismen” existerade samtidigt med en ”ålderdomlig patriarkalisk ekonomi”, innebar det att socialister samtidigt måste

organisera arbetarna för kampen mot borgarklassen och föra krig mot kvarlevorna av gamla förborgerliga samhällsförhållanden, som är skadliga både för arbetarklassens utveckling och hela folkets välfärd.¹⁶³

Med en ordentlig konstitutionell ordning skulle alla borgerliga friheter upprättas (inklusive demokratiska val och samvets-, press-, mötes- och föreningsfrihet). Samtidigt, skrev Plechanov, skulle en ”radikal revidering av våra jordbruksförhållanden” sätta stopp för böndernas återköpsbetalningar av den mark som de erhållit 1861, och därmed underlätta en utvidgning av privata jordbruksegendomar istället för den traditionella byorganiseringen.

¹⁵⁹ Plechanov, ”Ortodksalnoje bukvoedstvo”, *Sotjinenja*, band 11-12, Moskva: Gosudarstvennoje izdatelstvo 1928, s 371-410.

¹⁶⁰ Baron, *Plekhanov: The Father of Russian Marxism*, Stanford: Stanford University Press 1963, s 263.

¹⁶¹ *Ibid*, s 265.

¹⁶² Osvobozjdenije Truda-gruppen.

¹⁶³ Plekhanov, ”Programme of the Social-Democratic Emancipation of Labour Group”, i *Selected Philosophical Works*, band 1 1974.

Bara fyra år senare, i *De ryska socialdemokraternas andra programförslag* (1887), använde Plechanov ett liknande språk, men vidareutvecklade sina kommentarer om jordbruket. Kapitalismen ”strävade [fortfarande] efter att bli dominerande” i landet i sin helhet, men byakommunen var fortfarande ett medel för att ”förslava bondebefolkningen under staten” och hindrade ”deras intellektuella och politiska utveckling”. En seger för den revolutionära rörelsen ”skulle först och främst vara till fördel för bönderna”, och om bönderna verkligen befriades skulle det skynda på klasskampen: ”Byakommunens sönderfall skapar ... en ny klass, industriproletariatet.... [D]enna klass svarar lättare på revolutionärernas uppmaningar än den underutvecklade befolkningen på landsbygden.” Proletären som hade kastats ut ur kommunen skulle ”återvända dit som en socialdemokratisk agitator”.¹⁶⁴

Även om Plechanov och Lenin hade många meningsskiljaktigheter om detaljer när de skrev utkastet till *Iskras* nya program 1902-1903, så var de två männen för tillfället i huvudsak överens. Alla de teman som Lenin anammade i ”Den ryska socialdemokratins agrarprogram”¹⁶⁵ var lätta att förlika med Plechanovs uttalanden. Båda två var överens om att kapitalismen slutligen hade blivit det dominerande produktionssättet; både betonade hur brådskande det var att avlägsna ”kvarlevorna” av livegenskap; och både förutspådde att revolutionen skulle frambringa nya ”juridiska institutioner” som var förenliga med politisk frihet.¹⁶⁶ Plechanovs förslag till *Iskras* program betonade särskilt att det kapitalistiska produktionssättet och dess juridiska institutioner behövde stämma överens:

Den mest betydande av dessa kvarlevor från det feodala systemet, det mäktigaste stödet för hela detta barbari är det tsaristiska självhärskardömet. Det är den värsta och farligaste fienden till proletariatets frihetsrörelse och hela folkets kulturella utveckling.

Därför ställer Rysslands Socialdemokratiska Arbetarparti som sin närmaste politiska uppgift att störta det tsaristiska självhärskardömet och ersätta det med en republik, byggd på en demokratisk författning....¹⁶⁷

I *Iskra*-programmets slutgiltiga version, som antogs vid partiets andra kongress 1903, togs Plechanovs hänvisning till politiska och medborgerliga rättigheter som den kapitalistiska produktionens ”naturliga juridiska komplettering” bort – efter att Lenin klagat på att ordet ”naturlig” ”luktar, stinker av en sorts liberalism” – men faktum kvarstod att för Plechanov var det lämpliga svaret på Rysslands säregna utveckling att så snabbt som möjligt få den att överensstamma med Västeuropas ”mönster”. Proletariatets uppgift under den borgerliga revolutionen var att säkerställa

164 Plekhanov, ”Second Draft Programme of the Russian Social-Democrats”, i Harding (red), *Marxism in Russia: Key Documents 1879-1906*, Cambridge: Cambridge University Press 1983, s 81-84.

165 Lenin, *The Agrarian Programme of Russian Social-Democracy, Collected Works*, band 6.

166 Se Lenin, ”Notes On Plekhanov’s First Draft Programme”, *Collected Works*, band 6, s 19-27; [Material för förberedelsen av program för RSDAP](#), på marxistarkiv.se, s 1-5, 6-7.

167 Citerat av Lenin i [Material för förberedelsen av program för RSDAP](#). I *Iskras* slutliga programförslag, som antogs vid partiets andra kongress 1903, hade denna avdelning förkortats, och löd så här:

”I Ryssland, där kapitalismen redan har blivit det dominerande produktionssättet, finns det fortfarande mycket omfattande kvarlevor från den gamla förkapitalistiska ordningen, som baserades på att landägarna, staten eller tsaren förslavade de arbetande massorna. Dessa kvarlevor hindrar i mycket stor utsträckning den ekonomiska utvecklingen och hindrar en allsidig utveckling av proletariatets klasskamp och bidrar till att staten och de egendomsägande klasserna kan upprätthålla och konsolidera de mest barbariska former för exploatering av många miljoner bönder, och hålla ned hela folket i okunnighet och beröva dem deras rättigheter.

Den viktigaste av alla dessa kvarlevor och det mäktigaste bålverket för all denna barbarism är tsarregimens envælde. Till sin natur är den fientlig till alla sociala framsteg och kan inte vara annat än den mest illvilliga fienden till proletariatets strävan efter frihet.” ([Program för Rysslands Socialdemokratiska Arbetarparti \(RSDAP\)](#), s 2-3.)

”den demokratiska republikens [slutgiltiga] seger”, och först därefter börja kampen för socialismen som slutmålet.

Plechanov betraktade Rjazanov kritik av *Iskras* program som ett eko av den narodniska utopismen. Trots de narodniska revolutionärernas populistiska begränsningar visade Rjazanov en tydlig respekt för dem, och det stod i strid med den nya uppfattningen att det socialdemokratiska partiet skulle främja landsbygdskapitalismens utveckling. Medan Plechanov och Lenin tillskrev böndernas svårigheter till ”kvarlevorna” av livegenskap, svarade Rjazanov att det verkliga problemet var kapitalismens ”första grunder”. Plechanov och Lenin menade att ”kvarlevorna” av livegenskap var problemet, och då var det socialdemokraternas uppgift att *gynna* en stabil kapitalistisk sorts jordbruk, som i sin tur skulle skynda på klasskampen på landsbygden. Men om böndernas elände kunde tillskrivas kapitalismens ”första grunder”, då hävdade Rjazanov envist att socialdemokraternas uppgift först och främst var att *förekomma* en fortsatt kapitalistisk utveckling med hjälp av en *permanent revolution*. Detta var en viktig källa till meningsmotsättningarna.

Den andra källan var nära besläktad, och rörde liberalernas roll under den nära förestående revolutionen. I Osvobozjdenije Trudas ursprungliga program, som skrevs 1883, hade Plechanov förnekat liberalerna någon betydande roll, och sa att de var ”oförmögna att ta *initiativ* under kampen mot absolutismen”.¹⁶⁸ Förslaget från 1887 talade fortfarande om ”maktlösheten och lättskrämdheten” bland ”de högre klassernas utbildade delar”.¹⁶⁹ Men *Iskras* program från 1903 förkunnade att partiet under sin strävan efter sina ”närmaste mål stöder ... varje oppositionell och revolutionär rörelse som riktar sig mot den sociala och politiska ordning som råder i Ryssland”.¹⁷⁰

Plechanovs svar på Rysslands säregenhet var att göra Ryssland *mindre speciellt*. Rjazanov trodde tvärtom att ett säreget förflutet pekade fram mot en säregen revolution, en *permanent revolution*, där ett helt nytt *socialistiskt* ”mönster” skulle slås fast både för Ryssland och för Europa. Medan Plechanov letade efter allierad bland Rysslands ”högre klassen”, sa Rjazanov:

... det [är] mycket troligare att en revolution i Ryssland kommer att fungera som en signal till en västeuropeisk revolution. Rysslands öde är idag så knutet till Västeuropas öde att en så grundläggande omvälvning inte kan undgå att fungera som en kraftfull impuls till det europeiska proletariats revolutionära rörelse.

Vad gäller liberalernas roll hade Rjazanov helt rätt när han sa att Plechanov 1902-1903 hade övergivit sitt eget program från 20 år tidigare. Men samtidigt kunde Plechanov peka på lika tydliga element av kontinuitet, speciellt om jordbruksfrågor. I sitt svar till Rjazanov, som vi har översatt här, förnekade Plechanov att han hade ändrat någon av sina uppfattningar, och underförstått också att det inte fanns någon chans att Lenin hade spelat rollen som ”frestande orm” och manipulerat hans tänkande. Som den ryska marxismens ”fader” blev Plechanov ursinnig över Rjazanovs kritik, och tolkade den som en personlig förolämpning. Genom att ge sitt svar titeln ”Ortodoxt pedanteri”, avfärdade Plechanov föraktfullt Rjazanov i en artikel som var lika nedlåtande som Rjazanovs var

168 Plekhanov, ”Programme of the Social-Democratic Emancipation of Labour Group”, Harding (red), *Marxism in Russia...*, s 55-58. I *Våra meningsskiljaktigheter (Nasji raznoglasija)* skrev Plechanov:

”Vår kapitalism kommer att tyna bort innan den har haft tid att blomma *fullständigt* – och en garanti för detta hittar vi i det starka inflytandet från de internationella förhållandena.” Se Plekhanov, ”Our differences”, *Selected Philosophical Works*, band 1, s 335.

169 Plekhanov, ”Second Draft Programme of the Russian Social-Democrats”, *ibid*.

170 [Program för Rysslands Socialdemokratiska Arbetarparti \(RSDAP\)](#), s 5.

insiktsfull. Även om Plechanovs svar gav få egna insikter, klargjorde det på ett slående sätt skillnaderna mellan dessa två motsatta bedömningar av den ryska historiens "säregenheter" och de nära förestående konsekvenserna.¹⁷¹

* * *

”'Ortodoxt' pedanteri”

D Rjazanov har ägnat hela 302 sidor åt att kritisera vårt programförslag till Ryska socialdemokratiska arbetarpartiet.¹⁷² Det är förstås väldigt fint, och jag är den förste att berömma honom för hans flit och tacka honom för att han ger oss så stor uppmärksamhet, om bara hans kritik hade spridit lite nytt ljus över frågor rörande vårt program. Tyvärr är detta precis vad den inte gör. Rjazanov klargör ingenting och förvirrar en hel del. Hans kritik är lika meningslös som en oskuld som hänger sig åt Gud. Dessutom är den olidligt småaktig och pretentiös. Den går inte att låta bli att tänka på Molières "*précieuses ridicules*".¹⁷³ Läsaren kan därför bara tänka sig hur angenämt det är att Rjazanovs nya verk och vilket nöje det är att utforska det! Det är en ren plåga och ungefär lika besvärligt som tandvärk.

Men tro inte, kära läsare, att jag talar illa om Rjazanovs bok bara för att hämnas på grund av att han kritiserade mig: "Seså nu, du kritiserar oss, och vi skrattar åt dig." Nej, inte alls! Även om vi vore hämndlystna och kunde hämnas en partikamrat på grund av hans kritik, så skulle inte Rjazanovs uppsats få oss att tänka i sådana banor: den sorts kritik som han riktar mot oss är inget hot, eftersom varenda läsare med minsta förnuft troligen omedelbart kommer att se att den absolut inte ger något verkligt eller tankeväckande bidrag till ämnet i fråga. För att tala för mig själv skulle jag, även om jag vore partisk i mina litterära recensioner, dessutom vara mer benägen att prisa Rjazanovs bok än censurera den. Han talar ofta ytterst positivt om mina skrifter, och på ett ställe placerar han till och med mig bland den moderna socialismens mest fulländade teoretiker. Det är uppenbarligen en mycket stor komplimang. Faktiskt så stor att jag tvekar och tvingas fråga mig själv om jag verkligen

171 Trots Plechanovs dogmatism angående den ryska revolutionens borgerliga karaktär, som är helt uppenbar i det nuvarande dokumentet, så var hans *Det ryska sociala tänkandets historia* ("Pismo pjatoj", i *Sotjinenija*, band 15, Moskva: Gosudarstvennoje Izdajestvo 1926) från 1914 så mycket mer nyanserad att Trotskij ansåg att den utgjorde en lämplig bakgrund till hans egen analys. Så här skrev Trotskij 1922:

"Det stämmer fullkomligt att Plechanov några år senare (1914) formulerade en syn på den ryska historiska utvecklingens särdrag som låg mycket nära den uppfattning som jag förde fram ... i boken *Vår revolution*. Helt riktigt avvisar Plechanov de schematiska teorier som både de dogmatiska 'västerlänningarna' och de slavofila narodnikerna hade i denna fråga, och begränsar istället Rysslands 'speciella karaktär' till de konkreta, materiellt bestämda säregenheterna hos hennes historiska utveckling. Det är fullständigt fel att påstå att Plechanov drog några komprometterande slutsatser av detta (i betydelsen att bilda ett block med kadeterna, etc), eller att han kunde ha gjort det med någon som helst logik. Den ryska borgarklassens svaghet och den ryska borgerliga demokratins illusoriska karaktär utgör otvivelaktigt mycket viktiga drag i Rysslands historiska utveckling. Men mot bakgrund av alla andra omständigheter är det just detta som leder till att proletariatets maktövertagande blir möjligt och historiskt nödvändigt. Förvisso drog aldrig Plechanov denna slutsats. Men å andra sidan drog han heller inte någon slutsats av ett annat av sina otvivelaktigt korrekta påståenden, nämligen: 'Den ryska revolutionära rörelsen kommer att segra som en arbetarrörelse eller inte segra alls.' Om vi blandar ihop allt som Plechanov har sagt mot narodnikerna och de vulgära marxisterna med hans förkärlek för kadeterna och hans patriotism, så kommer det inte att återstå något av Plechanov. Men i verkligheten återstår en hel del av Plechanov, och det skadar inte att då och då lära av honom." (Trotskij, *Året 1905*, på marxistarkiv.se, s 164.)

172 Se hans bok, Rjazanov, *Materialij dlja vyrabotki Partijnoi Programmij. Vypusk II: Projekt programmij 'Iskrij' i zadatji Russkich Sotsial-Demokratov*.

173 [I Molières pjäs med samma titel är *précieuses ridicules* pretentiösa men fåniga unga kvinnor som blir kära i sina friares betjänter och tycker att de är smartare än sina ägare.]

förtjänar den. Har jag trots allt aldrig skrivit något pedantiskt? Påminner jag inte själv folk om Molières *précieuses ridicules*? Icke desto mindre tröstar jag mig något med tanken att Rjazanov ingalunda godkänner mig fullständigt. För att vara exakt prisar han bara mina äldre verk, medan de saker som jag har skrivit i *Zarja* och *Iskra* inte förtjänar hans bifall. Årligt talat måste jag säga att jag inte är likgiltig till mina egna tidigare verk, och jag skulle bli mycket upprörd över att tro att min bok *Våra meningsskiljaktigheter*, till exempel, eller mina artiklar i *Sotsial Demokrat*, led av samma sorts löjligt litterärt pedanteri som blommor i sådant överflöd på sidorna i Rjazanovs bok. Men så småningom tröstade jag mig med åtminstone en tanke. Jag sa mig själv att om Rjazanov såg sig förpliktigad att prisa mina äldre verk men bara förbryllat rycka på axlarna åt de senaste sakerna jag har producerat, så är faktum, att hans åsikt inte har något att göra med *innehållet* eller *förtjänsterna* hos någondera... Rjazanov bifaller inte mina tidigare verk för att han tycker att de är bra, utan bara på grund av att han *måste* göra det av vissa skäl som är helt ovidkommande ... till sin natur. Det finns därför ingen anledning för mig att bli oroad över hans lovord.¹⁷⁴

* * *

Det han vill visa, förstår ni, är att den ryska socialdemokratins föregångare, Osvobozjdenije Truda-gruppen,¹⁷⁵ hade riktiga uppfattningar tills ormen Lenin frestade den. Han beklagar syndafallet, men samtidigt förstår han att det fanns förmildrande omständigheter och – som för att skaka sig fri från ormens slingrande – till och med är beredd att dra ett streck över det. Han föreslår att vårt parti förkastar det programförslag som *Zarjas* och *Iskras* redaktörer har utarbetat och istället antar det äldre förslaget från Osvobozjdenije Truda-gruppen med en del förändringar. Han anser uppenbarligen att hans förslag är ytterst smickrande för medlemmarna i denna grupp, och hoppas att de kommer att stöda det. Den sortens ”musik” skulle vara mycket angenäm för Rjazanov, men vi har inte den minska avsikt att foga oss efter honom.

För det första har Rjazanov fruktansvärt fel när han tror att det nuvarande programförslaget, som han är så kritisk mot, pådyvlades oss, de tidigare medlemmarna i Osvobozjdenije Truda, av ormen-frestaren. Ormen-frestaren, pådyvlade oss aldrig någonting utan handlade alltid i fullständig ideologisk enhet med oss¹⁷⁶ som en likasinnad kamrat som lika väl som vi förstod hur enormt viktig en riktig teori är för vårt arbete, och som inte hade någon som helst avsikt att offra teorin för *praktiken*.¹⁷⁷ Och om det programförslag som vi nu föreslår till den ryska socialdemokratien på något sätt är bristfälligt, så är bristerna lika mycket vårt ansvar – mitt, P Axelrods och V Zasulitjs – som det är Lenins eller någon annan medlems i vårt redaktionskollektiv.¹⁷⁸ Det är hög tid att Rjazanov och andra djuplodande ”läsare”, som älskar så mycket att skvallra om *Iskra* och *Zarja*, att en gång för alla komma ihåg mitt kategoriska uttalande om tvistefrågan. Myten om ormen-frestaren, som vissa älskare av poetiska sagor odlar så nitiskt nuförtiden, måste avfärdas för gott.

För det andra är i själva verket vårt nuvarande programförslag bara Osvobozjdenije Truda-gruppens *gamla förslag*, återutgivet med lämpliga förändringar. Rjazanov accepterar inte dessa förändringar,

174 [Plechanov, ”Ortodksalnoje bukvojedstvo”, i *Sotjinenija* 3:e utgåvan, band 11-12, Moskva: Gosudarstvennoje izdatelstvo, 1928, s 371-372.]

175 [Gruppen för arbetets frigörelse.]

176 [Se Lenins upprepade kritik av Plechanovs förslag i Lenin, [Material för förberedelsen](#)...]

177 [Plechanov antyder att Rjazanov, som förmodas vara ”ekonomist”, lade större vikt vid facklig arbete än politisk ”teori”.]

178 [Medlemmarna i *Iskras* redaktionskollektiv var G V Plechanov, P B Axelrod, V I Zasulitj, Y O Martov, A N Potresov och V I Lenin.]

men vi är övertygade om att de är nödvändiga. Om vårt parti utsåg oss till att skriva ett nytt program med vår grupps gamla förslag som utgångspunkt, så skulle vi faktiskt inte tveka det minsta att stycke för stycke lägga fram precis det förslag som nu förknippas med *Iskras* och *Zarjas* redaktörer. Vi skulle inte kunna skriva något annat förslag, och orsaken är helt enkelt att inget annat förslag skulle kunna representera våra åsikter riktigare.¹⁷⁹

* * *

... Låt oss fundera över vårt partis *praktiska* uppgifter.¹⁸⁰ Enligt Rjazanov löser *Iskra* dessa uppgifter uselt: här når vår redaktions opportunism en höjdpunkt; här är den tidigare Osvobozjdenije Truda-gruppens flexibilitet så stor att ”den ryska socialdemokratins gamla revolutionära program” helt har förpassats till arkiven. Det är sannerligen fruktansvärt. Och om denna ohygglighet inte är något som har hittats på av vår skoningslösa kritiker, då måste man medge att den tidigare Osvobozjdenije Truda-gruppen, som skapade ”den ryska socialdemokratins gamla revolutionära program” och sedan på ormen-frestarens yrkande förpassade det ”till arkiven”, är direkt skyldig till *förräderi*.

Men varför blir vi inte skrämda av åklagaren?

Låt oss titta på grunderna till anklagelsen. Rjazanov är till exempel mest bekymrad över den del av vårt programförslag som säger, att även om kapitalismen redan har blivit det dominerande produktions sättet, stöter den vid varje steg ändå på kvarlevor av den gamla förkapitalistiska samhällsordningen, som hindrar ekonomiska framsteg och förhindrar en allsidig utveckling av proletarietets klasskamp. Som han brukar, tar Rjazanov till ironi.

”Vad är väl Hecuba för honom?”¹⁸¹ – utropar han –
Hur hittar ekonomiska *framsteg* in i ett socialdemokratiskt program? Och kan det verkligen stämma att vi måste främja ekonomiska *framsteg* för att underlätta en allsidig utveckling av den proletära klasskampen?¹⁸²

179 [Plechanov, ”Ortodksalnoje bukvojedstvo”, s 372-373.]

180 [Här fortsätter översättningen på Plechanovs sida 387. De utelämnade sidorna handlar i huvudsak om överproduktion och kristeori. Rjazanov diskuterade verkligen dessa ämnen i *Materialij dlija...*, men varken han eller Plechanov bidrog med något nytt, och det de sa hängde inte ihop med den politiska taktiken eller frågan om den permanenta revolutionen.]

181 [Hänvisningen är till Shakespeares *Hamlet*. Rjazanov jämförde författarna till *Iskras* programförslag med den skådespelare som Hamlet betraktade: de gjorde en show av sin sorg över bristen på ”ekonomisk utveckling”. I samtalet med sig själv i Akt 2, scen 2, kommenterar Hamlet skådespelarens beskrivning av lidelsefull sorg:
”Vad är väl hon [Hecuba] för honom, han för henne,
Att för en Hecuba han skulle gråta?
Vad skulle han väl göra, om han hade
Den grund och väckelse till kval som jag?
Han skulle dränka scenen i tårar,
Med gräsligt tal vartenda öra spränga,
Förbrytaren göra galen, skrämman oskuld,
Förfära den ovetande och jaga
I ögon och i öron fasan in.”]

182 Rjazanov, *Materialij dlija...*, s 211. [I detta sammanhang påpekade Rjazanov att programmet från 1887, trots att det skrevs vid en tidpunkt då Plechanov ansåg att ”den moderna kapitalistiska produktionen... ännu bara strävar efter att bli dominerande”, inte gav ”minsta antydning” att det var socialdemokraternas uppgift att i namn av framsteg ”undanröja alla hinder som stod i vägen för utvecklingen”: ”Även i *Våra meningsskiljaktigheter* hånade Plechanov L Tichomirov, som inbillade sig att en rysk socialdemokrat måste ’ta upp’ den kapitalistiska utvecklingens ’sak’.”]

För Rjazanov verkar det som om ordet *framsteg* inte bara är överdrivet utan till och med fullständigt otillåtligt i ett socialdemokratiskt program. Han påminner oss om att Marx ”aldrig talade om ekonomiska *framsteg*, bara om ekonomisk utveckling”.¹⁸³ I våra ögon är givetvis det exempel som *Kapitalets* författare tillhandahåller mycket lärorikt, men utan att dröja vid ord, och istället föredra att upptäcka deras dolda innebörd, anmodar vi Rjazanov att erinra sig förordet till första upplagan av *Kapitalets* första band, där det bland annat står att Tyskland, tillsammans med resten av den europeiska kontinenten, inte bara drabbas av den kapitalistiska produktionens utveckling, utan också av denna utvecklings otillräcklighet.

Vid sidan av de moderna missförhållandena trycker oss en hel rad av nedärvda missförhållanden, som härleder sig från ålderdomliga, utlevade produktionsåts fortsatta vegeterande, med otidsenliga sociala och politiska förhållanden i släptåg. Våra lidanden kommer inte bara från de levande utan också från de döda.¹⁸⁴

Stämmer det, som Rjazanov antar, att Marx inte såg något behov att hjälpa till att övervinna dessa lämningar från det förflutna? Och om Marx verkligen såg ett sådant behov, hur kommer det sig då att vi är skyldiga till förräderi mot marxismen när vi har som mål att avskaffa det oräkneliga antalet skärvor av den förkapitalistiska samhällsordningen som fortfarande överlever i Ryssland? Hur kan det komma sig att en uppgift som anses nödvändig och oundviklig i Marx' och hans västeuropeiska kamraters program har blivit olämplig och till och med en fråga som komprometterar oss när den finns med i de *ryska* socialdemokraternas program?

Men varför måste ni tala om ekonomiska *framsteg*? – utropar en upphetsad Rjazanov – Varför inte bara tala om *utveckling*?

Vi svarar: Lugna ner er, herr domare! Kom ihåg att vi intar en *dialektisk* ståndpunkt, och utifrån denna ståndpunkt *har utvecklingsprocessen två sidor: uppkomst och förstörelse*, med andra ord *framsteg* och *återgång*. Eftersom vi inte är *reaktionärer* tar vi av nödvändighet parti för *framsteg*, och ser oss förpliktigade att kämpa mot alla fenomen och institutioner som fördröjer *samhällsförhållandenas fortskridande rörelse*. Om vi tänkte på något annat sätt skulle vi likna 1840-talets ”sanna” tyska socialister, som förlöjligades så sarkastiskt i *Kommunistiska manifestet* och med vilka du har så mycket gemensamt. Precis som de har du en pedantisk förkärlek för klipska uttryck men är helt oförmögen till *dialektiskt tänkande*, förutan vilket det är omöjligt att vare sig lösa eller ens formulera vår tids revolutionära uppgifter på ett riktigt sätt.

Den verkliga omfattningen på Rjazanovs oförmåga att överge *metafysiken*, som resonerar utifrån formuleringen ”Ja är ja, nej är nej, allt annat kommer från djävulen”, är tydligt i följande exempel. I en recension som jag skrev och publicerade i *Zarja om Ryssland på randen till det tjugonde århundradet*, en bok av en anonym författare, beskrev jag en viss sorts ryska liberaler med orden ”kloka och bildade, ärliga och omutliga”. Rjazanov finner uppenbarligen denna beskrivning mycket roande. Han återvänder ständigt till den, och rullar så att säga varje gång runt av skratt. Det som verkar särskilt komiskt för honom är det faktum att jag bland den här sortens liberaler också räknade in den okända författaren till det verk jag recenserade, som talade mycket negativt om

183 *Ibid*, s 212. [Rjazanovs kursivering. Med andra ord ansåg inte Marx att kapitalismen oförbehållsamt representerade ”framsteg”, och inte heller uppmanade han socialister att främja sådana ”framsteg”, medan Plechanov tyckte att socialdemokraterna måste hjälpa till att uppnå en helgjuten kapitalistisk samhällsordning som en förutsättning för en effektiv kamp för socialismen.]

184 [Marx, förord till [Kapitalet](#), första bandet, på marxists.org.]

Tjernysjevskij¹⁸⁵ och hans anhängare. Uppenbarligen är Rjazanov fast övertygad om att en sådan inställning till våra stora upplysare bara kan antas av folk som är dumma, utbildade, oärliga och korruperade. Den sortens övertygelse från hans sida visar vilken stor respekt han har för personer som verkligen förtjänar sådan respekt. Men det visar också hans i sanning barnsliga naivitet och fullständiga oförmåga att förstå den dialektik mellan känslor och attityder som uppstår under den *sociala kampen*. Tjernysjevskij själv förstod denna dialektik mycket väl, och det är därför han skulle ha betraktat sin barnsliga och naiva försvarare med verklig medömkan.

Rjazanov ogillar starkt vår allmänna inställning till liberaler, i vilken han ser ett av de tydligaste bevisen på vår opportunism. Han betonar ivrigt detta förmodade bevis, väl vetande att denna sida av våra taktiska uppfattningar ännu inte har förståtts helt och fullt av de ryska socialdemokrater som *ännu har att helt övervinna "ekonomismens" fördomar*.¹⁸⁶ Precis som på andra ställen förklarar inte Rjazanov frågan här, utan förvirrar den bara. Av det skälet tror jag att det kommer att vara av visst intresse att stanna och ta itu med den.

Vårt förhållande till de olika politiska partier som finns i Ryssland idag kan definieras av orden i *Kommunistiska* manifestet som säger: "*Kommunisterna understöder ... överallt varje revolutionär rörelse mot de bestående sociala och politiska förhållandena*."¹⁸⁷ Det säger sig själv, att ju mer djupgående och seriös en viss revolutionär rörelses *revolutionära* betydelse är, desto mer sympatiserar vi med den. Men det är *bara proletariats parti, bara socialdemokratin*, som är revolutionär i ordets mest fullständiga och djupgående mening. I jämförelse med detta kan alla andra partier bara betraktas som *revolutionära till viss del, bara inom vissa bestämda gränser, som ibland är mycket begränsade*. Revolutionärerna i de andra partierna är oförmögna att inta den proletära ståndpunkten och kan inte undgå att i sin samhällspolitiska propaganda och agitation ha med *ett element av inskränkthet och trångsynthet*. I den mån detta element motsäger vår egen *propaganda och agitation*, förvirrar arbetarnas tänkande eller är *konservativ* eller till och med *reaktionär*, så ser vi oss tvingade att inleda en *kamp* på liv och död *mot den*, och låter oss inte förvirras av förebråelser som i detta avseende riktas mot oss av vissa naiva läsare eller åhörare. Det är orsaken till vår "*passion för polemik*", som alla är medvetna om och som orsakar sådan ilska. Men just på grund av att denna "*passion*" beror på vår extremt revolutionära uppfattning *och bara av den*, så beaktar vi även våra mest envisa och övertygade politiska motståndare närhelst de tar några bestämda steg under kampen mot den existerande samhällsordningen, under förutsättning att de *inte försöker grumla arbetarnas klassmedvetande*, och vi gör det utan att förvirras av några "*dogmer*" eller "*scheman*". Och det är därför vi verkar vara "*opportunist*" för vissa ologiskt nitiska försvarare av "*ortodoxin*". Det är i allmänna ordalag vårt förhållande till andra partier. Och vad gäller *liberalerna* i synnerhet, ser vi dem som representanter för borgarklassen, och förhåller oss till dem på exakt samma sätt som Marx och Engels förhöll sig till den tyska liberala borgarklassen i slutet av 1840-talet. *Kommunistiska manifestet* säger:

I Tyskland kämpar det kommunistiska partiet tillsammans med bourgeoisien så snart den uppträder revolutionärt, mot den absoluta monarkin, den feodala jordegendomen och småborgerligheten.... Men det försummar inte för ett ögonblick att bland arbetarna utveckla ett

185 [Tjernysjevskij, Nikolaj Gavrilovitj (1828-1889) var en revolutionär socialist och föregångare till narodnikerna.

Marx betraktade Tjernysjevskij som en "stor rysk kritiker". Se Marx, förord till *Kapitalet*, *op cit.*]

186 [Med andra ord de som föredrog kamp mot kapitalistiska arbetsgivare istället för stöd till politiska liberaler.]

187 Marx/Engels, *Kommunistiska manifestet*, s 22.

så klart medvetande som möjligt om den fientliga motsättningen mellan bourgeoisie och proletariat, ...¹⁸⁸

Rjazanov vet själv mycket väl att vi i detta avseende är trogna Marx' och Engels' exempel, och det är därför han säger att *Marx och Engels hade fel i hur de förstod den tyska bourgeoisins möjliga politiska roll vid den tiden*. Utan att dras in i en analys av denna historiska fråga, ska jag begränsa mig till tre korta observationer.

För det första: om vårt förhållande till den liberala borgarklassen är felaktig, då visar det sig att vi är i ganska gott sällskap, nämligen *med Kommunistiska manifestets författare*.

För det andra är det värt att notera att Rjazanov för att bevisa vår *avvikelse från ortodoxin* tvingas *anklaga Marx och Engels för att ha fel*.

För det tredje kan det misstag som vår kritiker tillskriver oss inte vara av någon praktisk betydelse ens om det vore sant. För att använda Rjazanovs ord består misstaget av en *överskattning* av vår borgarklass' progressiva roll. Anta att vi överskattar dem. Vilka är de praktiska konsekvenserna av en sådan överskattning? Gör den att vi slutar bygga upp medvetandet om motsättningen mellan arbetarnas och borgarklassens intressen i arbetarnas tänkande? Försöker vi på minsta sätt inskränka klasskampen som äger rum i vårt land? Alla som känner till vår tidning och vill ha ett rent samvete kommer att säga att inget sådant någonsin har skett, och att vi alltid klart och bestämt har försvarat proletariatets klass-ståndpunkt. *Våra förmodat överdrivna förväntningar på borgarklassen får oss inte att med oss en hårsån avvika från den linje som vi skulle följa om vi inte hade några sådana förväntningar alls*. Av det följer att förebråelser mot oss för dem bara innebär att uppmuntra en helt meningslös diskussion om en fråga om "förväntningar", där det inte går att hitta ett exakt sätt att komma till en slutsats. Jag är medveten om att det är just dessa "förväntningar" som förklarar vårt kätteri att, som kamrat Lenin uttrycker det, vilja gå ut *till alla samhällets klasser*.¹⁸⁹ Det är just denna önskan som för vissa av våra kritiker antyder ett förräderi mot proletariatet. Men här ser vi återigen att folk förhåller sig till *ord* utan att för sig själva klargöra vad de *betyder*. När den franska borgarklassens ideologer på 1700-talet "gick ut" till aristokratin och värvade kämpar för en ny samhällsordning, förrådde de då inte *sin egen klass' ståndpunkt*? Inte alls. Det var inget förräderi, bara en helt riktig politisk beräkning (eller om ni så vill, instinkt) som ledde till ett ännu mer konsekvent hävdande av just denna ståndpunkt. Och kommer proletariatets ideologer att begå förräderi om de går till de "övre" klasserna i syfte att hitta medel och resurser som kan tjäna socialdemokratins intressen? Det förefaller som det inte heller i detta fall kommer att vara något förräderi. Även här kommer att "gå ut till" att handla om politisk beräkning. Det finns därmed inget *principiellt* att diskutera här. Det enda som återstår är en fråga om *praktiska möjligheter*. Finns det

188 *Ibid*.

189 [Syftar på kapitel 3 i Lenins *Vad bör göras?*. Lenin hävdade att socialdemokrater måste bygga ett stöd bland alla klasser i befolkningen:

"Vi måste 'gå ut till alla klasser av befolkningen' som teoretiker, som propagandister, som agitatorer och som organisatörer.... Men huvudsaken är ... *propagandan* och *agitationen* bland alla folkskikt. För den västeuropeiske socialdemokraten underlättas denna uppgift genom folkmöten och sammankomster, vilka är tillgängliga för *alla*, och genom parlamentet, där han talar till deputerade för *alla* klasser. Vi har varken parlament eller mötesfrihet, men vi kan i alla fall anordna möten med arbetare som vill lyssna till en *socialdemokrat*. Vi måste också kunna anordna möten med representanter för alla de klasser av befolkningen, som vill lyssna till en *demokrat*. Ty den är ingen socialdemokrat, som i praktiken glömmer att 'kommunisterna understödjer överallt varje revolutionär rörelse', att vi därför är skyldiga att *inför hela folket* framlägga och framhäva de *allmänt demokratiska uppgifterna* utan att för ett ögonblick dölja våra socialistiska åsikter." (Lenin, *Vad bör göras?*, s 40-41.)

bland Rysslands ”övre” klasser medel och resurser som skulle kunna göra vår rörelse en tjänst? Ja, de finns fortfarande i betydande mängd, och det vore mycket, mycket sorgligt för oss om vi inte skulle utnyttja dem. Finns det dessutom sådana personer, och till och med hela grupper av personer, mitt ibland oss, som inte kan arbeta inom *proletariatet* men som skulle kunna upprätta varaktiga och för oss fördelaktiga relationer med det så kallade *samhället*? Det finns ingen tvekan om att det finns sådana personer, så att denna del av frågan kan lösas ganska enkelt: att ”gå ut till” samhällets alla klasser – inom de gränser vi har konstaterat – är både möjligt och nödvändigt. Låt det stå klart bland oss vad gäller att förråda våra principer i denna tvistefråga. Ett förräderi kan ske av helt andra orsaker. Det går att förråda proletariatet utan att ens för ett ögonblick lämna dess mitt. Det enda som behövs är att förlora *den skiljelinje som skiljer dess intressen från andra klassers intressen* ur sikte. Men vad detta förlorande anbelangar, så kan det inte uppmuntras av varken *Iskras* eller *Zarjas* propaganda. Faktum är att vi är berömda för vår ”passion för polemik” just på grund av att vi alltid, överallt, beslutsamt och skoningslöst har försvarat *proletariatets klass-ståndpunkt*.

Av allt detta kan läsaren inse hur långt *Iskra* och *Zarja* befinner sig från varje avsikt att arkivera ”den ryska socialdemokratins gamla revolutionära program”. Om ett sådant program någonsin har existerat – och det gjorde det verkligen – så måste *Iskra* och *Zarja* ha varit dess bästa och mest tillförlitliga försvarare. De försvarade det oförskräckt under den dystra period då *verkliga* opportunisterna från alla håll höjde ett ramaskri mot det. Och det gör de även nu, när opportunisternas ansträngningar tack vare samma tidningar fullständigt har misslyckats. Att anklaga dem för ”ortodoxi” idag, vid en tidpunkt då, återigen tack vara *Iskra* och *Zarja*, en *revolutionär* linje slutligen har segrat i vår socialdemokrati, visar bara ens egen intellektuella fattigdom eller är spekulationer i andra läsares intellektuella fattigdom av skäl som är *rent personliga*.

Inget ytterligare behöver sägas om denna fråga.

Efter att ha läxat upp oss på temat att det ”inte finns någon plats” i ett socialdemokratiskt program för kamp mot kvarlevorna av förkapitalistiska samhällsförhållanden, tar Rjazanov itu med att visa för oss att institutionerna – han talar om ”fenomen” – som vi uppfattar som *kvarlevor* av den gamla samhällsordningen i själva verket måste betraktas som ”rudiment” till en ny ordning, närmare bestämt *kapitalismen*.¹⁹⁰ De bevis han anför i detta fall är så typiska för denna s.k. kritiker att jag inte kan motstå frestelsen att återge åtminstone några av de mest anmärkningsvärda.

Han säger:

Samtidigt finns det en ännu större fråga huruvida alla de fenomen som *Iskras* program hävdar beror på ”kvarlevor” verkligen ska tillskrivas ”kvarlevor” snarare än ”rudiment” av kapitalism. Skulle det finnas något behov för oss att vara intresserade av ”en radikal omprövning av villkoren för böndernas befrielse” om denna ”befrielse” inte förbereddes av en ”folklig produktion”¹⁹¹

¹⁹⁰ [Om, som Rjazanov hävdade, utsugningen mer var resultatet av kapitalistiska ”rudiment” än ”kvarlevor” av livegenskap, så var den uppenbara innebörden att socialdemokrater måste kämpa mot kapitalismen istället för att främja dess utveckling i namn av ekonomiska ”framsteg”.]

¹⁹¹ [Den ”legalistiska populisterna” V P Vorontsov hoppades undvika en kapitalistisk primitiv ackumulation genom att övergå till socialiserat arbete på basis av bondekommunen. Andrzej Walicki skriver: ”Han såg tre stadier i de ekonomiska förhållandenas historiska utveckling ...: (1) förindustriell folklig produktion, (2) ’socialisering av arbetet’ under industrialiseringen, och slutligen (3) socialiserad ’folklig produktion’, dvs. socialism (ordet ’socialism’ undveks pga. den tsaristiska censuren.” (Se Walicki, *The Controversy Over Capitalism: Studies in the Social Philosophy of the Russian Populists*, Oxford: Clarendon Press 1969, s 120.) Rjazanov använde också begreppet ”folklig produktion” på det traditionella systemet med kommunalt jordäggande i Ryssland utan varuproduktion och marknad. Hans poäng var att gudsägarna behöll skillnaderna för att fortsätta att suga ut

utan istället av en ”kapitalism baserad på hoveri [dagsverken]”, det vill säga av godsägare som redan frestades av praktiken att suga ut ”mervärde” tillsammans med staten, som lika mycket som de är intresserad av en utveckling av kapitalismen?¹⁹²

Som läsaren ser, skrevs dessa rader på ett ytterst fumligt sätt, och av den orsaken är det inte lätt att förstå vad de betyder. Men i den mån de överhuvudtaget går att förstå, måste de tolkas som att om avskaffandet av livegenskapen hade förberetts av en så kallat folklig produktion (som de säger i narodnikernas litteratur), och inte av kapitalismen på basis av hoveri, då skulle det idag inte finnas något behov för oss att kräva en radikal omprövning av villkoren för böndernas befrielse. Men vi måste fråga oss om ”folklig produktion” verkligen kan skapa villkor där avskaffandet av livegenskapen skulle bli verkligt ekonomiskt nödvändig. Inte en enda läsare med ett huvud på sina axlar kommer att tveka att svara: nej, under tidens gång kom denna ”produktion” själv att bli den mest stabila grundvalen för livegenskap i alla dess former och variationer.¹⁹³ I denna fråga finns det inte utrymme för något som helst tvivel. Och när vi väl är övertygade om detta faktum, så ställs vi inför en ny fråga: exakt varför behövde Rjazanov sin löjliga hypotes om att ”förbereda” bonde-reformen 1861 med en folklig produktion? Till synes behövde han den bara för att ge större eftertryck till tanken, att om bönderna befriades under omständigheter som var ytterst ogynnsamma för dem, så berodde det inte på något annat än själva kapitalismens utveckling, även om den fortsatte på basis av hoveri. Och till synes måste denna tanke leda oss till oundvikliga slutsatsen att den ställning som de ryska bönderna hamnade i av den juridiska handlingen 1861 själv ”förbereddes” av kapitalismens utveckling.

Det enda som är rätt i denna slutsats är det faktum att den ekonomiska utvecklingen, som gick i riktning mot kapitalism, tvingade jordägarna att få sådana villkor för befrielsen som skulle omvandla bönderna till halvproletärer som skulle vara tvungna att sälja sin arbetskraft. I den mån bönderna blev försäljare av arbetskraft, föll de till samma ställning som det kapitalistiska samhället kräver för arbetarklassen i sin helhet, och denna ställning kommer att avskaffas först *av den socialistiska revolutionen*.¹⁹⁴ Givetvis är denna ställning varken en kvarleva från antiken eller inriktningen i de stycken i vårt program som handlar om kampen mot arvet från den gamla förkapitalistiska samhällsordningen. Den verkliga poängen är att både småbondens och proletärens gemensamma ställning *komplieras av existensen av en hel rad sådana institutioner*, tack vare vilka våra försäljare av arbetskraft binds till händer och fötter och tvingas sälja sin enda vara under omständigheter som är ännu sämre än vad de skulle under en juridisk ställning som proletär i det moderna borgerliga samhället. Dessa institutioner är kvarlevor av vår gamla livegenskap. Och det är mot dem som denna del av förslaget – den del som provocerade fram Rjazanovs förvirrande diskussion om

böndernas arbete till en marknadsinriktad produktion. Med andra ord förvanskade trycket från en ”rudimentär” kapitalism redan från början villkoren för befrielsen.]

192 Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 215. [Rjazanov hävdade att det var liberalernas, och inte socialdemokraternas, uppgift att kämpa mot förkapitalistiska kvarlevor inom jordbruket. De liberala historieskrivarna förknippade kapitalism med framsteg och upplysning och avfärdade det förkapitalistiska samhället som underutvecklat, medan Marx hade mycket större respekt för de förkapitalistiska samhällsbildningarnas kollektiva karaktär. Rjazanov skrev att kommunismen själv inte bara skulle innebära en återgång till en ekonomi utan marknad, utan också till ”*en allsidig naturlig ekonomi*”. (*Ibid*, s 218.)]

193 [Detta var förstås just den fråga som fick Plechanov att bryta med och senare kritisera narodnikerna i början av 1880-talet.]

194 [Det var just Rjazanovs slutsats. Om *kapitalismen* var ansvarig för bönderna omständigheter, då var *den socialistiska revolutionen* lösningen – inte, som Lenin och Plechanov hävdade, någon sorts juridisk reform av villkoren i 1861 års befrielse, som Lenin hoppades skulle främja jordbrukets kapitalistiska utveckling.]

”rudiment” och ”kvarlevor” – uppmanar revolutionärer att kämpa. Om Rjazanov trodde att dessa institutioner – till exempel att bondens binds till jorden och andra liknande institutioner – är rudiment av kapitalism, då skulle han tvingas stöda sin åsikt med något mer seriöst än den komiska hypotes som låter ana att vi inte skulle behöva kräva en radikal omprövning av böndernas befrielse om den hade förberetts av en folklig produktion. Men han gjorde inte det, av den enkla anledningen att han inte hade något mer seriöst att säga, och det han verkligen sa var resultat av överväganden som inte har något att göra med uppgifterna i ett socialdemokratiskt program.

”Är det inte fallet” – fortsätter Rjazanov – ”att perioden från de stora reformerna till idag, en period av oavbruten utveckling av kapitalismen, har skapat en hel rad rudiment som förhindrar en allsidig utveckling av proletarietets klasskamp?”¹⁹⁵

Låt oss anta att det stämmer. Följer av detta att de kvarlevor som diskuteras i vårt förslag inte existerar, eller att det ”inte är någon vits” att peka ut dem i den revolutionära socialdemokratins program? Det kan tyckas att det inte alls följer något sådant.

Men Rjazanov är fortfarande inte klar.

Är det inte så att denna period [dvs. den just nämnda perioden] har skapat en hel rad rudiment, som inte bara hjälper till att bevara och stärka de mest barbariska sorternas utsugning av den mångmiljonhövdade bondeklassen, utan också skapar nya som är mindre barbariska men ojämeförlikt mer raffinerade? Har det inte skapat en hel samling rudiment som håller hela folket i ett tillstånd av okunnighet och berövat alla rättigheter, och gör det i lika hög grad som kvarlevorna av förkapitalistiska sedvänjor? Är det möjligt att protektionism, skattesystem, militarism, etc., etc., alla är resultatet av livegenskapen?¹⁹⁶

Hur svarar man på detta? Om den period som Rjazanov nämner verkligen skapade nya, mindre barbariska men mer raffinerade former för att suga ut bönderna, så kan de beror på en av två saker: antingen grundar sig dessa *nya former* på *gamla juridiska institutioner* som överlämnats till oss av vår tidigare livegenskap, eller så grundar de sig på vår civilrätt, vars innehåll fullständigt motsvarar det allra modernaste kapitalistiska samhälle. I det första fallet är all verklig kamp mot dem en kamp mot ”kvarlevor” och uppmärksammas i motsvarande punkter i programmet. I det andra fallet är kampen mot nya sorters utsugning bara en del av den socialdemokratiska kampen mot kapitalismen. De uppgifter som ingår i denna sistnämnda kamp diskuteras också tydligt i vårt program, och det är därför nya, mindre barbariska men mer raffinerade former för att suga ut bönderna varken är överraskande för oss, eller utgör något som helst argument mot någon del av vårt program.

Vad gäller det ryska skattesystemet, så grundar det sig än idag delvis på att bönderna inte har några rättigheter som klass, och i det avseendet tveklöst baserar sig på ”kvarlevor”. Och vad gäller protektionism, militarism, ”etc., etc.”, så kännetecknar dessa fenomen i grund och botten inte bara våra omständigheter utan också Västeruropa, och i den meningen kan de förstås inte tillskrivas några ”kvarlevor”. Men jag frågar återigen: Än sen? Den enda slutsatsen är att svaret på frågan om hur man ska kämpa mot dem inte finns i den delen av vårt program som handlar om ”kvarlevor”. Det är allt. Läsaren kommer säkert inte att ha några svårigheter att hålla med om att detta absolut inte är någon grundval för att bekräfta Rjazanovs åsikt, nämligen att ”det inte finns någon plats för kvarlevor i ett socialdemokratiskt program”.

¹⁹⁵ Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 215.

¹⁹⁶ *Ibid*, s 216.

Rjazanov fortsätter:

Det bästa socialdemokrater kan göra är att låta den borgerliga demokratin kämpa mot kvarlevorna av förkapitalistiska samhällsordningar, och samtidigt helt enkelt poängtera att det för egen del är oundvikligt att sådana kvarlevor krossas närhelst kapitalismen redan har blivit det förhärskande produktionssättet, och att de i en varuekonomi förvandlas från en källa till rikedom till en källa till katastrofer.¹⁹⁷

Nå, precis som allt annat har pedanteri sin egen logik. Rjazanov kommer bara ihåg den ortodoxa marxismens *terminologi* och förstår inte dess innehåll, och kommer naturligtvis till slutsatser som representerar en väldigt elakartad parodi av marxismen. Vi ska låta den borgerliga demokratin kämpa mot kvarlevorna av vår gamla samhällsordning, och vi kommer bara att begränsa oss till *att visa* att det är ”oundvikligt” att sådana kvarlevor krossas ”närhelst” och så vidare! Nej, Rjazanov. Om vi skulle bete oss på detta sätt skulle vi en gång för alla, och med ovedersäglig klarhet, visa att narodnikerna och subjektivisterna hade rätt när de anklagade marxisterna för *kvietism*.^{*} Om vi agerade på detta sätt skulle vi helt lämna det till den borgerliga demokratin att spela rollen av revolutionär faktor i Rysslands nutida samhällsliv, och ge oss själva den bedrövliga rollen av *fåtöljpedanter*.

Denna frågas betydelse är uppenbar av det faktum att våra bönder, som juridiskt sett också innefattar majoriteten av industriarbetarna, under sin kamp för bättre levnadsförhållanden hittills hela tiden har stött på hinder som beror på att det finns ”kvarlevor”, vilket ger en skicklig agitator en mängd oersättliga möjligheter till politisk propaganda. Att avfärda dessa möjligheter på grund av att någon tänkare skulle kunna se ”kvarlevor” som ”rudiment” vore att följa den berömda metafysikerns exempel, som när han satt i grop tvekade om att använda det rep som sänktes ner till honom på grund av att det ”bara var ett rep” och istället insisterade på att försöka tänka på ”något annat”.¹⁹⁸ Om vårt parti gör anspråk på äran att vara den mest energiska och beslutsamma innehavaren av revolutionära teorier, då är det också *förpliktigt* att kämpa mer energiskt och beslutsamt än alla andra partier mot kvarlevorna av förkapitalistiska förhållanden. Annars kommer dess anspråk att vara grundlösa och således löjliga.

Rjazanov konstaterar att

Den förkapitalistiska samhällsordningen grundade sig inte alltid på livegenskap.¹⁹⁹ Som Marx säger, får vi inte glömma att det är väldigt lätt att vara ”liberal” på medeltidens bekostnad.²⁰⁰

197 *Ibid*, s 216.

* Kvietism är en filosofisk inriktning som menar att metafysiska frågor, frågor om verklighetens grundläggande natur, är omöjliga att ställa utan att redan förutsätta svaren – öa.

198 [Syftar på en fabel av Ivan I Chemnitzer (1745-1784), där en far skickade sin idiotiske son utomlands för att studera. När sonen återvänder är han fortfarande idiot, men nu en bildad idiot. En dag går han medan han drömmer en metafysisk dröm vilse och faller ner i en grop. Hans far kastar ett rep till honom, men istället för att dra sig upp i repet, vill sonen först fundera på frågan: Vilken är ett reps verkliga ”väsen”. Se [denna länk](#) (ryska).]

199 [Med andra ord hade en del förkapitalistiska samhällsordningar gemensamma jordbruk (primitiv kommunism) men inte livegenskap, vilket innebar att en kommunal organisation inte är självklart förkastlig, och att socialister själva så småningom kommer att förespråka kollektiva jordbruk.]

200 [I en fotnot till kapitel 24 i *Kapitalets* första band skrev Marx: ”Japan med sin rent feudala organisation av jord-egendomen och sitt utvecklade småbruk ger oss en mycket sannare bild av den europeiska medeltiden än våra historiska läroböcker, som mestadels kännetecknas av borgerliga fördomar. Det är ju så bekvämt att vara ’liberal’ på medeltidens bekostnad.” (Marx, [Kapitalet](#), på marxists.org.)

Och i ett land som Ryssland, där ”kapitalismen redan har blivit det förhärskande produktionssättet”, måste vi krossa alla legender om förkapitalistiska system.²⁰¹

Det är helt rätt att inte alla förkapitalistiska samhällsordningar grundade sig på livegenskap. Men vårt förslag handlar om en helt speciell och mycket välkänd förkapitalistisk samhällsordning som verkligen baserar sig på att det översta samhällsskiktet, regeringen eller dess ledare gör de arbetande massorna livegna. Exakt hur skulle vi beskriva denna samhällsordning om inte grundad på livegenskap? Vad gäller hur lätt det är att vara liberal på dess bekostnad, förstår jag inte poängen. Under inverkan av narodnikernas propaganda lutade ryska läsare länge *tvärtom* åt att idealisera vår förkapitalistiska samhällsordning – åtminstone ekonomiskt sett – med resultatet att det hos oss var *mycket lättare att ”vara liberal” till dess fördel snarare än på dess bekostnad*. Och även om kapitalismen verkligen har blivit det förhärskande produktionssättet i vårt land, så inser för det första inte alla det, och för det andra har vårt kapitalistiska produktionssätt ännu inte dess motsvarande *juridiska överbyggnad*. Vi har nu en djup motsättning mellan *ekonomin* och *lagen*, och vår socialistiska rörelses första bedrift måste vara att avskaffa denna motsättning. Och eftersom vår *juridiska överbyggnad* – i den mån den motsäger det moderna samhällets krav – ärvdes från vår förkapitalistiska samhällsordning, *är det inte möjligt för någon tänkande ryss att vara alltför ”liberal” på denna samhällsordnings bekostnad*. Det är också löjligt att jämföra vårt förhållande till denna samhällsordning med Västeuropas nuvarande medborgares förhållande till ”medeltiden”. Här gör Rjazanov återigen bort sig. Han ville låta som Marx när han talade om samhällsförhållanden som *Marx själv, om han hade stött på dem, troligen skulle ha beskrivit på ett helt annat sätt*.

Rjazanov är också mycket missnöjd med att vi beskriver tsarismen som den största och skadligaste kvarlevan av vår förkapitalistiska samhällsordning. Vår kritiker tillskriver detta till den ”upplysta” historieskrivning som är säregen för den borgerliga demokratin.²⁰² ”Historiskt” – säger han –

är vårt envælde verkligen rotat i det förgångna, men det är ett förhållande som det delar med ett flertal andra av samhällslivets sidor. Till skillnad från andra ”kvarlevor” är det inte en *rest* eller något oavsiktligt bevarat fragment av det förgångna. Tyvärr är det i allra högsta grad en del av det *nuvarande*. Och om författarna till vårt förslag inte delade upp hela historien i två perioder – en förkapitalistisk och den andra kapitalistisk – skulle de se hur mycket vårt envälde natur har förändrats sedan Ivan III:s tid.²⁰³

201 Rjazanov, *Materialij dlija...*, s 217. [Rjazanov syftade på den borgerliga historieskrivningens ”legender”, som från och med 1700-talets upplysningsperiod målade upp alla förkapitalistiska jordbruksförhållanden som utsugande. I detta sammanhang citerade han Struves ”vulgära” marxism. Struve skrev:

”De ryska böndernas ekonomiska historia visar på ett övertygande sätt, att även under den naturliga ekonomins period, då – sägs det – produktionsmedlen tillhörde producenten, förekom det en enorm förslavning av de direkta producenterna av en speciell sorts ’kapital’ och speciellt med hjälp av *lån*.”]

202 *Ibid*, s 219. [I detta sammanhang citerade Rjazanov meningsutbytet mellan P N Tkajov och Engels:

”Synen på det tsaristiska enväldet – som en *kvarleva* från en förkapitalistisk samhällsordning – är frukten av samma ’upplysta’ historieskrivning som kännetecknar de borgerliga demokraterna. ’[V]år samhällsform’, skrev Tkajov, ’har att tacka staten för sin existens, den så att säga i luften hängande staten, som inte har något gemensamt med den bestående sociala ordningen och som har sina rötter i det förgångna och inte i samtiden.’ Och hur svarade Engels? Han räknade upp alla de klasser som hade intresse av att bevara den ryska staten. Han drog slutsatsen att det inte var den ryska staten som hänger i luften, utan istället Tkajov själv, och han kunde inte annat än förundras över att sådant tal kunde komma från någon som var äldre än 12 år.” (Se Engels, [Sociala förhållanden i Ryssland](#), på marxists.org.)]

203 *Ibid*, s 220.

Varken i vårt förslag eller i någon av kommentarerna till det, finns det en enda rad som antyder att vi ger det ryska enväldet någon *oföränderlig karaktär*. Vi är fullt medvetna om att dess karaktär har förändrats tillsammans med utvecklingen av våra samhällsförhållanden. Men det obestridliga faktum av dessa förändringar förhindrar inte det minsta vårt envælde från att vara en ”*kvarleva*” och ”*rest*” från det förgångna. Är det verkligen så att de enda institutioner som finns på den historiska scenen som ”rester” eller ”kvarlevor” är de som kännetecknas av sin oföränderliga karaktär? Det skulle verkligen vara nyheter! Och varför tror Rjazanov att vi betraktar enväldet som ett *oavsiktligt* bevarat fragment av det förgångna? Även i detta fall är det faktiskt så att det inte finns minsta vink som skulle kunna leda till en sådan tanke, varken i vårt förslag eller i kommentarerna. Men det finns en sådan *oföränderlig karaktär* hos Rjazanovs ”kritikmetod”: den består av att tillskriva sina motståndare dumheter som de aldrig har tänkt sig, och sedan triumferande tillbakavisa dessa inbillade dumheter. Det säger sig själv att denna metod avsevärt underlättar Rjazanovs försök till ”kritik”.

Vi får också höra den intressanta nyheten från Rjazanov att vårt envælde alltid har varit ett redskap i en eller annan samhällsklass’ händer.

Det genomgick speciellt anmärkningsvärda förändringar under perioden från slutet av 1700-talet till perioden med stora reformer, då den ”folkliga produktionen” ... slutligen lämnade plats för en kapitalism grundad på hoveri. Och vi kommer att vara mycket närmare sanningen om vi säger att enväldet i sin nuvarande form är en produkt av rudiment av kapitalism. Historiska legender om den tid när det bara var ett redskap åt adeln, är sedan länge förbi, även om det bara ”motvilligt” drar sig tillbaka inför kapitalismens våldsamma och kraftfulla skott. Det försöker fortfarande vidmakthålla en jämvikt mellan godsägarna och borgarklassen, men de ökande motsättningarna mellan dessa två källor till stöd, som är resultatet av kapitalismens utveckling, måste leda till att det, trots alla sina försök att anpassa sig till den förändrade klasstrukturen, kommer att krossas.²⁰⁴

Så enväldet kommer att gå under på grund av att det är oförmöget att anpassa sig till den förändrade ”klasstrukturen”. Varför kan det inte göra denna anpassning? Är det inte på grund av att enväldet är en sorts politisk institution som inte motsvarar ett kapitalistiskt samhälle som redan har uppnått en avsevärd grad av utveckling? Och om det är fallet, innebär inte det att envælde är en politisk institution som representerar *en relik från den gamla samhällsordningen*? Förvisso förefaller det vara fallet! Även Rjazanov anar att det stämmer, men han ger sig inte. Han förkunnar att enväldet är en produkt av rudiment av kapitalism på grund av att det sedan länge har upphört att bara vara ett redskap i adelns händer, och samtidigt har börjat hjälpa borgarklassen att uppnå sina mål. Men denna slutsats skulle bara vara övertygande om Rjazanov kunde visa att borgarklassen aldrig ville, eller aldrig kunde, anpassa en eller annan rest från den gamla samhällsordningen till sina behov. Och eftersom han inte tillhandahåller några sådana bevis, och aldrig kommer att göra det, faller hans resonemang återigen samman som ett korthus. I verkligheten försöker varje ny framväxande samhällsklass, och ofta med framgång, utnyttja institutioner som har uppstått på basis av den gamla samhällsordningen för sina egna syften, och den hamnar i konflikt med dessa institutioner först när den med deras hjälp har nått en viss utvecklingsnivå. Det fanns till exempel en tid då borgarklassen försökte omvandla *feodala institutioner* till redskap för att uppnå sina mål. Men bara någon som är oförmögen att ”anpassa sig” till logikens mest grundläggande krav skulle på dessa grundvalar kunna dra slutsatsen att dessa institutioner var ett resultat av ”rudiment” av en borgerlig utveckling.

204 *Ibid.*

Rjazanov är också mycket missnöjd med vår tanke att enväldet genom själva sin natur är fientligt mot alla samhällsrörelser.

”Hur kunde denna visdom hamna i ett socialdemokratiskt program?” – utropar Rjazanov hotfullt – ”Var de som förberedde förslaget omedvetna om att enväldet till sin natur inte är fientligt inställt till *alla* sociala rörelser utan bara till *vissa*, inte till *alla* klassers sociala rörelser utan bara till *vissa* klassers?”²⁰⁵

Vi har redan hört från Rjazanov att vårt envælde alltid har varit ett redskap i händerna på en eller annan samhällsklass. Om det är fallet, då är det självklart att det även under Nikolaj Pavlovitjs välde fanns någon samhällsklass som visste hur tsarens oinskränkta makt skulle göras till dess eget redskap.²⁰⁶ Vi ska inte käbbla med Rjazanov angående frågan om exakt vilken klass enväldet tjänade vid den tiden: för oss räcker det att veta, att om vårt ursprungliga antagande stämmer, då måste det alltid tjäna en eller flera av dem. Utifrån denna övertygelse ber vi Rjazanov visa exakt vilken specifik klass’ samhällsrörelse, som inte drabbades av fientlighet från fanjunkare-tsarens regering. Vi medger öppet att vi inte ”känner till” någon sådan rörelse.

Ju mer plikten kräver att jag rannsakar Rjazanovs bok, desto mer påminns jag om det utrop som Engels en gång riktade mot vissa som kritiserade den historiska materialismen: dessa herrar vet inget om dialektik! Som jag redan har nämnt, är dialektik just något som övergår Rjazanovs förstånd. Han är en född metafysiker. Och när en metafysiker släpps lös för att teoretisera, kan man inte förvänta sig något gott. Precis som för den nihilist som greve Tolstoj beskrev, så är för en metafysiker varje rörelse svårhanterlig och varje lärdom simpel. Och Rjazanov framställer sina simpla lärdomar till oss som den mest ortodoxa ortodoxi. Vilket skämt!

Men vår metafysiker visar sig vara ännu klumpigare och simplare i sin kritik av vårt *jordbruksprogram*.

I sin artikel om den ryska socialdemokratins jordbruksprogram observerade kamrat Lenin att vi i frågor rörande industriarbetarnas rörelse får en hel del färdigt ”från tyskarna”, men i jordbruksfrågor kan vi lyckas utarbeta något nytt.²⁰⁷ Efter att knappt ha slutat läsa dessa ord är Rjazanov som man säger idel öra: ”Hmm! Nytt! Det betyder något som inte har täckts i Marx’ och Engels’ verk. Och något som inte är täckt i Marx’ och Engels’ verk kan inte vara ortodoxt. Det innebär att Lenin är en kättare och måste behandlas som en sådan.” Men Rjazanovs ortodoxa avundsjuka väcks ännu mer när han hör från Lenin, att ”inte allt det som passar i väst är lämpligt i öst”. I samband med detta släpper Rjazanov lös följande illvilliga harang:

”Något nytt” är upptäckten att ”Allt i världen har två sidor”. Medan ett jordbruksprogram i ”väst” som föreslog att ”mångfaldiga småjordbruk och småegendomar” skulle bryta mot socialdemokratins principer, har vi i ”öst” ett ”exempellöst fall”. Vi stöder ett mångfaldigande av små egendomar för att avskaffa kvarlevorna av livegendom och gynna en fri utveckling av klasskampen på landsbygden, med andra ord i *jordbrukskapitalismens utvecklings intressen*.²⁰⁸

205 *Ibid*, s 222.

206 [Syftar på Nikolaj I, tsar i Ryssland mellan 1852-1855.]

207 [Se Lenin, ”Den ryska socialdemokratins agrarprogram” (utdrag), *Samlade skrifter i urval*, band 3, s 377.]

208 Rjazanov, *Materialij dlija...*, s 247. [Här förde förstås inte Rjazanov fram sina egna åsikter, utan använde Lenins ord, som han bittert gick mot för att han tillsammans med Plechanov stödde kapitalismens tillväxt på landsbygden.]

Ur den dialektiska materialismens synvinkel har faktiskt allting i världen verkligen två sidor. Det finns goda chanser för att en särskild princip, som är viktig när den används på en plats eller tidpunkt, visar sig vara felaktig när den används på en annan plats eller en annan epok. Men en metafysiker förstår inte detta, och det är därför han tappar hakan av förvåning när han hör att en princip som tillkännagavs vara sann under en plats' och tids omständigheter förklaras vara osann på andra platser eller tidpunkter. Han ser inkonsekvenser i detta, motsägelser, förräderi. Den vetenskapliga socialismens stora grundare hade ingen sympati för metafysiker. *Kommunistiska manifestet* var för övrigt ett verk som förde krig mot metafysikerna. Läsaren kommer troligen att komma ihåg det ställe där det talar om tyska förståsigpåare, filosofer och halvfilosofer, som ivrigt slog ner på den franska socialistiska litteraturen, men råkade glömma att "att de franska levnadsförhållandena inte invandrade samtidigt med dessa skrifter till Tyskland".²⁰⁹ Dessa förståsigpåare, filosofer och halvfilosofer var fullblodiga metafysiker. Författarna till *Manifestet* kunde inte ursäktas det med att dessa filosofer etc. var okunniga om det faktum att den franska socialistiska kritiken, av vilka de bara var ett själlöst eko, "förutsätter det moderna borgerliga samhället med motsvarande materiella livsvillkor och därtill lämplig politisk konstitution, idel förutsättningar som det först gällde att tillkämpa sig i Tyskland".²¹⁰ Rjazanov är en lika fullblodig metafysiker, som försöker skämma ut oss genom att peka på västeuropeiska marxister som inte önskar "mångfaldiga små egendomar". Rjazanov glömmet att de uppfattningar som dessa marxister, av vilka han bara är ett själlöst eko, har om jordbruket gäller det moderna borgerliga samhället och motsvarande ekonomiska och juridiska ställning för bönderna, det vill säga just de förhållanden som vårt jordbruksprogram bara säger fortfarande behöver uppnås. När vår bonde befinner sig i samma situation som de västeuropeiska bönderna är i idag, då kommer även vi att ta ställning mot alla försök att "mångfaldiga" privata egendomar. Men för närvarande befinner sig våra bönder under helt andra omständigheter, och de västeuropeiska marxisternas exempel kan inte vara övertygande för oss: vi befinner oss i andra samhällsförhållanden och måste också resonera annorlunda. Det innebär förstås inte att vi ständigt måste mångfaldiga privata egendomar. Nej det beror också på omständigheterna, men det är uppenbart att vi när vi diskuterar privategendom måste ta hänsyn till vår ställnings specifika aspekter och inte nöja oss med helt meningslösa hänvisningar till västeuropeiska marxister.

Exakt vilka är de förhållanden som ger upphov till vårt tal om att mångfaldiga privata egendomar?

De är av två slag.

För det första kan en del mångfaldigande av böndernas privata egendomar vara resultatet av att de återfår de berömda avstyckningarna, det vill säga den jord som de en gång brukade men som fråntogs dem i och med livegenskapens avskaffande.²¹¹

209 [Marx/Engels, *Kommunistiska manifestet*, s 18. Marx och Engels kritiserade Tysklands "sanna" socialister, som tillämpade den franska revolutionära litteraturen på sina egna förhållanden för att fördöma liberalismen: "Om den 'sanna' socialismen på så sätt blev ett vapen i regeringarnas händer mot den tyska bourgeoisien, så företrädde den också omedelbart reaktionära intressen, den tyska småborgerlighetens intressen." Plechanov antyder att Rjazanov också är reaktionär, när han tillämpar teorier som kanske är lämpliga i det mer "utvecklade" Tyskland på det "underutvecklade" Ryssland.]

210 [*Ibid.*]

211 [Frigörelsen 1861 avskaffade livegenskapen på privata egendomar. Bönderna fick en stor del av den jord de hade brukat dittills, och skulle betala för den under en period på 49 år. Ofta fick de betala ett överpris för marken och fick de minst produktiva jordlotterna. "Avstyckningarna" var jordlotter som bönderna tidigare hade brukat, men som nu återlämnades till adeln. Beräkningar av hur stor mängd mark som ingick i "avstyckningar" varierar från 4-15%.

För det andra kommer ett betydande mångfaldigande av privata egendomar bli resultatet av att bönderna får rätt att fritt förfoga över sin mark, det vill säga genom en intern uppskiktning av kommunernas markinnehav.²¹²

Låt oss först se på avstyckningarna. Vad innebär de i böndernas ekonomiska liv? De är källan till förslavandet av dem. Det här får vi till exempel höra om dem från någon så bekant med vårt byaliv som A N Engelhardt:

I och med tilldelningen till bönderna, avstyckades all mark som översteg vad de var berättigade till, och denna avstyckade mark, som var livsviktig för bönderna, blev någon annans egendom och hindrade dem helt enkelt på grund av sin placering. Vanligtvis är det en smal remsa som omger deras mark och gränsar till alla tre fälten, så vart boskapen än går hamnar de alltid på ägarens mark. I början insåg inte godsägarna avstyckningarnas betydelse, och där bönderna var mer pragmatiska och satte mindre förhoppningar till den ”nya friheten”, lyckades de få äganderätten till avstyckningarna för pengar eller någon annans sorts ”betalning”, och dessa bönder är nu relativt välmående. Men nuförtiden förstår alla avstyckningarnas betydelse,²¹³ och alla som köper ett gods, alla arrendatorer, även tyskarna som inte kan tala ryska, letar först av allt efter avstyckningar, var de är belägna, och i vilken mån de begränsar bönderna. Här arbetar bönderna allmänt på godsägarens mark för avstyckningarna – de arbetar i cirkel [dvs. är tillbaka där de började] eftersom de använder sina egna hästar och egna redskap för att producera, och precis som under livegendomen brukar de alla tre fälten. Dessa ofta värdelösa avstyckningar värderas inte utifrån jordens kvalitet eller produktivitet, utan bara i vilken mån de är *oundgängliga* för bönderna, i vilken utsträckning de *begränsar* dem, och hur mycket som kan klämmas ur bönderna för dessa avstyckningar.²¹⁴

Det är vad avstyckningarna betyder för bönderna. Skulle ett återlämnande av dem vara till fördel för bönderna? Svaret är helt klart ja. Om och svaret är ja, varför ska vi då inte ta med det i vårt program? På grund av – svarar våra kritiker – att det skulle vara att stöda privat egendom och ett mångfaldigande av den. Och varför är det till skada att stöda och mångfaldiga privat egendom? På grund av att det fördröjer samhällets ekonomiska utveckling. Det finns inga andra grunder till att säga att det är skadligt. Det innebär att varhelst det inte skulle fördröja samhällets ekonomiska utveckling – oavsett varför – utan istället skulle skynda på det, då finns det absolut inga skäl att invända mot det. Men det är just läget i det fall som intresserar oss. Alla forskare medger enhälligt att det ”klämmande” av bönderna som avstyckningarna orsakar – och Engelhardt så livfullt beskriver – är ett kraftfullt hinder för jordbrukets framgångar i Ryssland. Följaktligen skulle ett återlämnande av avstyckningarna till bönderna på ett påtagligt sätt stimulera vårt lands ekonomiska utveckling. Och eftersom en ekonomisk utveckling i vårt land, precis som överallt annars, i slutändan leder till socialismens seger, dvs. till att det privata ägandet av produktionsmedlen avskaffas, så följer av detta att ett återlämnande av avstyckningarna tjänar den socialistiska revolutionens intressen, och att ett stöd till *privat* egendom, och en utvidgning av den, i detta fall kommer att skynda på omvandlingen av produktionsmedlen till *social* egendom. Därmed *inte bara kan vi utan*

Den mark som bönderna fick delades fortfarande periodvis upp inom byakommunerna (*obsjtjinij*) och betalades gemensamt genom beskattning.]

212 [Bönderna fick rätt till privat markägande först efter Stolypins reformer efter 1905 års revolution, precis som Plechanov hoppades att de skulle.]

213 Engelhardt hade inte helt rätt i denna iakttagelse. Avstyckningarnas betydelse är inte uppenbar för många av våra kritiker, till exempel Rjazanov.

214 A N Engelhardt, *Iz Derevni* [Brev från landsbygden], s 415. [Se Lenins ”Story of Engelhardt’s farm”, i *The Development of Capitalism in Russia, Collected Works*, band 3, s 215-219. (Inte med i svenska översättningen, men Lenin nämner Engelhardts verk på flera ställen – öa.) Lenin diskuterar också Engelhardt i [Arvet som vi avsåger oss](#), på marxistarkiv.se.]

är vi också förpliktigade att stå för ett återlämnande av avstyckningarna till bönderna. För en metafysiker kommer en sådan slutsats givetvis att se ut som ett logiskt knep. Men det är inte vår uppgift att övertyga *metafysiker*: vi är intresserade av personer som kan anamma den moderna socialismens *dialektiska metod*.

Låt oss i förbigående konstatera, att när Rjazanov tillskriver oss avsikten att *köpa* alla avstyckningar, så misstolkar han gravt vårt tänkande. Vi föreskriver bara köp när den tidigare godsägarens ägor redan har övergått i någon annans händer. Men även i detta fall *får inte köpet – enligt våra krav – ske på böndernas eller statens bekostnad, utan istället på alla godsägares bekostnad, som här kommer att påläggas en speciell skatt*. Läsaren kan själv bedöma hur ett sådant köp liknar den ”ökända köphandling” som den djupe, vise och rådige Rjazanov beskriver.

Och nu kommer vi till *byakommunen*.²¹⁵ Det finns inget tvivel om att avskaffandet av det kommunala jordägandet skulle leda till ett betydande stöd för privata egendomar och ett mångfaldigande av dem. Ännu viktigare är att resultatet skulle bli att många ryska bönder för första gången skulle erhålla mark som privat egendom. Kan socialister gå med på detta utan att förråda sitt program? Vi anser att de kan det, och med denna övertygelse är vi återigen i mycket gott sällskap. I mars 1850 slog ”Centralledningens hänvändelse [*Ansprache*] till förbundet” – uppenbarligen skriven av Marx själv – fast att *proletariatets parti allra minst [am allerwenigsten] kan acceptera ett förevisande av kommunal egendom, som är en underutvecklad form även jämfört med den moderna privategendomen och överallt och oundvikligen måste övergå i den sistnämnda*.²¹⁶ Som vi ser, betraktade inte Marx på minsta sätt en utvidgning av det privata ägandet genom en upplösning av de kommunala egendomarna som en faktor som skulle hejda det moderna samhällets rörelse framåt mot socialismen. Inte heller kunde han ha betraktat det så.²¹⁷ Som en stark dialektiker insåg han bättre än någon annan det rätta i åsikten att allting har två sidor, och att ett stöd till privat egendom och en utvidgning av den – vilket är skadligt och reaktionärt inom ramen för ett borgerligt samhälle som redan *mer eller mindre snabbt rör sig mot en socialistisk revolution* – ändå kan vara en nödvändig och lämplig åtgärd i de fall där det handlar om att befria det borgerliga samhället från ”den gamla regimens” fjättrar och krossa bakåtsträvande egendomsformer som har blivit föråldrade.

Men *Hänvändelsen* som jag just citerade kräver också att ”all feodalegendom” konfiskeras och förvandlas till *statlig* egendom för att användas av *arbetarkolonier*.²¹⁸ Här förefaller det program

215 [*Obsjtjina*.]

216 [Se Marx/Engels, *Centralledningens hänvändelse till förbundet, mars 1850*, på marxists.org.]

217 [Detta är inte sant. I förordet till den andra ryska upplagan av *Kommunistiska manifestet* skrev Marx och Engels: ”Om den ryska revolutionen blir signalen till en proletär revolution i Väst, så att båda kompletterar varandra, då kan det nuvarande ryska gemensamma jordägandet tjäna som utgångspunkt för en kommunistisk utveckling.” (*Kommunistiska manifestet*, s 25.) I ett utkast till ett svar till Vera Zasulitj (mars 1881) begränsade Marx också ”uttryckligen” den ”historiska oundvikligheten” av ”jordbruksproducenternas expropriering” till Västeuropa. (Marx/Engels, *Collected Works*, band 24, s 346.) För orsakerna till varför Marx’ brev till Zasulitj inte publicerades av Plechanov och *Osvobozdenije Truda*, se Walicki, *The Controversy Over Capitalism...*, s 187-188.]

218 [I detta sammanhang skrev Marx och Engels:

”Den första punkt där de borgerliga demokraterna kommer att råka i konflikt med arbetarna blir upphävandet av feodalismen. Liksom under den första franska revolutionen kommer småborgarna att överlämna feodalgodsen till bönderna som fri egendom. Det vill med andra ord säga att de vill bevara jordbrukarproletariatet och bilda en småborgerlig bondeklass som kommer att genomlöpa samma kretslopp av utarmning och skuldsättning, som den franske bonden ännu är inne i.

Arbetarna måste i sitt eget och i jordbruksarbetarproletariatets intresse motsätta sig denna plan. De måste kräva att den konfiskerade feodalegendomen blir statsegendom och att den användes till arbetarkolonier, som det associerade jordbrukarproletariatet driver med stordriftens alla fördelar och genom vilka den gemensamma egendomens princip

som Marx och hans anhängare stödde vid den tidpunkten skilja sig från vårt förslag, och Rjazanov verkar trots allt vara verkligt ortodox, eftersom hans förslag till jordbruksprogram i detta avseende förefaller motsvara Marx' program. Men det bara verkar så, ty även här försöker Rjazanov tala som Marx avseende samhällsförhållanden som Marx själv skulle hanterat helt annorlunda.

Om marxismen verkligen kan kallas *revolutionens algebra*, då måste ett program som är troget marxismens anda från början till slut vara *ett revolutionärt program*. Men i ett revolutionärt program bedöms varje enskilt krav utifrån *hur det främjar den revolutionära rörelsens framgångar*. Om det visar sig att tillämpningen av ett visst krav skulle leda till att kontrarevolutionens krafter stärktes, då måste det avvisas oavsett om det av egen kraft utlovar vissa fördelar för den revolutionära klassen. Låt oss utifrån denna synvinkel betrakta kravet att omvandla marken till statlig egendom.²¹⁹

I Ryssland har staten sedan forna tider varit van att uppfatta att marken inte tillhör så kallade privata ägare, utan istället se den *som sin egen egendom*. Böndernas kommunala jordäggande innebar i själva verket att *både marken och de bönder som var knutna till den tillhörde statskassan* och behandlades i linje med "statskassans intressen". Det är därför vårt kommunala jordäggande har varit tsarismens stabilaste ekonomiska grundval. *För att störta tsarismen måste denna ekonomiska grundval krossas, och i det syftet måste bönderna placeras under förhållanden av modernt privat ägande, och det asiatiska jordäggande som har upprättats i vårt land måste undanröjas*. Det är därför alla planer på nationalisering av jorden, eller för att omvandla aristokratens mark till statlig egendom, *trots att de till synes är revolutionära, för oss i grund och botten är reaktionära*.²²⁰ Det är också därför Marx troligen skulle ansett att sådana planer skulle ha stått i motsättning till vår förestående

omedelbart får en fast grundval mitt bland de vacklande borgerliga egendomsförhållandena. Liksom demokraterna med bönderna, måste arbetarna gå i förbund med jordbruksproletariatet." (Se [Centralledningens hänvändelse...](#))

219 [Rjazanov varnade uttryckligen för att att omvandla "all mark" till statlig egendom. Men han krävde verkligen "expropriering av alla storgods", som då skulle bli statlig egendom som bönderna skulle betala för att bruka: "Dessutom kommer socialdemokraterna i allmänhet att kräva att jorden i huvudsak arrenderas ut till förbund av arbetare i byarna eller till de bönder som nu förfogar över den, som skulle bruka den å statens vägnar." Om det visade sig att den exproprierade marken såldes, som under den franska revolutionen, skulle det fortfarande vara möjligt "att i ett enda slag avskaffa alla feodala kvarlevor" och förbereda förhållandena för ett "slutgiltigt avgörande slag mellan proletariatet och borgarklassen". I detta fall skulle den enda överlevande "kvarlevan" vara byakommunen, som skulle fortleva orörd, även om enskilda bönder skulle få rätt att lämna den. (Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 292-294.)]

220 [På denna punkt fördes våldsamma diskussioner mellan Plechanov och Lenin, efter att den sistnämnda i efterdyningarna till revolutionen 1905 började förespråka nationalisering av jorden. Plechanov såg en fara för att det asiatiska produktionssätt som det ryska enväldet historiskt hade grundat sig på skulle återupprättas. Om denna fråga skrev Lenin:

"I nr 5 av *Dnevnik* varnar kamrat Plechanov Ryssland för att upprepa de experiment, som gjordes av Wang Hang-che (en kinesisk reformator på 1000-talet som utan framgång införde en jordnationalisering), och försöker bevisa att bondeidén om en nationalisering av jorden är reaktionär till sitt ursprung. Det långsökt i denna argumentation är iögonenfallande. Det stämmer verkligen att qui prove trop, ne prove rien (den som bevisar för mycket bevisar ingenting). Om 20:e århundradets Ryssland kunde jämföras med 11:e århundradets Kina, så skulle Plechanov och jag säkerligen inte tala vare sig om bonderörelsens revolutionärt demokratiska karaktär eller om kapitalismen i Ryssland. Vad beträffar att bondeidén om en jordnationalisering skulle vara reaktionär till sitt ursprung (eller sin karaktär), så finns det ju även i idén om en allmän jorddelning mycket otvivelaktiga drag, som visar att den inte bara har reaktionärt ursprung utan nu också reaktionär karaktär. Reaktionära inslag finns i hela bonderörelsen och i hela bondeideologin, men detta vederlägger inte på något vis hela denna rörelsens allmänna revolutionärt demokratiska karaktär. Plechanov har därför inte bara lämnat sin tes (om att det för socialdemokraterna är omöjligt att föra fram kravet om en nationalisering av jorden under vissa politiska förhållanden) helt obevisad, utan t o m försvagat den betydligt genom sin överdrivet långsökt argumentation." (Lenin, [Revideringen av partiets agrarprogram](#), på marxistarkiv.se, not 8, s 7.)]

revolutions grundläggande krav. Om han hade en annan uppfattning i Tyskland, så beror det på att förhållandena också var helt annorlunda där.

Det är sant att Rjazanov och de så kallade socialistrevolutionärerna – från vilka han har lånat sitt jordbruksprojekt – säger, att efter revolutionen kommer den mark som tagit från de stora godsägarna inte längre kommer att tillhöra vår nuvarande polisstat utan istället tillhöra en fri demokratisk republik, som kommer att ha ett helt annat förhållningssätt både till jorden och jordbruket. Men när de talar så, så vänder Rjazanov och hans ”socialistrevolutionära” lärare upp och ner på frågan. Den verkliga frågan är *hur vi ska uppnå segern för en demokratisk republik. Om vi helt enkelt antar att denna fråga redan är löst, då löser vi förstås alla de svårigheter som är förknippad med den – men samtidigt överger vi den vetenskapliga socialismens uppfattningar och förvandlar oss till utopister*. I själva verket kommer en demokratisk republik att segra och bli stabil först i händelse av att den revolutionära rörelsen krossar tsarismens ekonomiska grund, det vill säga själva det *statliga jordägande* vars stabilisering och utvidgning socialistrevolutionärerna (läs: reaktionärerna) och vår stackars Rjazanov försöker förespråka.

Jag har bara några fler kommentarer att göra. Rjazanov säger vi genom att arbeta för att avstyckningarna ska återlämnas till bönderna medger att resten av marken är aristokratins helt lagliga egendom.²²¹ Detta argument liknar anarkisternas resonemang som två vattendroppar, de tröttnar aldrig på att säga till oss att vi genom att kräva en förkortning av arbetsdagen, låt oss säga till 8 timmar, därmed erkänner att all borgerlig utsugning som inte överstiger gränsen 8 timmar är legitim. Det finns ingen orsak att diskutera den sortens argument.

Rjazanov påminner mig om att jag i mina kommentarer till programförslaget erkänner att vi under något skede av den revolutionära rörelsen kanske måste föra fram kravet på en fullständig expropriering av aristokratins mark. Jag förstår detta mycket väl. Men jag ser inte någon motsättning mellan detta och kravet på att återlämna avstyckningarna. Det finns ingen *kvalitativ skillnad* mellan dessa två krav, bara en *kvantitativ* – precis som det bara skulle vara en kvantitativ skillnad mellan två lagförslag, ett som skulle kräva att arbetsdagen förkortades till 10 timmar, och ett annat som skulle kräva låt oss säga 6 timmar. Vilket av dessa krav vi lutar åt att stöda i nuläget beror bara på de samhälleliga styrkeförhållandena. För närvarande är böndernas revolutionära energi *mycket måttlig*, och då möter vi den med mer måttliga krav. Men om det kommer en tidpunkt då våra bönder uppvisar mycket större revolutionär energi, då ska vi givetvis inte hålla tillbaka dem. Det är inte vår angelägenhet. Vi visar dem vägen till ett större revolutionärt mål. Men även i detta fall ska vi vara trogna vårt programs anda och *inte stöda den reaktionära utopi* som Rjazanov har anammat från socialistrevolutionärerna. *Det är hela tvistefrågan* och den viktigaste betydelsen av vårt program.

För att avsluta min konversation med Rjazanov kan jag inte låta bli att erinra om en iakttagelse av Katarina II. Kejsarinnan skrev en gång:

Tyvärr uppstår meningsmotsättningar ofta ur det faktum att en del personer misstror andras ansträngningar, oavsett hur fördelaktiga de må vara, bara därför att de inte själv åstadkom dem, och de gör det till och med när de inte skulle kunna åstadkomma dem själv.

221 [Se Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 266.]

Samma sak gäller Rjazanov. På mig förefaller det som om vårt förslag förargar honom just på grund av att han inte skrev det själv. På egen hand är vår stränga kritiker bara "förmögen" att prestera en obegriplig blandning av sin egen illa förstådda marxism. Och han är tyvärr alltför imponerad av "socialistrevolutionärernas" reaktionärt utopiska krav.